

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**HAÇLILARIN
DOĞU AKDENİZ VE GÜNEYDOĞU
ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ**

Zeynep GÜNGÖRMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ - 2010**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**HAÇLILARIN
DOĞU AKDENİZ VE GÜNEYDOĞU
ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ**

DANIŞMAN: Doç. Dr. İlyas GÖKHAN

Zeynep GÜNGÖRMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ - 2010**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**HAÇLILARIN
DOĞU AKDENİZ VE GÜNEYDOĞU
ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ**

Zeynep GÜNGÖRMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

**Bu Tez 16 / 08 / 2010 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Çokluğu/Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.**

**Doç. Dr. İlyas GÖKHAN
BAŞKAN**

**Doç. Dr. Orhan DOĞAN
ÜYE**

**Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI
ÜYE**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

**Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN
Enstitü Müdür Vekili**

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAÇLILARIN DOĞU AKDENİZ VE GÜNEYDOĞU
ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ**

Zeynep GÜNGÖRMEZ

Danışman : Doç. Dr. İlyas GÖKHAN

Yıl : 2010 , Sayfa: 79+10

Jüri : Doç. Dr. İlyas GÖKHAN (Başkan)
: Doç. Dr. Orhan DOĞAN (Üye)
: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI (Üye)

Haçlı Seferleri, Anadolu'ya hakim olan Selçuklulara karşı Bizans İmparatoru Alexios Komnenos ile Papa II. Urbanus arasında yapılan anlaşma ile başlamıştır. II. Urbanus 1095 yılında Clermont Konsilinde bir çağrıda bulunmuş ve bu çağrıya uyan Hıristiyanlar bir araya gelerek Haçlı ordusunu meydana getirmiştir. Haçlı Seferlerinin I. II. ve III. sü Anadolu ve Yakındoğu'ya yapılmış, IV. Haçlı Seferi yönünü İstanbul'a çevirmiştir. Çalışmamızın konusu olan Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Haçlılar; Urfa Kontluğu, Antakya Prinkepliği ve Maraş Senyörlüğünü kurmuşlardır. Böyle bir çalışma yapmaktaki amacımız Haçlıların yukarıda belirttiğimiz coğrafyadaki faaliyetlerini inceleyerek bu faaliyetleri tek bir kaynak altında toplamaktır. Çalışma; Çukurova, Antakya, Maraş ve Antep, Adıyaman ve Urfa bölgesi olmak üzere 5 ana başlıktan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Haçlı, Bizans, Kilikya, Urfa, Antakya, Maraş, Zengi

**DEPARTMENT OF HISTORY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**CRUSADERS ACTIVITES IN EASTERN
MEDITERRANEAN AND SOUTHEAST
ANATOLIA**

Zeynep GÜNGÖRMEZ

Supervisor : Assc. Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

Year : 2010 , Pages: 79+10

**Jury : Assc. Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Chairperson)
: Assc. Prof. Dr. Orhan DOĞAN (Member)
: Asst. Prof. Dr. Lütfi ALICI (Member)**

The Crusades were launched against the expansion of the Muslim Seljuk Turks into Anatolia after a treaty between Byzantium Emperor Alexis II. Comnenus and Pope Urbanus II. Following a preach by Pope Urban II in the Clermont Council in 1095, Christians began to form the Crusaders army by congregated. The first three crusades took place in Anatolia and Near East. Fourth Crusade was directed to Istanbul. The Crusaders founded states during the Crusades County of Edessa, Principality of Antioch and Marash in Eastern Mediterranean and Southeast Anatolia. The purpose of this thesis is to study the Crusaders activities in mentioned geography and gathering them all in a single source. This study consists of five main titles: Çukurova, Antioch, Marash and Antep, Adiyaman and Edessa.

Keywords : Crusades, Byzantium, Cilicia, Edessa, Antioch, Marash, Zengi

ÖN SÖZ

Haçlı seferleri 1096 yılında başlamış ve 1291 yılında Hristiyanların Akka'dan çıkarılmalarıyla fiilen sona ermiştir. Haçlı Seferleri, yaklaşık iki yüz yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Anadolu ve Yakındoğu'ya dokuz sefer düzenlenmiştir. I.Haçlı Seferi sırasında Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus'ta, III. Haçlı Seferi esnasında Kıbrıs'ta ve IV. Haçlı Seferi sonrasında ise İstanbul'da Haçlı Devletleri kurulmuştur.

Papa II. Urbanus'un 18-28 Kasım 1095 tarihinde toplanan Clermont Konsilinde yaptığı çağrı ile başlayan I. Haçlı Seferi'ne binlerce Hristiyan katılmıştır. Sefere katılanlar Aralık 1096'da İstanbul'da toplanıp buradan Anadolu ve Yakındoğu'ya yürümüşlerdir. İlk olarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olan İznik'i ele geçiren Haçlılar Anadolu'daki yürüyüşlerine devam ederek, 10 Mart 1098'de Urfa Haçlı Kontluğunu, ardından 3 Haziran 1098'de Antakya Prinkepsliğini kurdular. 15 Temmuz 1099'da Kudüs Krallığı ve ondan 10 yıl sonra da 12 Temmuz 1109'da Trablus Kontluğunun da kurulması ile Haçlılar Ortadoğu'da dört Haçlı hakimiyeti kurmuş oldular.

Haçlıların Anadolu ve Yakındoğu'da kendileri için kutsal olan yerleri geri almak amacıyla düzenledikleri bu hareket sadece Batı dünyası için değil aynı zamanda Türkler için de oldukça önemli bir olaydır. Haçlı Seferleri aslında, 1071 yılında Alparslan'ın büyük zaferi Malazgirt ile başlayan Türklerin Anadolu'yu fethine bir tepki hareketidir. Aynı zamanda Anadolu'nun bir Türk yurdu olmasının aslında kolay olmadığını da delillerinden biridir. Haçlı seferleri sırasında Türkler hem Haçlı kuvvetleriyle hem de Ermenilerle mücadele etmek zorunda kalmışlar ve bu seferler sırasında Anadolu'da büyük savaşlar yapmışlardır.

Yukarıda da belirttiğim gibi toplam dokuz Haçlı Seferi düzenlenmiştir ve bunun sadece birincisi tam anlamıyla başarıyla sonuçlanmıştır. Haçlıların bu ilk seferindeki başarılarında Türkiye Selçuklu Devleti içerisinde yaşanan iktidar mücadelesinin ve Anadolu'da yaşayan Ermenilerin Haçlılara yardımlarının da büyük payı vardır. Ancak genel anlamda Haçlı Seferleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Haçlı Seferleri Avrupa'dan başlayarak Yakındoğu'ya kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Ancak çalışmamın kapsamı Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgesi ile sınırlıdır. Haçlıların bu bölgedeki faaliyetlerini yani yapılan savaşları, kurulan ittifakları ve bölgedeki öne çıkan şehirleri ayrı başlıklar halinde incelediğim bu çalışmamda, sınırimi çizdiğimiz coğrafyadaki şehirlerin günümüzdeki adları da yer almaktadır. Çalışmamda emeği geçen Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ahmet EYİCİL'e, bölümümüz öğretim üyesi Doç. Dr. Orhan DOĞAN'a, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI'ya ve ayrıca tezimin hazırlanmasında büyük emeği geçen, benden desteğini esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. İlyas GÖKHAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Zeynep GÜNGÖRMEZ
TEMMUZ-2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VI
EKLER LİSTESİ.....	VII
1. GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR.....	5
3. HAÇLI SEFERLERİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	7
3.1. Haçlı Seferleri Öncesi Avrupa ve Bizans İmparatorluğu'nun Durumu	10
3.2. Haçlı Seferleri Öncesi Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz'in Durumu	12
3.3. Haçlıların Bizans İmparatorluğu İle İlişkileri	13
3.4. Haçlıların Ermenilerle İlişkileri.....	15
3.5. I. Haçlı Seferi (1096-1099) ve Haçlıların İşgallere Başlaması	16
4. ÇUKUROVA BÖLGESİNDE HAÇLILAR	18
4.1. Kilikya Ermeni Baronluğu (1095-1374)	19
4.2. Çukurova'da Haçlılar	21
4.2.1. Adana	21
4.2.2. Tarsus	23
4.2.3.Misis	24
4.2.4. Anazarba (Anavarza).....	25
4.2.5. Tell Hamdun (Toprakkale).....	26
4.2.6. Ayas (Yumurtalık).....	27
5. MARAŞ VE ANTEP BÖLGESİNDE HAÇLILAR	28
5.1. Maraş ve Civarında Haçlılar	28
5.1.1. Maraş Haçlı Senyörlüğü (1097-1149).....	29
5.1.2. Göksun	31
5.1.3. Elbistan.....	32
5.2. Gaziantep Civarında Haçlı Faaliyetleri	33
5.2.1. Ayntab	34
5.2.2. Dülük.....	34
6. ANTAKYA PRİNKEPSLİĞİ (1098-1268)	36
6.1. Prinkepsliğin Kuruluşu ve Bölgedeki Faaliyetleri	39
6.2. Antakya Prinkepsliğinin Başlıca Merkezleri.....	44
6.2.1. İskenderun	44
6.2.2. Bakras (Belen).....	45
6.2.3. Süveydiye (Samandağı).....	46
6.3. Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu.....	47
7. ADIYAMAN BÖLGESİNDE HAÇLI FAALİYETLERİ	48
7.1. Samsat	48
7.2. Keysun.....	49
7.3. Raban (Araban)	50
7.3. Besni.....	50
7.4. Gerger.....	51
8. URFA HAÇLI KONTLUĞU (1098-1144).....	52
8.1. Kontluğun Kuruluşu ve Bölgedeki Faaliyetleri	56
8.2. Öne Çıkan Şehirler	65
8.2.1. Ravendan	65
8.2.2. Tell Başir	67

8.2.3. Birecik	69
8.2.4.Suruc.....	70
8.4. Urfa Haçlı Kontluğunun Sonu ve Urfa'nın Türkler Tarafından Fethinden Sonra Batı'da Durum.....	70
9. SONUÇ VE TARTIŞMA.....	75
KAYNAKLAR.....	77
ÖZ GEÇMİŞ	
EKLER	

KISALTMALAR LİSTESİ

A.B.A.	:	Ana Britannica Ansiklopedisi
a.g.e.	:	Adı geçen eser
çev.	:	Çeviren
haz.	:	Hazırlayan
İA	:	İslam Ansiklopedisi
İng.	:	İngilizce
karş.	:	Karşılaştırınız
M.Ö.	:	Milâttan önce
M.S.	:	Milâttan sonra
nşr.	:	Neşir, neşreden
s.	:	Sayfa
s.s.	:	Sayfa sayısı
T.A.	:	Türkler Ansiklopedisi
TAD	:	Tarih Araştırmaları Dergisi
TDA	:	Türk Dünyası Araştırmaları
terc.	:	Tercüme eden
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
UHSS	:	Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu 23–25 Haziran 1997
Yay.	:	Yayınlayan, yayınları

EKLER LİSTESİ

- Ek 1: Gaziantep Kalesi
- Ek 2: Ayas (Yumurtalık)
- Ek 3: Bakras Kalesi
- Ek 4: Maraş Kalesi
- Ek 5: Misis Köprüsü
- Ek 6: Tell Hamdun (Toprakkale)
- Ek 7: Toprakkale Surları
- Ek 8: Urfa Kalesi

1. GİRİŞ

Haçlı Seferleri XI. Yüzyılın sonlarında başlayarak XIII. Yüzyıla kadar devam eden ve dönemin Avrupalı Devletleri'nin birçoğunun katıldığı bir harekettir. 1071 Malazgirt Savaşı hem Türkler hem de Batı dünyası için bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu savaştan sonra Türkler Anadolu'ya yerleşmeye ve Bizans'ın ile ona tabi Ermenilerin yaşadığı yerleri fethetmeye başlamışlardı. Bizans İmparatorluğu ise bu ilerleyişe engel olamıyordu. O sırada Avrupa'da ise Katolik Kilise, hakimiyet sahasını Doğu'ya da yaymak istiyordu. Türklerle karşı ortak bir çıkar ilişkisi içine giren Bizans İmparatorluğu ile Katolik Kilise için anlaşma ve birlikte hareket etme zamanı gelmişti. İşte Haçlı Seferlerinin başlaması bu iki ayrı gücün aynı çıkar doğrultusunda birleşmesi ile mümkün olmuştu.

Bizans İmparatoru Alexios Komnenos, Haçlı Seferlerinden önce Papalıktan Türklerle karşı ücretli asker istedi. Fakat daha sonra hem her iki tarafı da memnun edecek hem de Bizans'ın zaten zayıflamış olan maddi gücüne dokunmayacak bir çözüm olan "Doğu'daki din kardeşlerini kurtarmak" için din uğruna, inanç uğruna yola çıkacak binlerce gönüllü insanın oluşturacağı Haçlı Seferleri hareketine karar verildi. Tabii bu sebep sadece hareketi maskeleyen için kullanılıyordu. Gerçekte hem Bizans ile Papalığın hem de sefere katılanların her birinin Doğu'dan büyük beklentileri vardı. Bizans Anadolu'da kaybettiği toprakları Türklerden geri alacaktı, Papalık hakimiyet sahasını Doğu'ya doğru genişletecekti, sefere katılanlar ise Doğu'nun zenginliklerine kavuşacak ve kendilerine toprak ve servet edineceklerdi.

Papa II. Urbanus 1095 yılında Clermont Konsilinde halka çağrıda bulundu. II. Urbanus, yaptığı bu çağrı ile binlerce Hristiyanı Kudüs'e düzenlenecek olan bu sefere katılmaya ikna etti. Sefere katılanlara günahlarının affolacağı müjdelendirken yarı yolda dönenlerin de dinden çıkarılacağı uyarısı yapıldı. Konsile katılanların büyük coşkusu ve isteği ile Haçlı Seferleri başladı. Avrupa'nın birçok yerinden gelen Hristiyanlar İstanbul'da toplandı. Bizans İmparatoru Papalıktan yardımı kendisi istemişti. Fakat İstanbul'a gelenlerin sayıca bu kadar fazla olduğunu duyunca endişeye kapıldı. Onları bir an önce Anadolu'ya geçirmek için elinden geleni yaptı. Ayrıca haçı kabul edip bu sefere katılan kişi, Bizans İmparatoru'na vassallık yemini etmek zorundaydı. Bu yemin ile Bizans İmparatoru'na bağlanıyordu. Böylece Haçlılar Anadolu'da ele geçirecekleri toprakları Bizans İmparatoru'na iade etmeye mecbur kılınıyordu.

Anadolu'ya gelen ilk ordu Pierre Lermite öncülüğündeki başıboş ve düzensiz birliklerdi. Bunlar I. Kılıçarslan tarafından kolaylıkla imha edildiler. Zaten bu durum Selçukluların Haçlı Seferini fazla önemsememesine sebep oldu. Pierre Lermite'den sonra daha düzenli ve güçlü Haçlı orduları Anadolu'ya geldiler. I. Haçlı Seferi orduları Kudüs'e kadar ilerlemeyi başardılar. Haçlılar, Anadolu'da kaldıkları süre içerisinde kurdukları devletleri, ele geçirdikleri kaleleri geri vermek istemedikleri için Bizans ile Haçlıların aldıkları kaleleri onlardan tekrar almak için sık sık seferler düzenleyen Selçuklular ile kendilerini başta dostça karşılayan fakat daha sonra ararları bozulan Ermenilerle mücadele etmek zorunda kaldılar. Haçlılar I. Haçlı Seferindeki başarılarını diğer seferlerde elde edemediler.

Çalışmamızın konusu olan Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu topraklarında I. Haçlı Seferi sırasında Haçlılar Urfa Haçlı Kontluğu, Antakya Prinkepsliği ve Maraş senyörlüğünü kurdular. 1144'de Musul Atabeyi İmadeddin Zengi'nin Urfa'yı fethetmesi ile Urfa Haçlı Kontluğu, 1268'de Sultan Baybars tarafından Antakya'nın alınması ile Antakya Prinkepsliği ve 1149'da Sultan Mesud'un şehri ele geçirmesi ile Maraş Haçlı Senyörlüğü sona erdi. Urfa Haçlı Kontluğu bölgede 46 yıl hüküm sürmüştür. Bu süre

zarfında Urfa'da dört büyük kont hüküm sürmüştür. Bunlar: Baudouin de Boulogne (1099-1100), Baudouin de Bourg (1100-1118), I. Joscelin (1119-1131), II. Joscelin (1131-1144) dur. Antakya Prinkepsliği ise 1098 yılında kurulmuş ve 1268'e kadar varlığını sürdürmüştür. 200 yıllık bu Prinkepsliğin başına altı önemli isim geçmiştir. Bunlar: Bohemund(1098-1104), Tankred(1104-1112), Roger de Salerne(1112-1119), II. Bohemund (1126-1130), Raymond de Poitiers (1136-1149) ve Renaud de Chatillon (1153–116) dur. Maraş Haçlı senyörlüğü ise 1097–1149 yılları arasında bölgede hüküm sürmüştür. Maraş senyörleri sırasıyla, Thatul, Richard de Salerne, Geoffroy (Gaudefroy), Baudouin de Mares ve Renaud'tur.

Tezin Amacı ve Önemi

Ortaçağ'ın en önemli olaylarından birisi olan Haçlı Seferleri sadece Türkler için değil aynı zamanda Ermeniler, Süryaniler, Bizans İmparatorluğu ve Avrupalı Hristiyan devletler için de oldukça önemli bir olaydır. Binlerce insanın aynı amaç dorultusunda birlikte hareket ettiği Haçlı Seferleri'nin tarihimizde yeri büyüktür. Türklerin Anadolu'yu fethine karşı bir tepki olan bu seferler genel anlamda başarısızlıkla sonuçlanmış olmasına rağmen başıboş ve düzensiz Haçlı birliklerinin geçtikleri yerlerde verdikleri zararlar uzun yıllar telafi edilememiştir. IV. Haçlı Seferi'nin yönünü İstanbul'a çevirmesi de Bizans İmparatorluğu'nu uzun süre uğraştırmıştır.

Bugün üzerinde yaşadığımız coğrafyanın tarihi önemini kavramak ve Batı Dünyası için bu toprakların neden önemli olduğunu daha iyi anlamak için Haçlı Seferleri tarihini iyi bilmek çok önemlidir. Ayrıca Türk hoşgörüsünün örneklerinden en önemlisi Haçlı Seferleri öncesi Türkler'in Anadolu'yu fethetmesiyle yaşanmıştır. Türkler, fethettikleri yerlerde yaşayan Hristiyan halka Türk geleneklerine uygun şekilde hoşgörülü davranmışlardır. Herkes eski yaşayış tarzına devam etmiş Türk hakimiyeti altında huzur ve güven içinde yaşamaya devam etmişlerdir. Haçlı seferlerinin dikkatlice incelenmesi gereken diğer bir yanı ise Türklerin gösterdikleri hoşgörüyü cevap alamamalarıdır. Özellikle Ermeniler, Haçlılar Anadolu'ya geldiklerinde onlara kucak açmışlar ve işgallerinde yardım etmişlerdir. Fakat daha sonra Haçlılar Anadolu'da hakimiyet kurduktan sonra Ermenilere yüz çevirmişler ve bu da Ermeniler için büyük hayal kırıklığına neden olmuştur. Çalışmamızın konusu olan Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'da I. Haçlı Seferi sırasında kurulan Urfa Haçlı Kontluğu ve Antakya Prinkepsliği Anadolu'da kurulan iki önemli Haçlı Devletidir.

Yöntem

“Haçlıların Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'daki Faaliyetleri” adlı tez çalışmamızda konuya ilişkin kaynakların bir ön taraması yapılmıştır. Tespit edilen kaynaklara ulaşarak, yararlanabileceğimiz tüm kaynaklar bir araya getirilmiştir. Toplanan kaynaklar yapmış olduğumuz çalışma planına göre, belirli başlıklar altında incelenerek gerekli kısımlar ele alınmıştır. Elde edilen bilgiler plandaki ana başlıklara göre kronolojik olarak gruplandırılmıştır. Elde edilen bilgiler okunduktan sonra bir takım tespitlere ulaşılmıştır. Çalışmamızın ilk aşamasında ulaşılmış olduğumuz kaynaklar bu şekilde taranmak suretiyle incelenmiştir. Bundan sonraki aşamada ise elde edilen veriler dorultusunda konumuzun ana başlıkları ve onların alt başlıkları yazılmıştır.

Çalışmamızda metin içi dipnot yöntemi kullanılmış, gerekli görülen yerlerde (kişi adı, terimler vs) alt dipnot kullanılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada Haçlıların Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'da kurdukları devletler, yaptıkları savaşlar, anlaşmalar anlatılmış ve Haçlıların bölgedeki Ermenilerle ilişkileri incelenmiştir.

Birinci bölümde “Haçlı Seferlerine Genel Bir Bakış” başlığı altında; Haçlı Seferleri öncesi Avrupa ve Bizans İmparatorluğu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz'in durumu, Haçlıların Bizans İmparatorluğu ve Ermenilerle ilişkileri, I. Haçlı Seferi (1096-1099) ve Haçlıların işgallere başlaması incelenmiştir. Bu bölümde Haçlı Seferlerinin sebepleri ve başlaması da incelenmiştir.

İkinci bölümde Çukurova bölgesindeki Haçlı Faaliyetleri incelenmiştir. Kilikya Ermeni Baronluğu (1095–1374) ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Çukurova bölgesinde Haçlı Seferleri sırasında öne çıkan şehirler; Adana, Tarsus, Misis, Anazarba ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Maraş ve Antep bölgesinde Haçlılar başlığını almıştır. Bu iki şehirdeki Haçlı faaliyetleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Maraş başlığında Maraş Haçlı Senyörlüğü, Göksun ve Elbistan bölgeleri incelenirken, Antep başlığında ise Ayıntab ve Dülük bölgeleri incelenmiştir.

Dördüncü bölüm Antakya Haçlı Prinkepsliğine ayrılmıştır. Bu bölümde Prinkepsliğin kuruluşu anlatılmıştır. Antakya Prinkepsliğinin önemli şehirleri olan İskenderun, Bakras (Belen), Süveydiye (Samandağı) tek tek incelenmiştir. Antakya Haçlı Prinkepsleri ve Prinkepsliğin sonu başlıkları ile de bölüm sona ermiştir.

Beşinci bölümde Adıyaman bölgesi Haçlı faaliyetleri incelenmiştir. Bu bölgede önemli olan şehirler; Samsat, Keysun, Raban, Besni ve Gerger ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

Altıncı bölüm çalışmanın son bölümüdür ve bu bölümde Urfa Haçlı Kontluğuna geniş ölçüde yer verilmiştir. Kontluğun kuruluşu ve bölgedeki faaliyetleri, Urfa Haçlı kontları, Urfa bölgesinde Haçlı Seferleri sırasında öne çıkmış şehirler; Ravendan, Tell Başır, Birecik ve Suruç incelenmiş ve ayrıca Urfa Haçlı kontluğunun sonu ve Urfa'nın Türkler tarafından fethinden sonra Batı'da durum başlığı ile de II. Haçlı seferinin başlamasına kısmen de olsa değinilmiştir.

Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında Sonuç, Kaynaklar, Dizin ve Özgeçmiş bulunmaktadır. Ayrıca çalışmamızın ekinde konumuz sınırları içerisinde yer alan önemli şehir ve kalelerin güncel fotoğrafları da yer almaktadır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Haçlı Seferleri 1096 ile 1270 yılları arasını kapsayan yaklaşık iki yüz yıllık bir olaydır ve bu süre içerisinde Sekiz büyük sefer düzenlenmiştir. Haçlılar Avrupa'nın çeşitli ülkeleinden gelerek Kudüs'e kadar ulaşmışlardır. IV. Haçlı seferinden sonra çoğunlukla deniz yolu kullanan Haçlılar Akdeniz üzerinden Akka'ya gitmiş, Kıbrıs'ta da bir Krallık kurmuşlardır. Böyle büyük bir coğrafi alana yayılmış olan Haçlı Seferleri ayrı bir çalışma kapsamında daha önce incelenmiş olduğu için biz bu çalışmamızda Haçlıların Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki yani Çukurova, Maraş, Antep, Adıyaman, Antakya ve Urfa bölgesindeki faaliyetleri inceledik.

Veri Toplama Tekniđi

Tezimize başlarken ilk olarak Haçlı Seferleri ile ilgili yazılmış genel kaynakları inceleyerek genel bir bilgi elde etmeye çalışılmıştır. Daha sonra Haçlı Seferleri sırasında tezimizin kapsamına giren coğrafyada yaşayan halk, sosyo-ekonomik durum incelenmiştir. Haçlılar ile münasebetlerde bulunan Türkiye Selçuklu Devleti, Danişmendliler ve Kilikya Ermeni Baronluğu tarihi de incelenmiştir. Daha sonra tezimizin bölümleri oluşturulmuş ve ana kaynaklar ile araştırma eserler dorultusunda çalışmamız hazırlanmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Anna Komnena'nın "Alexiad, Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Akexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası" adlı eseri Bilge Umar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve İnkılap Kitabevi tarafından 1996 yılında basılmıştır. Çalışmamızda, Bizans İmparatoru Alexios Komnenos'un kızı olan Anna'nın bu eserinden Haçlı Seferleri ile ilgili olan kısımlar incelenmiştir. Özellikle kitabın 10, 11, 12, 13. Kitaplar (bölümler) çalışmamıza büyük fayda sağlamıştır.

Jean de Joinville'nin "Bir Haçlı'nın Hatıraları" isimli kitabı Cüneyt Kanat tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Vadi Yayınevi tarafından 2002 yılında basılmıştır. Hatırat, seyahatman niteliğinde olan bu eser VII. Haçlı Seferine katılmış olan Jean de Joinville'nin gözlemlerinden oluşmaktadır. VII. Haçlı seferi konumuzun kapsamı dışındadır fakat genel anlamda Haçlı Seferi ruhunun anlaşılması açısından bu eserden de faydalanılmıştır.

"Urfalı Meteos Vekayinamesi (952-1136)" adlı eser Hrant D. Andresyan tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Türk Tarih Kurumu tarafından 2000 yılında üçüncü baskısı yapılmıştır. Bu baskıda Urfalı Meteos'un talebesi olan Papaz Grigor'un yazdığı, Meteos'un vekayinamesini 1136'dan devam ettiren "Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)" de yer almaktadır. Bu vekayinemedden özellikle Urfa Haçlı Kontluğu tarihi için faydalanılmıştır. Meteos olayları kronolojik sıra içerisinde vermiştir ve bu kaynak Haçlı Seferlerinin en önemli kaynaklarından biridir.

"Süryani Mikhail Vekayinamesi" adlı 1042-1195 ve 1195-1229 yılları arasında kapsayan bu eserin elimizde basılmamış bir nüshası mevcuttur. Bu yıllar arasının kronolojik olarak ele alındığı olan eser fasıllardan oluşmaktadır. Hem Türklerin Anadolu'ya gelişini hem de Haçlı Seferlerinin başlamasını kapsadığı için önemli bir eserdir.

"Ioannes Kinnamos'un Historiası (1118-1176)" adlı eser Prof. Dr. Işın Demirkent tarafından yayına hazırlanmış ve Türk Tarih Kurumu tarafından 2001 yılında basılmıştır. Haçlı Seferleri'nin sonlarına doğru tahta geçen Ioannes Kinnamos'un imparatorluk devrinde yaşanan olayları anlatan bu eserden özellikle Ioannes'in 1137 Çukırova Seferini anlatırken faydalanılmıştır.

Gregory Abu'l-Farac'ın "Abul'l-Farac Tarihi" adlı eseri Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Türk Tarih Kurumu tarafından 1999 yılında 3. baskısı çıkarılmıştır. İki ciltten oluşan bu eserin ikinci cilti Haçlıları anlatmaktadır.

Ernst Honigmann'ın "Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı (363-1071)" adlı eseri Prof. Dr. Fikret Işıltan tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserin elimizdeki baskısı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları tarafından 1528 yayın numarası ile 1970 yılında basılmıştır. Haçlı Seferleri öncesi Bizans İmparatorluğu hakimiyetinde olan yerleri incelemesi bakımından oldukça önemli bir kaynaktır.

Georg Ostrogorsky'nin "Bizans Devleti Tarihi" adlı eseri Prof. Dr. Fikret Işıltan tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Türk Tarih Kurumu tarafından da 1991 yılında 3. baskısı yapılmıştır. Bizans Devleti'nin tarihini ayrıntılı bir şekilde anlatan bu eserin VI. Bölümü olan "Askeri Asalet Sınıfının Hakimiyet Devri (1081-1204)" adlı bölümden çalışmamızın konusu kapsamını içerdiği için faydalanılmıştır.

Charles Texier'in "Küçük Asya (Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi) adlı eseri Ali Suat tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı tarafından basılmıştır. Tamamı 3 ciltten oluşan bu eserin 3. ciltinin Onuncu bölümünde Haçlı Seferlerinden bahsedilmektedir. Bu eser genel olarak Anadolu tarihi açısından da oldukça önemlidir.

Steven Runciman'ın "Haçlı Seferleri Tarihi" adlı eseri Prof. Dr. Fikret Işıltan tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Türk Tarih Kurumu tarafından 1992 yılında 2. kez basılmıştır. Tamamı üç cilt olan kitabın birinci ciltinde "I. Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığı'nın Kuruluşu", ikinci ciltinde "Kudüs Krallığı ve Frank Doğu (1100-1187)" ve üçüncü ciltinde "Akka Krallığı ve Daha Sonraki Haçlı Seferleri" anlatılmaktadır. Oldukça ayrıntılı olan bu kitap Haçlı Seferleri için önemli bir kaynaktır.

Işın Demirkent'in "Haçlı Seferleri" adlı kitabı Dünya Yayıncılık tarafından yazarın isteği doğrultusunda Haçlı Seferlerinin 900. yılı olan 1997 yılında basılmıştır. Bu kitapta Haçlı Seferleri başından sonuna kadar incelenerek tek bir kaynaktan toplanmıştır. Ülkemizde Haçlı Seferleri konusunda yapılan ilk geniş çaplı araştırma denilebilecek bu kitap akıcı ve anlaşılır dili ile okuyuculara hizmet vermektedir. Bu kitapta Haçlı Seferleri kronolojik sıra ile verilmiştir. Ayrıca kitap döneme ait harita ve resimlerle de zenginleştirilmiştir.

Işın Demirkent'in "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi" adlı kitabı Türk Tarih Kurumu tarafından 1990 yılında basılmıştır. İki ciltten oluşmaktadır. Birinci ciltte 1098-1118 yılları arası ve ikinci ciltte ise 1118-1146 yılları arası Urfa Haçlı Kontluğu tarihi anlatılmaktadır. Kontluğun tarihini kuruluşundan yıkılışına kadar anlatan bu kitap çalışmamızda büyük fayda sağlamıştır.

Mehlika Aktok Kaşgarlı'nın "Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi" adlı kitabı Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Serisi Yayınları tarafından 1990 yılında basılmıştır. Çukurova'da kurulan Baronluğun tarihinin incelendiği bu kitaptan çalışmamızda etkin bir şekilde faydalanılmıştır.

Mehmet Ersan'ın "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler" adlı kitabı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından 2007 yılında basılmıştır. Kitap; Doğu ve Güneydoğu Ermenileri, Çukurova Ermenileri, Moğol Hakimiyeti Döneminde Çukurova Ermenileri ve İdari Yapı ve Sosyo-Ekonomik Hayat olarak dört bölümden oluşmaktadır. Bu kitap Haçlı Seferleri sırasındaki Ermenilerin durumunun incelenmesi açısından oldukça önemli bir çalışmadır.

Çalışmamızda bunların dışında; Haçlı Seferleri, Türkiye Selçuklu Devleti tarihi, Danişmendliler, Bizans tarihi ve Ermeni tarihi konularında yazılmış çok sayıda kitap ve makaleden faydalanılmıştır. Bu kitap ve makaleler çalışmamızın "Kaynakça" kısmında ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

3. HAÇLI SEFERLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Haçlı seferlerinin başlamasında temel alınan hedef Doğu Hristiyanlarını Müslümanların elinden kurtarma düşüncesi idi. Fakat Roma İmparatorluğu, Doğu ve Batı olarak ikiye ayrıldığında, Batı Katolikleri ile Doğu Ortodokslar¹ arasında da ayrılıklar başlamıştı. O tarihten günümüze kadar gerek sosyo-kültürel ve gerekse din anlayışı bakımından her iki mezhep arasında aşılabilir ayrılıklar artarak devam etmişti. Bunu biraz daha açıklamak için iki mezhebin belirgin farklarını incelemek gerekmektedir.

Doğu ve Batı kiliselerinin birbirinden ayrılması ilahiyat alanındaki anlaşmazlıklardan çok siyasal ve kültürel nedenlere dayanır. Hz. İsa, Meryem Ana ve azizleri canlandıran ikonların Ortodoks ibadetlerinde önemli yeri vardır. Katoliklere göre Hristiyan yaşamın amacı Tanrı katında aklanma iken Ortodokslara göre ise amaç Tanrı ile birleşme ve tanrısallaşmadır. Batıda kilise Tanrı ile insan arasında bağışlayan bir aracı olarak görülürken, Doğuda ise Tanrı ile insanın yüz yüze geldiği bir yer olarak görülmektedir. Ortodoks kilisesi Hz. İsa'nın Tanrının oğlu ile özdeşleştiğini vurgular. İnsanın kurtuluşunu; Batıda egemen olan Hz. Adem'in günahının bedelini ödeyerek Tanrısal adaletin yerine getirilmesi olarak değil, insanda insani olanla Tanrısal olanın birleşmesi olarak görmüşlerdir. Batı Hristiyanlığı son zamanlarda toplumsal sorunlara değinirken Ortodokslar daha çok Hristiyanlığın biçimsel yaşamak olduğunu ve bununda ancak kilise ayinleri ile sağlanabileceğini ifade ediyor (A.B.A. C. XVII:211-212) Günümüzde Katolik öğretisini Hristiyanlığın öteki kollarından ayırt eden başlıca üç dogma; papanın yanılmazlığı, Meryem Ana'nın günahsız doğduğu ve yeryüzündeki yaşamını tamamladıktan sonra bedeniyle birlikte göğe çıktığıdır (A.B.A. C. XII:89-90).

Hristiyanlığın bu iki mezhebi arasında bu kadar derin ayrılıklar yaşanırken, Haçlı Seferlerinin sadece Doğu Hristiyanlarını, Türklerin elinden kurtarma amacıyla yapılmamış olduğu da açıktır. Elbette bu kadar kalabalık bir kitleyi, aynı hedef doğrultusunda bir araya getiren güç, sadece dini duygular değildi. Avrupa'nın ve Bizans'ın içinde bulunduğu ekonomik durumun kötüye gitmesi karşısında Doğu'nun refah seviyesinin yüksek olması bu kalabalık Haçlı Ordularını Doğu'ya çeken nedenlerin başında gelmekteydi. Kudüs, Hristiyanlar için çok önemliydi ve Haçlı çağrısı yapılırken Kudüs'ün bir an önce Müslümanların elinden kurtarılması gerektiği de vurgulanıyordu. Ama amaç Hristiyanlığın ana yurdunu kurtarma girişimi değil, tersine, Roma kilisesinin egemenliğini Doğu'ya doğru yayma ve Doğu'da kolonileşme girişimiydi (Düzgün, 2002:670). Çünkü Kudüs'ün 638 yılında Hz. Ömer tarafından fethinden sonra Hristiyanlar tarafından buraya yapılan haç ziyaretleri engellenmemişti. İslam ülkelerinde Hristiyan ve Yahudiler kendi dinlerini özgürce yaşayabilmekteydiler. Kiliseleri açtı, kendi mahkemeleri vardı, dillerini serbestçe konuşabiliyorlardı. Latin Katolik² dünyası, Ortodoksluğu şizmatik³ bir din olarak görüyordu. Bu yüzden onlara karşı hem siyasal hem de dinsel olarak şiddete dayalı bir tavır geliştirmişlerdi (Düzgün, 2002 :670).

Haçlı Seferleri düşüncesi ilk olarak, 1074 yılında Bizans imparatoru VII. Mikhail'in, Papa VII Gregorius'ten Türklere karşı ücretli asker istemesi ile ortaya çıktı. Fakat istenilen anlaşma o zaman yapılamadı. Daha sonra aynı düşünceden hareketle

¹ Rum Ortodoks Kilisesi, Doğu Kilisesi ya da Doğu Ortodoks kilisesi olarak da bilinir. Günümüzde Hristiyanlığın üç büyük kolundan biridir. (A.B.A. C. XVII:211)

² Günümüzde Hristiyanlığın en yaygın kolunu oluşturan ve kimliğini kesintisiz bir biçimde sürdürmüş en eski kilise topluluğudur. (A.B.A. C. XII:89)

³ Bölücü anlamına gelmektedir. (Düzgün, 2002:670)

Papa II. Urbanus ile Bizans İmparatoru Alexios I. Komnenos arasında anlaşma yapıldı (Demirkent, 1997:5-7). Fakat bu anlaşma Papa II. Urbanus sayesinde ücretli askerden çok daha fazlasını ifade edecekti. Bizans İmparatoru hem az zamanda sayıca bu kadar çok asker toplamış hem de devletin zaten zayıflamış olan bütçesinden tek kuruş harcamamış oluyordu.

Haçlı Seferlerinin kararlaştırıldığı Clermont Konsili 18-28 Kasım 1095 tarihleri arasında toplandı. Papa'nın o gün halka açık bir toplantı yapacağı ve çok önemli bir haber vereceği ilan edildi. Papalık taht koltuğu şehrin Doğu kapısı önünde, açık havada, tahtadan yapılmış bir kürsü üzerine yerleştirildi. Papa II. Urbanus burada etrafını saran kalabalığa seslendi. Toplanan kalabalığa Türkler'in Hristiyan ülkelerin kalbine girdiğini, ahaliye kötü muamelelerde bulunduğunu ve kutsal yerlere hakaret ettiğini söyledi. Batı Hristiyan aleminin Doğu'daki kardeşlerine yardım etmelerini, onları Türklerin elinden kurtarmak için bir an önce yola çıkmalarını, yapılacak böyle kutsal bir harekete zengin fakir demeden herkesin katılması gerektiğini haykırdı. Ayrıca II. Urbanus, bu sefere katılanların Tanrının istediği bir işi yapacaklarını, bu seferde Tanrının kendilerine rehber olacağını ve ayrıca sefere katılanların tüm günahlarının da af olacağını sözlerine ekledi. II. Urbanus'un konuşmasından onu dinleyenler çok fazla etkilendiler, herkes bu büyük harekete katılmak için çok hevesliydi. Sefere katılan herkes üzerinde haç işareti taşıyacak, Kudüs'e gideceğine ant içecek ve oraya ulaşmadan dönerse de aforoz edilecekti (Runciman, 1989:80-85). Ortaçağ'da Hristiyanlar Hz. İsa'nın yeryüzüne inmesine çok az bir zaman kaldığını düşünmekteydi. Bu yüzden Haçlı Seferlerine katılma konusunda çok daha istekli olmuşlardı. Çünkü Hz. İsa gelmeden Kutsal ülke olan Kudüs'te olmak istiyorlardı. Papa II. Urbanus, Clermont Konsili'nden sonra doğu, batı, kuzey, güney demeden birçok yeri dolaştı ve gittiği yerlerde konsiller toplayarak Haçlı Seferi için çağrıda bulundu. 1100 yılında Anse, Valence, Limoges ve Poitiers'de halka Haçlı çağrısı yapıldı. Sefere katılmak için başvuran ilk büyük arazi sahibi Toulouse Kontu Raymond oldu (Runciman, 1989:89).

Urfalı Meteos Vakayinamesinde Haçlı Seferlerinin başlamasını ve sefere katılanların sayıca ne kadar fazla olduğunu şu şekilde kaydetmiştir.

“Bu zamanda Romalılar harekete geçtiler, bütün İtalya, Afrika'ya kadar İspanya milletleri ve en uzak taraflarda bulunan Franklar hareket ettiler. Onlar, çekirge sürüleri ve deniz kumu kadar sayısız kitlelerle ilerlemeye başladılar. Frank prensleri bütün kuvvet ve azametleriyle askerlerin başında oldukları halde mukaddes Kudüs şehrini Müslümanların elinden kurtarmak ve Allah'ın kabrini Arapların elinden almak üzere Hristiyanların yardımına koşular. Kral soyundan meşhur adamlar olan bu prensler, dindarlıklarıyla maruf ve iyi işler başarmak için yetişmiş adamlardı. Bunların adları: Roma İmparatorlarının soyundan olup kuvvetli bir şahıs olan Gondofre (Godefroy) ve bunun kardeşi Bağdin (Baudouin) idi. Godefroy, İmparator Vespian'ın tacına ve Kudüs'ün tahribinde kullanılan kılıcına sahip bulunuyordu. Bemund (Boemond) denilen büyük kont ile hemşerizadesi Tangri (Tancrede), korkunç ve meşhur bir şahıs olan kont Rubert (Robert) ve Joscelin de bunların arasındaydı. Bu cesur muharipler, gökteki yıldızlar kadar çok askerle beraber ilerliyorlardı. Onların refakatinde birçok piskoposlar, papazlar ve diyakoslar da vardı. Onlar, Rum İmparatorluğunun en uzak memleketlerinden olan Ungar (Macar) memleketine geçtiler. Oradan da Grek İmparatoru Aleks'in hakimiyeti altında bulunan Bulgar memleketine geldiler. Onlar, böyle bir seyahatten sonra büyük İstanbul şehrine vardılar” (Meteos, 2000:188-189).

İlk Haçlı Seferi sayılabilecek hareket Keşiş Pierre Lermi⁴ tarafından düzenlenmişti. Pierre Lermi'nin ordusu tamamen dağınmış, başıbozuk kişilerden oluşmaktaydı. Asıl büyük Haçlı orduları ki onlar asillerin kumandasındaydı ve çok daha düzenli ve disiplinli bir orduydular. Bizans İmparatoru Alexios, Haçlı ordularının İstanbul'a yaklaşması karşısında bir takım tedbirler almaya başladı. Bu orduların İmparatorluk topraklarından geçerken verebilecekleri zarar karşısında Alexios, bütün merkezlerde yiyecek depo ettirdi ve her birliğe İmparatorluk arazisine girer girmez İstanbul'a kadar refakat edecek muhafız kuvvetleri hazırlattı. Ayrıca Amiral Nikolaos Mavrokatalon, sahilleri muhafaza etmek ve Frank gemileri görünür görünmez haber ulaştırmak üzere Adriyatik sularına bir filo ile gönderildi. Bizans İmparatoru Alexios, haçlıların doğuyu ele geçirip burada devlet kurma tehlikesini de düşünerek Haçlı liderlerine vasallık yemini ettirdi. Buna yemin ile Haçlılar, Türklerden aldıkları yerleri Bizans'a teslim edecekler, kuracakları Haçlı Devletleri de imparatorun yüksek hakimiyetini tanıyacaktı (Runciman, 1989:92).

1101 Haçlı Seferine 3 büyük ordu katıldı. Bunlar: Lombardlar⁵, Fransızlar ve Almanlar'dan oluşan birinci ordu, Konrad'ın kumandasında Almanlar'dan oluşan ikinci ordu ve Kont Etienne de Blois'in komutasında Kuzey Fransızları ordusu idi (Demirkent, 1997:61).

1096 yılında başlayan I. Haçlı Seferi ile başlayan bu seferler 1291 yılında Akka'nın Memlûklular tarafından alınması ile fiili olarak sona erdi. Bu tarihten sonra Haçlılar yeniden örgütlenmeye çalıştılar ancak bunu başaramadılar.

İki yüz yıllık bu süre zarfında 8 büyük sefer düzenlendi. Bu seferlerden sadece birincisi başarılı oldu. I. Haçlı Seferi güzergahı şu şekildedir; İstanbul, İzmit, İzmit, Dorylaion, Akşehir, Konya, Ereğli (burada Haçlılar ikiye ayrılmıştır. Birinci grup Kayseri, Maraş üzerinden Antakya'ya varırken, diğer ordu Tarsus üzerinden Antakya'ya gitmiştir) Antakya, Trablus, Akka ve Kudüs şeklinde olmuştur. I. Haçlı Seferi sırasında Anadolu topraklarında Urfa Kontluğu, Antakya Prinkepsliği ve Maraş senyörlüğü kurulmuştur.

Urfa'nın Zengi tarafından 1144 yılında fethedilmesinden sonra Fransa ve Almanya'nın önderlik ettiği II. Haçlı seferinin güzergahı ise İstanbul, İzmit, İzmit, İzmir, Efes, Denizli, Antalya, Silifke, Tarsus, Antakya, Trablus, Akka ve Dımaşk şeklindedir. İngiltere, Fransa ve Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ordularının oluşturduğu III. Haçlı Seferinde Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ordusu Edirne, Gelibolu, Sardes, Denizli, Konya, Silifke, Tarsus, Antakya, Trablus'a ve buradan da Akka'ya kadar ulaşmıştır. İngiltere ve Fransa orduları da Akdeniz üzerinden; Sicilya, Girit ve Kıbrıs üzerinden Akka'ya gelmiştir.

IV. Haçlı Seferi ordusu rotasını İstanbul'a çevirmiştir. Hedefinden sapan Haçlı Seferi olarak da adlandırılan bu sefer sırasında Haçlı Bizans mücadelesine dönüşmüştür. Bizans İmparatorluğu'nun en önemli şehri olan İstanbul yağmalanmıştır. Bundan sonraki seferlerin hepsinde deniz yolunu kullanan Haçlılar seferlerin sonunda Akka'ya ulaşmışlardır. Memlûk Türkleri'nin Akka'yı alması ile de Haçlı Seferleri sona ermiştir. Genel anlamda bakıldığında Batı Dünyası için iki yüz yıllık bu mücadele tamamen hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. I. Haçlı Seferi dışında diğerlerinden bir başarı elde edilmemiştir.

⁴ Aslı adı Simun olan Pierre bu adla tanınmıştır. Fransızlar aynı adı, kendi dillerindeki çevirisiyle "Pierre" yani "taş, kaya" olarak kullanmışlardır (Komnena, 1996: 303s)

⁵ İtalya'da krallık kuran Germen halkıdır. 568 ilkbaharında İtalya'nın kuzeyini işgal eden Lombardlar, 200 yıl kadar burada hüküm sürdükten sonra 773'te buradaki varlıkları sona erdi. Ama özellikle sanat, dil ve hukuk geleneklerinin etkisi daha sonraki yıllarda da sürdü. Lombardların Kuzey İtalya'daki ileri karakolları olan bölge bugün Lombardiya olarak bilinir (A.B.A. C.14:572).

3.1. Haçlı Seferleri Öncesi Avrupa ve Bizans İmparatorluğu'nun Durumu

X. yüzyılda Avrupa'nın durumu kötüye gitmekteydi. Karolenjiyen Devleti'nin merkezi gücü parçalanmış, gerçek otorite kralın kontrolünden çıkarak her eyalette ileri gelen bir kişinin eline geçmişti. Hatta birçok eyalet daha da küçük parçalara bölünmüştü. Şovalyeler, çevrede huzursuzluk yaratıcı faaliyetlerde bulunuyorlardı. Eyaletler, hükümetlerin kontrolünde olmadığı için şiddet olayları da giderek artmıştı (Demirkent, 2002:653).

Avrupa'da nüfus sayısı hızla artmaktaydı. Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli tarım faaliyetleri yapılamıyordu. Çünkü kuraklık yüzünden tarımda büyük bir çöküntü olmuştu. 1094 yılındaki sel felaketi ve salgın hastalıklarla birlikte Avrupa'da açlık, yoksulluk ve topraksızlık üst seviyelere çıktı. Bu sırada da Kilise; hem düzenin bozukluğuna çare aramakta hem de gittikçe artan kudretini Doğu'ya hakim olma hususunda kullanmak istemekteydi (Demirkent, 2002:651). Ayrıca bu sırada Avrupa'da Cluny tarikatının başlattığı reform hareketleri geliyor, toplumda Kudüs sevgisi büyüyen adeta bir tutkuya dönüşüyordu. Reformcular ve Papa II. Urbanus⁶, Cluny fikirlerini topluma aşılama gayreti içindeydiler. İncil'den aldıkları kahramanlık ve savaş hikayeleri ile halkın dini duygularını coşturmaya çalışıyordu (Demirkent, 2002 :653).

Haçlı seferleri sırasında Bizans İmparatorluğu'nun durumu da pek parlak değildi. O dönemde Bizans tahtında Alexios I. Komnenos⁷ bulunmaktaydı. 1081 yılında Alexios tahta çıktığında, Bizans İmparatorluğu XI. yüzyıldan sonra giderek zayıflamaya başladı. İçte bürokratlar ve askerler arasında iktidar mücadelesi yaşanıyor, merkezi iktidar esaslı surette felce uğramıştı. İmparatorluk içerisindeki iktisadi ve sosyal sistem bozulmuştu (Ostrogorsky, 1991:329). Dışta ise Venedikliler ticari bir güç olarak yükselmekte ve tehdit unsuru olmaya başlamaktaydı. İtalya'da büyük oranda toprak kaybeden Bizans İmparatorluğu, Balkan yarımadası üzerinde de nüfuzunu büyük ölçüde kaybetmişti. Balkanlarda Peçenek, Kuman ve Uzlar güçlenirken; Anadolu'da da Bizans'ın kudretli durumu tamamıyla çökmüştü. Bu sırada Selçuklular tarih sahnesine çıkmıştı. 1071 Malazgirt meydan muharebesine kadar geçen sürede Ermenilerin yaşadığı bölge; Mezopotamya, İtalya gibi eyaletler Bizans'ın elinden çıkmıştı. Malazgirt zaferinden kısa bir zaman sonra da Türkler bütün Anadolu'ya yayılmışlardı (Baştav, 1997: 26). Bizans İmparatorluğu'nun bu durumu, Türklerin Anadolu'yu ele geçirmelerine yardım etmişti. 1081'de Türkler, Bizans İmparatorluğunun her tarafına yayılmışlar, Kocaeli, Karasi ve Batı Anadolu'nun önemli şehirlerinde teşkilatlanmışlardı (Anzerlioğlu, 2002: 222).

Alexios, Bizans İmparatorluğunu yeniden canlandırmak, eski gücüne kavuşturmak istiyordu. Bu yüzden tahta çıkar çıkmaz, çoğunluğu yabancı asıllı ücretlilerden, bir diğer kısmı da İngiltere Normanlarından oluşan büyük bir ordu topladı. Zaten eskiden beri Bizansda ücretli askerlik uygulaması vardı. İmparatorluğun ordusu Norman, Gürcü, Alman, Peçenek, Arap, Kuman ve diğer farklı gruplardan

⁶ Diğer adı Odon, 1088-99 arasında Papalık yapmıştır. Papa VII.Gregorius'un başlattığı kilise reformlarını sürdürmüş, Haçlı Seferlerini başlatmış, papalığın siyasal gücünü artırmıştır. Soylu bir aileden gelen Odon 1055-67 arasında Fransa'nın en önemli metropolü olan Reims'de başdiyakozluk yaptı. 1070-74 arasında Cluny Manastırı'nı yönetti (A.B.A. C.21:455).

⁷ I Haçlı Seferi sırasında hüküm sürmüş Bizans İmparatoru'dur. Komnenos hanedanını kurmuş, XI.yüzyılda Normanlar ve Anadolu Selçukluları karşısında uğradığı yenilgilerle durumu sarsılan Bizans İmparatorluğu'nu bir ölçüde yeniden güçlendirmiştir. Ioannes Komnenos'un üçüncü oğlu ve İmparator I. İsaakios'un (1057-59) yeğeni olan Aleksios, toprak sahibi seçkin bir Bizans ailesinden geliyordu. Özellikle Doğu ve Orta Anadolu'daki Bizans eyaletlerine saldırılar düzenleyen Türklere karşı daha etkin savunma önlemleri alınmasını uzun süredir ısrarla isteyen yüksek rütbeli subaylardan biriydi (A.B.A.C.1:375).

oluşmaktaydı. Bu grupların Bizans'a sadakatlerini sağlamak için yüklü miktarda maaş ödeniyordu. Bu da zaten zor durumda olan devletin bütçesine oldukça ağır bir yük olmaktaydı (Anzerlioğlu, 2002:223). Alexios, ordu sorununu çözdükten sonra İmparatorluğun bu zor durumdan ancak çıkarları hususunda yardım edebilecek müttefiklerle kurtulabileceğini düşünüyordu. Kendisine müttefikler bulmak için harekete geçen Alexios ilk olarak Papa VII. Gregorius ve Venedik İmparatoru IV. Heinrich ile müzakerelere girişti (Ostrogorsky, 1991:329).

Bizans İmparatorluğu için beklide en büyük sorunlardan birisi Peçenek Türkleriydi. Bizans, uzun zaman Peçeneklerle savaşmak zorunda kaldı ve İmparatorluk üzerindeki Peçenek tehdidi gün geçtikçe artmaktaydı. Peçenekler, 1090 yılında Bizans İmparatorluğunun sınırlarına kadar ulaşmışlardı. Peçenekler Bizans İmparatorluğu'na karşı Çaka Bey ile anlaşma yapmışlardı. Çaka Bey, İzmir'e hakim olan Türkiye Selçuklu Sultanı Süleymanşah'ın mirasını paylaşanlardan birisiydi. Daha önceden Bizans İmparatorluğuna esir düşmüş olan Çaka Bey, bu esareti sırasında Bizans'ın savaş metodlarını öğrenmiş ve İmparatorluk topraklarına karşı yapılacak kesin bir saldırının nasıl ve ne şekilde yapılacağı konularında fikir edinmişti. Çaka Bey, Peçeneklerle yaptığı anlaşma neticesinde donanmasıyla İstanbul üzerine ilerledi. 1090–1091 yılları arasında İstanbul'u hem karadan hem de denizden kuşatan Çaka Bey-Peçenek müttefik ordusu karşısında oldukça müşkül durumda kalan Alexios, Peçeneklere karşı Kuman Türklerini yardıma çağırdı. Kumanlar 1091 ilkbaharında İmparatorluğun arazisine girdiler. 29 Nisan 1091 tarihinde Bizans ve Kuman müttefik ordusu ile Peçenekler arasında kanlı bir savaş meydana geldi. Peçenekler burada tamamen imha oldular. Bu savaştan sonra Bizans İmparatorluğu içerisinde Kumanlar yayılmaya başladılar ve Edirne civarına kadar ilerlediler. Bu sırada Anadolu Selçuklu devletinin parçalanması ve emirlerin birbirine karşı mücadeleye girişmesi Bizans'ın Anadolu'yu tekrar geri kazanmasına imkan verebilecek bir gelişmeydi (Ostrogorsky, 1991:333–334). Hemen hemen kırk yıllık aralıksız bir mücadele sonucu Alexios, Bizans devletinin kudretini büyük ölçüde yeniden kazandırmıştı. Alexios, diplomasi sanatını çok iyi kullanıyordu. Örneğin; Venediklileri, Çaka Beyi, Kumanları, Türklere karşı Haçlıları ve Haçlılara karşı da Türkleri kullanmıştı (Ostrogorsky, 1991:339).

Alexios, Peçenek tehdidini bertaraf ettikten sonra ittifak arayışlarına devam etti ve 1089 yılında Papa II. Urbanus'un başkanlığında toplanan Melfi Konsili'ne elçiler göndererek Batı ile uyumlu bir politika yürütmeye hazır olduğunu belirtti. Papa II. Urbanus, bütün Hristiyan alemi üzerinde hakimiyet kurmak istiyordu ve İmparatorun teklifi onun için adeta bulunmaz bir fırsattı (Demirkent, 2002:652). Papa II. Urbanus, Doğu Kilisesi ile anlaşmayı ve Türklere karşı ortak hareket etmeyi düşünüyordu. Zaten Müslümanlara karşı mücadele fikri, hem Avrupa'da hem de Bizans'ta hakim bir düşünceydi (Baştav, 1997:5).

Haçlı seferlerinden önce Bizans tahtına geçen krallar, Papalık ile işbirliği yapmak suretiyle birkaç defa Haçlı hareketine benzer şekilde teşkilatlanmaya çalışmışlardı. Örneğin Bizans İmparatoru VII. Mikhail Dukas, o zamana kadar Hristiyanlığın doğu sınırını korumak görevini üstlenmiş olan İmparatorluğun askeri bakımdan düştüğü güçsüzlüğü gidermek üzere Papalık aracılığıyla Avrupa'dan Türklere karşı ücretli asker yardımı istedi. Papa VII. Gregorius, imparatorun askeri yardım çağrısını olumlu karşıladı. Papa, bütün Hristiyanlardan toplayacağı bir ordunun başında ilerleyerek, Doğu Kilisesi'ni Müslümanların elinden kurtarmayı amaçlıyordu. Fakat en büyük Papalardan sayılan VII. Gregoire'nin Hristiyanlar arasında yaptığı yardım çağrısı cevapsız kaldı (Baştav, 1997:28).

Haçlı seferleri düşüncesinin ortaya çıkışında ve büyük kitlelere ulaşmasında Papa II. Urbanus'un önemli bir rolü vardı. II. Urbanus, tüm Avrupa'yı gezerek vaazlar vermiş, gittiği yerde insanları Haçlı Seferlerine katılmaya davet etmiştir. Bu sefere katılanların Tanrı'nın isteğini yerine getirdiğini ve günahlarının affolacağını söyleyen II. Urbanus her yerde coşkuyla karşılanıyordu. Papa II. Urbanus 29 Temmuz 1099'da ölünce yerine II. Piscalis⁸ seçildi. II. Piscalis de Haçlı ruhunu körüklemek için harekete geçti. 1099 Aralık ayında Fransa'da kilise merkezlerine mektuplar göndererek din adamlarını yeni bir Haçlı Seferinin oluşması için teşvik etti (Demirkent, 2002:676).

3.2. Haçlı Seferleri Öncesi Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz'in Durumu

Güneydoğu Anadolu Bölgesi verimli toprakları ve stratejik açıdan oldukça önemli konumu dolayısıyla tarih boyunca çeşitli devletlerin mücadelesine sahne oldu. İslamiyet'ten önce Babilliler, Hititler, Asurlular, Medler, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Bizanslılar, Sasaniler hüküm sürdüler. 639 yılında Müslümanlar bölgeye geldiği sırada bölge Bizanslıların elindeydi. Burada Aramiler (Süryaniler), Araplar ve sayıları çok fazla olmayan Grekler bulunuyordu (Şeşen, 1999:57).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni oluşturan Gaziantep, Adıyaman, Urfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt vilayetleri Haçlılar geldiği sırada el-Cezire⁹ bölgesiyle Halep'in kuzeyindeki bölgeyi oluşturuyordu. Müslümanlar 639-640 yıllarında bu bölgeye geldikleri zaman bölgede oturan Arap kabilelerine göre el-Cezire'yi üç bölgeye ayırmışlardı. Bu üç bölge:

Diyar-ı Mudar: Harran, Urfa, Seruç, Birecik, Samsat, Müvezzer (Viranşehir), Cumlin

Diyar-ı Rabia: Nusaybin, Beled, Dara, Rasülayn (Ceylanpınar), Cizre

Diyar-ı Bekr: Amid (Diyarbakır), Adıyaman, Harput (Elazığ), Çapakçur (Bingöl), Siirt, Bitlis, Süveyda (Siverek), Gerger, Sirus gibi şehirlerden oluşuyordu (Şeşen, 1999:19).

Güneydoğu Anadolu bölgesinde kale hakimiyetine dayanan emirler¹⁰ bulunuyordu. Çoğu defa bu beylikler babadan oğula miras kalıyor, bir hanedanlık halini alıyordu. Amid (Diyarbakır), Mardin, Hisnı Keyfa, Meyyafarikin gibi müstahkem şehirlerde uzun müddet hanedanlık halini alan beylikler hüküm sürmüşlerdir. Ova kısımlarındaki Nusaybin, Cizre, Harran, Seruc, Dara, Urfa gibi şehirler genellikle bölgeye hakim olan devletlerin tayin ettikleri emirler tarafından yönetilmiş ve sık sık el değiştirmiştir (Şeşen, 1999:44).

1086'da Süleymanşah'ın ölümünden sonra Türk beyleri arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden Anadolu'da hakimiyet bölünmüştü. 1092'de de Melikşah'ın vefatının ardından da Büyük Selçuklu Devleti içindeki yüksek otorite boşluğu ve iktidarı ele geçirmek için hanedan mensupları arasındaki mücadeleler, Türk dünyasını zor duruma sokmuştu ve bu durum da Haçlıların ilerleyişi hızlandırmıştır (Demirkent, 2002:652).

Haçlılar Anadolu'ya geldiklerinde Türk-İslam dünyasında dört Selçuklu Devleti hüküm sürmekteydi. Bunlar: Büyük Selçuklular, Türkiye Selçukluları, Suriye Selçukluları (Halep ve Dımaşk Melikleri) ve Kirman Selçuklularıdır. (Merçil, 1999:17) Anadolu'da hüküm sürmüş olan Türkiye Selçuklu Sultanları, Ermeniler ile çok daha yoğun bir ilişki içinde olmuşlardır (Ersan, 2002:247). Haçlılar Güneydoğu Anadolu

⁸ 1099-1118 arasında Papalık yaptı. Piscalis, Papa VII.Gregorius tarafından yaklaşık 1080'de kardinalliğe atandı. 13 Ağustos 1099'da II.Urbanus'un yerine Papa seçildi. I.Haçlı Seferi'ni destekledi. Gregorius'un başlattığı kilise reformunu sürdürdü. Piscalis'in Papalığı döneminde Tayin Çatışması ağırlık kazandı. Bu konuda 1107'de İngiltere Kralı I.Henry ve Fransa Kralı I.Philippe'le anlaşmalar yaptı (A.B.A.C.14:463).

⁹ El-Cezire kelimesi Arapça'da "ada" anlamına gelmektedir.

¹⁰ Beylikler

bölgesinde Urfa Haçlı Kontluğu'nu ve Antakya Prinkepliğini kurmuşlardır. Bu bölgedeki önemli şehirler ve kaleler bu süre zarfında Türklerle Haçlılar arasında sık sık el değiştirmiş, bölgedeki Ermeniler de çıkarları doğrultusunda bazen Haçlıların bazen de Türklerin yanında yer almışlardır. Güneydoğu Anadolu'daki Artuklu Beyleri ve Türkmenler de 1250 yılına kadar devamlı olarak Haçlılarla mücadeleye katkıda bulundular. Aslında Selçuklu Sultanları Haçlılar ile etkili ve sistemli bir mücadele sürdürememişlerdir. Çoğu zaman Haçlılar Türk Devletlerinde yaşanan iktidar boşluğundan ve taht kavgalarından yararlanmışlardır (Merçil, 1999:27).

Doğu Akdeniz olarak adlandırılan bölge Anadolu'nun güney batısında Ceyhan ve Seyhan nehirlerinin geçtiği, merkezi Çukurova olan bölgedir. Başlıca şehirleri Mersin, Tarsus, Ayas, Anazarba (Anavarza), Kozan, Tell Hamdun (Toprakkale) ve Misis'tir. Haçlı seferleri öncesinde bu bölgede çoğunlukla Ermeniler yaşamasına rağmen bu bölge Ermenilerin ana yurdu değildi, Ermeniler bölgeye daha sonraları yerleşmişlerdi. Anadolu'nun Türkler tarafından fethinden önce Bizans, Hristiyan topluluklarını ağır vergiler altında eziyordu. Ermenileri ise farklı mezhepte oldukları için dini açıdan baskıya maruz bırakmıştı. Doğu Hristiyanlığını Ortodokslarlaştırma siyaseti, Gregoryen Ermeniler ile Bizans arasında yaşanan sorunun temelini oluşturuyordu. Türk akınlarının başlamasından önce, Bizans tarafından Ermenilerin önemli bir kısmı İç Anadolu bölgesine göçe zorlanmıştı. Yaşadıkları bölgeden ayrılmak zorunda kalan Ermenilerin bir bölümü, daha sonra Çukurova bölgesine inmişti. Böylece Ermeniler Doğu ve Güneydoğu, İç Anadolu ve Çukurova bölgeleri olmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmışlardı (Ersan, 2002:241). Türkiye Selçuklu Sultanı Süleymanşah'ın, 1082 yılında Çukurova seferi sırasında bölge Türklerin eline geçmişti. Haçlı seferleri sırasında Çukurova (Kilikya) bölgesi Haçlılar için hem üs hem de adeta bir istihbarat merkezi olmuştu. Bölgedeki Ermeniler, Haçlılara rehberlik etmişlerdi.

Doğu Hristiyanları İslamiyet'in ilk yüzyıllarında sayı itibariyle Müslümanlardan fazlaydı, ancak İslamiyet'e karşı birleşik bir cephe kuramamışlardı. İslam İmparatorluğu'nun ilk devirlerinde İslam topraklarında yaşayan herkes kendi dini ile İslamiyet arasında bir seçim yapabiliyordu. Eğer kendi dininde kalmayı tercih ediyorsa İslam yönetiminin politik düzenini kabul etmek zorundaydı. Böylelikle özel bir vergi ile bir tür beraber yaşama anlaşması yapmış oluyordu. Bu anlaşma ile Müslüman olmayanların dinleri, malları, mülkleri geniş bir özgürlük çerçevesinde korunmuş oluyordu. Ortadoğu'da ve Anadolu'da üç tür Hristiyan vardı. Bunlar: Anadolu Hristiyanları, Arap egemenliği altında bulunup sonra Türk hakimiyetine geçen Hristiyanlar, Kutsal topraklara hacca gelen Hristiyanlardı (Kaşgarlı, 1990:90).

3.3.Haçlıların Bizans İmparatorluğu İle İlişkileri

Daha önce belirttiğimiz gibi Bizans İmparatorluğu'nda ücretli askerlik uygulaması vardı. Bizans İmparatoru Alexios Türk ilerleyişi karşısında çare ararken yönünü Batı'ya yani Papa'ya çevirdi. Papalık da zaten önceden beri hakimiyetini Doğu yönünde genişletmek istediği için iki tarafın anlaşması hiçte zor olmadı. Bizans İmparatoru'nun Papalıkla yaptığı anlaşma neticesinde Haçlı Seferleri başlamıştı. Bu anlaşmanın temelinde Bizans'a, Anadolu'da Selçuklu ilerleyişine karşı yardım etme düşüncesi de vardı. Yani Haçlı Seferleri, Bizans İmparatorluğuna yardım amacı güttüğü için Haçlılar ile Bizans'ın ilişkileri görünüşte oldukça dostane bir şekilde başlamıştı. Ancak gerçek durum bundan çok farklıydı. Haçlı seferlerine katılanların düşüncesinin temelinde Doğu'nun zenginliklerine ulaşmak, kendilerine yurt edinmek gibi düşünceler vardı. Bizans İmparatoru Alexios, sefere katılanlar kendisine yardım maksadıyla bile

gelecek olsalar bu kalabalık ve barbar¹¹ topluluktan oldukça büyük rahatsızlık duyuyordu (Anzerlioğlu, 2002:223).

İstanbul'da toplanan Haçlılar'ın ileri gelenleri şehri gezdiklerinde büyük bir hayret ve kıskançlık içine düştüler. Avrupa'da İstanbul'a eşdeğer güzellikte ve zenginlikte başka bir ülke yoktu. Şehrin sarayı Haçlıları adeta büyülemişti. Haçlılar, Ayasofya'da sergilenen kutsal emanetleri; İsa'nın dikenli tacını, dikişsiz elbisesini, yüzünün resmolduğu mendili, Aziz Lukas'ın yaptığı Meryem Ana tasvirini, Vaftizci Yuhannes'in saçını ve daha birçok kutsal eşyayı hayranlıkla seyretmişlerdi (Demirkent, 1996:15). Haçlılar İstanbul'da yaşayan halkın refah seviyesinin yüküklüğünden dolayı da onlara karşı büyük kıskançlık duyuyordu. Yani Bizans İmparatorluğu ile Haçlıların ilk karşılaşması hiçte iyi olmamıştı. Fakat her iki taraf bu hoşnutsuz düşünceleri gizlemeye gayret ediyorlardı. Bizans İmparatoru Alexios, haçlıların doğuyu ele geçirip burada devlet kurma tehlikesini düşünerek Haçlı liderlerine vasallık yemini ettirdi. Buna göre Haçlılar Türklerden aldıkları arazileri Bizans'a teslim edecekler kuracakları Haçlı Devletleri de imparatorun yüksek hakimiyetini tanıyacaktı (Demirkent, 1997:21).

Bizans İmparatoru Alexios, Haçlıların dostluğunu kazanmak için onlarla görüşmeler yaptı ve bu görüşmeler sırasında çeşitli hediyeler sundu, onlara karşı iyi dileklerini gösterdi. Tüm kontlarla birlikte Bohemund'u yanına çağırdı. Bohemund'un İmparator'un gözünde yeri başkaydı. O'nun ileride kendisine çok tehlikeli bir düşman olacağı konusunda ciddi şüpheleri vardı. Bohemund kaba değildi, davranışlarını iyi ayarlayan tehlikeli biriydi. Alexios'a dostmuş gibi yaklaşıyordu ama içinde beslediği ezeli bir düşmanlığı vardı. Alexios bunu fark ediyordu fakat Bohemund'un büyük ordusuna ihtiyacı olduğu için o da Bohemund gibi dostça davranmaya özen gösteriyordu. Alexios, Haçlı komutanlarına seferleri boyunca kendilerini nelerin beklediği konusunda bilgi verdi, Türklerin savaş taktikleri konusunda bilgilendirdi. Bu savaş taktiklerinden birisi olan ve Türklerin en çok kullandığı Turan taktiğini Haçlılara uzun uzun anlattı. Türklerin olası bir geri çekilme hareketi yapmaları durumunda Haçlıların hemen takibe geçmemeleri gerektiğini bunun bir tuzak olabileceğini söyledi. Bunların yanı sıra Türklere karşı nasıl pusula kurmaları gerektiği konusunda da çeşitli önerilerde bulundu. Bütün bu hareketleriyle Bizans İmparatoru Alexios Haçlıları kendisine karşı biraz olsun yumuşatmıştı ve onların boğazı geçerek Kudüs'e doğru harekete geçmelerine izin verdi (Komnena, 1996: 323) Haçlı ordularının Bizans topraklarından geçerken sebep oldukları zararlar Bizansla ilişkilerinin bozulmasına sebep olan şeylerden biriydi. (Altan, 2003:44).

Haçlılarla Bizans İmparatoru arasındaki iyi ilişkiler Haçlı ordusu Antakya'ya varıncaya kadar devam etti. Haçlıların yeni ve büyük bir başarısı olan Antakya'nın 3 Haziran 1098 yılında zaptı Haçlılar ile Bizans arasındaki işbirliğini sona erdirdi ve Haçlı reisleri arasındaki anlaşmazlığı da derinleştirdi (Ostrogorsky, 1991:337). Bohemund, Bizans'a karşı düşmanca hareketlere 1099 yılında başladı. Bohemund bu yılda Tankred'i Antakya'da bırakarak Bizans'a karşı büyük bir sefer hazırlıklarına girişmek üzere batıya gitti. İtalya ve Fransa'da kuvvet toplamak üzere yaptığı seyahatler esnasında Bohemund, Bizans İmparatorunun Haçlılara ihanet ettiği düşüncesini yaymak için elinden geleni yaptı. Büyük bir ordu toplayan Bohemund Ekim 1107 yılında Bizans topraklarına doğru yürüdü. Fakat Bohemund'un bu yürüyüşü başarısızlıkla sonuçlandı. Bohemund kayıtsız şartsız itaat altına alındı. 1108 yılında iki taraf arasında anlaşma imzalandı. Bohemund pişmanlık içinde İmparator'a vassallık yemini etti. Devletin

¹¹ Anna Komnena, "Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt Sonrası" adlı eserinde Haçlılar için "barbar" kelimesini kullanmıştır (Komnena, 1996:358).

bütün düşmanlarına karşı Bizans'a yardım edeceğini bildirdi. Ayrıca Antakya Prinkepsliği topraklarını da İmparator'un uhdesine bıraktı. Fakat Tankred, Bohemund'un Bizans ile yaptığı bu anlaşmayı kabul etmedi. Bohemund'un 1111 yılında ölümü üzerine de Antakya'nın tek hakimi Tankred oldu (Ostrogorsky, 1991:338).

Haçlılar Anadolu'da ilerleyerek Türklerin elinde bulunan kaleleri aldıkça Anadolu'ya iyiden iyiye yerleşmeye başladılar. Urfa Haçlı Kontluğu'nun ve Antakya Prinkepsliğinin kurulmasından sonra ise Haçlılar ele geçirdikleri yerleri Bizans'a iade etmek konusunda karar değiştirdiler. Zaten Haçlı Seferlerine katılanlardan çoğu kendi ülkesinde toprak sahibi olmayan kişilerdi. Anadolu'yu kendilerine yurt edinmek isteyen bu kişiler aldıkları yerleri Bizans'a iade etmediler. Bu yüzden sık sık Bizans İmparatorları, Anadolu'ya kendilerinin vassali olarak gönderdikleri Haçlılar'dan daha önce kendilere ait olan yerleri almak için onlar üzerine sefere çıkmışlardır. Örneğin Bizans İmparatoru İoannes¹² Kinnamos, 1137 yılında Kilikya bölgesine yürüdü. İoannes'ten sonra yerine geçen oğlu Manuel de sık sık Haçlılarla uğraşmak zorunda kaldı. Bu durum diğer Avrupalı devletler için adeta bir fırsat olarak değerlendiriliyordu. Bizans İmparatoru Manuel¹³, İstanbul önünde toplanan Haçlılarla uğraşmasını fırsat bilen Sicilya Kralı Roger, bu durumdan istifade etmek için 1147 yılının sonbaharında Bizans'a saldırdı (Demirkent, 1997:27).

3.4. Haçlıların Ermenilerle İlişkileri

Bizans İmparatorluğunda iki tür Ermeni vardır. Birinci kısım, Romalılardan Bizans'a miras kalmışlardır. IV. Yüzyıldan beri Bizans ile Persler arasındaki sınır ayarlaması sonucu Bizans tarafında kalan Ermeniler Bizans uyruklu sayılmıştır. Bunlar Bizans'ın yerli Ermenileridir. Bunlar Ortodoks mezhebini kabul etmişlerdir. Ermenilikle hiçbir ilişkisi kalmamıştır. Yani Bizans Ermenileri denildiği zaman, gerçek Ermenilerle kan bağı bile kalmamış, geleneksel olarak Grekleşmiş Ermeni isimleri taşıyan Ermeni asıllı Bizanslılar akla gelmektedir. Bizans'a gelen ikinci tür Ermeniler ise Araplara tabi olan Gregoryen Ermenileridir. Arap istilasıyla Bizans'a göç eden Ermenilere Bizans İmparatoru para, mal, mülk veriyordu. İmparator bu Ermenilerin çoğunu da Araplara karşı kullanmak üzere doğu sınırlarına yerleştiriyordu. Bu iki tür Ermeni arasındaki derin fark vardır. Bu iki Ermeni arasında hiçbir ilişki kalmamıştır (Kaşgarlı, 1990:15).

Ermeniler Anadolu'da derebeyler halinde yaşıyorlardı. Bu derebeyler sürekli birbirleriyle savaş halindeydi. Bizans İmparatorları Ermenilere söz geçiremiyorlardı. Her biri başına buyruk hareket ediyordu. Bizans, kendisi için stratejik bir öneme sahip olan Sivas, Kayseri, Malatya gibi kentlere Ermenileri vali olarak atamışlardır. Böylece

¹² Komnenos Hanedanı'nın kurucusu İmparator I. Alexios'un oğlu olan İoannes 13 Eylül 1087'de doğmuş, babasının 1118'de ölümünün ardından tahta çıkmış ve 56 yaşında iken 1143'de ölmüştür. Macar Kralı'nın kızı Piroska ile evliliğinden dört kız dört erkek çocuğu olmuştur (Demirkent, 2001:4). İleri görüşlü, dürüst, asil düşünceli, karakter sahibi bir hükümdardı. Ölçülü ve ılımlı fakat gayesine ulaşma hususunda sağlam ve eğilmez bir tutumla ve imkânın sınırlarını gözünden kaçırmayarak babasının politikasını büyük bir ısrarla yürütmüştür (Ostrogorsky, 1991:341).

¹³ İmparator İoannes Komnenos'un en küçük oğlu olan Manuel 28 Kasım 1118'de doğmuştur. İoannes'un 1143'de ölümünün ardından ağabeyi İsaakios'un yerine tahta geçmiştir. Tahta çıktığında 25 yaşında olan Manuel, 37 yıllık saltanatın ardından 1180 yılında öldü. İlk eşi Bertha'dan iki kızı, ikinci hanımı Antakya Prinkepsi Maria'dan da bir oğlu olmuştur (Demirkent, 2001:4). Manuel, parlak bir zekaya ve çok yönlü kabiliyetlere sahipti. Doğuştan kumandan, cesur bir savaşçı, yeni fikirlere sahip bir diplomat ve iyi bir devlet adamıydı. (Ostrogorsky, 1991:341). Manuel'den sonra yerine on iki yaşındaki oğlu II. Aleksios geçti. (Ostrogorsky, 1991:341).

Ermenilerin kendilerine sadakat göstermelerini sağlamaya, baş kaldırmalarını önlemeye çalışmışlardır. Bizans ordularındaki Ermeni komutanlar zaman zaman Bizans'a ihanet edip Türklerin tarafına geçmişlerdir. Hatta Ermeniler, Kilikya Tabi Ermeni Baronluğunun kurucusu olan Filateros'un ordusundaki tüm Grekleri öldürmüşlerdir (Kaşgarlı, 1990:18).

1096 yılında başlatılan Haçlı Seferleri ile Anadolu'ya ve Yakındoğu'ya gelen Haçlı reisleri, buralarda yaşayan Ermenilerden oldukça iyi şekilde istifade etmişlerdir. Zaten Ermeniler de Batı'dan gelen bu kalabalık ordulara kucak açmışlardır. Ermeniler Frankların Doğu'ya gelmelerini büyük bir sevinç içinde karşılamışlardır. Böylece Türkleri Anadolu'dan söküp atıracaklar, Frankların sayesinde nihayet bağımsız yaşayabilecekler, Türkleri ise geldikleri topraklara göndereceklerdi. Ermeniler Franklarla ilişkilerini sağlamlaştırmak için Franklarla kızlarını evlendirmeye başladılar. Örneğin; Urfa Kontu Baodouin de Boulogne, Kilikya Ermeni Prensi Ruben'in oğlu Konstantin'in kardeşi Tafnus'un kızı Arda ile evlendi. Urfa Kontu II. Boudouin, Malatya Ermeni derebeyi Gabriel'in kızı Morphia ile evlendi. Daha sonra I. Joscelin, Konstantin'in kızı ile II. Leon ise 1189'da Kıbrıs Haçlı Kralı Amaury de Lusignan'ın kızı Sybille ile evlendi. (Kaşgarlı, 1990:37).

Haçlılar, özellikle Göksun ve Maraş'tan geçerken sarp dağları Ermenilerin yardımı ile aşlabılmışlardır. Haçlıların Kudüs'e ulaşma yolundaki hedeflerini gerçekleştirmeleri için ellerinden gelen yardımı yapan Ermeniler, sonunda büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Haçlılar, bölgede ele geçirdikleri yerlerde küçük siyasi teşekküller oluşturduktan sonra Ermenileri bertaraf edip kendi topraklarını genişletme siyaseti gütmüşlerdi. Antakya Haçlı Prinkepsliğinin genişleme sahası olarak özellikle Çukurova seçildiği için Haçlılar sürekli Kilikya Ermeni Krallığı ile mücadele etmişlerdir. Dolayısıyla bölge tarihleri boyunca Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin hakimiyet mücadelesine sahne olmuştur (Ersan 2002:12).

3.5. I. Haçlı Seferi (1096-1099) ve Haçlıların İşgallere Başlaması

İlk Haçlı Seferi sayılabilecek hareket Keşiş Pierre Lermi¹⁴ tarafından düzenlenmiştir. Pierre Lermi, çevresinde çok sevilen, sözü dinlenen bir kimseydi. O, idaresindeki Fransız, Alman ve İtalyanlardan oluşan yirmi bin kişilik düzensiz bir kuvvetle Doğu'ya doğru yola çıkan ilk Haçlı grubu oldu. Paskalya Cumartesi olan 12 Nisan 1096'da etrafında bulunanlarla birlikte Köln şehrine vardı. Pierre Lermi, her yerde vaazlar verdikten sonra, Lombardiya boğazını herkesten önce geçti, 80 000 yaya ve 100.000 atıyla birlikte 30 Temmuz 1096 günü İstanbul'a ulaştı. Pierre Lermi'nin etrafındakilerin çoğunluğunu köylüler teşkil etmekteydi. Bunların dışında şehirliler, şövalyeler, eşkiyalar da bulunmaktaydı. O'nu izleyen Normanların sayısı 10.000 kadardı. Pierre Lermi'e refakat etmek için hepsi sahip oldukları her şeyi arkalarında bırakmışlardı. Bizans İmparatoru Alexios, Pierre Lermi'e diğer Kontların gelmesini beklemesini söyledi ancak o yanındaki adamlardan da güç alarak denizi geçti ve ordugahını Helenopolis denilen küçük bir kentin yakınına kurdu. Bu ordu Anadolu'ya geçtikten sonra 21 Ekim 1096'da İznik yakınındaki Drakon vadisine geldi. Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıçarslan onlara karşı kumandanlarından İlhan'ı gönderdi (Altan, 2003:2). İlhan Normanların bir kısmını kılıçtan geçirdi, bir kısmını da esir etti. İznik

¹⁴ Aslı adı Simun olan Pierre bu adla tanınmıştır. Fransızlar aynı adı, kendi dillerindeki çevirisiyle "Pierre" yani "taş, kaya" olarak kullanmışlardır (Komnena, 1996: 303s)

yakınında da Haçlılar, Türklerin kurduğu pusuya düşerek kılıçtan geçirildiler. Pierre Lermite, yanında birkaç kişiyle birlikte Helenopolis'e kaçtı (Komnena, 1996: 307)

Pierre Lermite öncülüğündeki düzensiz Haçlı kuvvetlerine karşı kazandığı kolay zafer I. Kılıçarslan'ın Haçlıları pek ciddiye almamasına sebep olmuştu. Sultan, Haçlıların İznik'e kadar ilerleyebileceklerine ihtimal vermemişti. Hatta bu yüzden hanımını, çocuklarını ve hazinesini İznik'te bırakmıştı. Godefroi'nin ordusu 26 Nisan'da Tankred'in emrindeki Bohemund ordusu ve Pierre Lermite'den arta kalmış olanlarla birleşti ve 6 Mayıs'ta İznik'e ulaştı. Bu sırada Malatya kuşatması ile meşgul olan I. Kılıçarslan, Haçlıların İznik'e geldiklerini haber alır almaz derhal yola çıktı ancak geç kaldı (Runciman, 1989:139). İzmir, Haçlılar tarafından haftalarca şiddetli bir kuşatma sonucu 19 Haziran 1097'de ele geçirildi (Ayönü, 2002:601).

İznik'in Haçlıların eline geçmesi Avrupa'da sevinç uyandırdı. Sultan I. Kılıçarslan İznik'i kuşatmadan kurtaramaması üzerine kuvvetlerini yeniden toplamak, Danişmentliler ile barış ve ittifak anlaşması yapmak üzere doğuya doğru harekete geçti. Konya'yı başkent yapan Sultan, Danişmentliler¹⁵ ile birlikte Haçlılarla mücadeleye devam etti (Runciman, 1989:142). I. Kılıçarslan bunları yaparken Haçlılar da Anadolu'ya doğru harekete geçtiler ve Eskişehir'e vardılar. I. Kılıçarslan Haziran ayında Eskişehir yakınında bir vadide Haçlılara pusu kurdu. Burada Haçlılara hiç beklemedikleri bir anda saldıran I. Kılıçarslan, onların çoğunu kılıçtan geçirdi. Kaçmayı başaran çok az kişi yoluna devam edebildi ama bu sefer de bunları yolda birçok zorluk bekliyordu. Ağustos ayında Haçlılar Konya'ya vardılar. Meram bahçelerinde dinlenme imkanı buldular. Geçtikleri zor yollardan sonra Meram'ın yeşil bahçeleri onları hayran bıraktı. Buradan yanlarına su alarak yola devam eden Haçlılar, Ereğli vadisine vardılar. Haçlılar Ereğli'de Emir Hasan ve Danişmend emirinin kumandasında bir Türk ordusuna rastladılar. Haçlılar Türkleri görür görmez Bohemund öncülüğünde saldırıya geçtiler. Türkler burada yapılacak bir meydan savaşı için hazır değildiler ve kuzeye doğru çekilerek Ereğli'yi Hristiyanlara bıraktılar (Runciman, 1989:145).

Tankred, Güney İtalya Normnalarından bir grup ve Godefroi'nin kardeşi Baudouin, birkaç kişi ile birlikte Ereğli'den hareket eden ana Haçlı ordusundan ayrılarak Çukurova'ya inmeye ve buradan da Antakya'ya gitmeye karar verdiler. 10 Eylül civarında Tankred ve beraberindekiler Toros geçitlerine doğru yola çıktılar. Haçlılar Antakya'ya ilerlerken Osmaneli (Lefke), Eskişehir (Dorylaion), Akşehir (Philomelion), Konya (İkonion), Ereğli (Heraklea) yoluyla gitmeyi planlıyorlardı. Kalabalık oldukları için ikiye bölündüler. Konya'dan sonra Gülek boğazından geçmek kendileri için zor olacaktı. Bu yüzden güzergahlarını değiştirip Maraş üzerinden anti Torosları geçip Antakya'ya gitmeye karar verdiler. Özellikle bu bölgedeki Ermeniler bulunmaktaydı ve bu da Haçlılar için büyük bir fırsattı (Demirkent, 1997:37).

Haçlılar Maraş'tan hareket ederek Antakya yönünde ilerlediler Baudouin Urfa yönünde ilerledi ve 10 Mart 1098 yılında Urfa Haçlı Kontluğunu kurdu ve böylece Doğu'daki ilk Haçlı devleti kurulmuş oldu. Bohemund ise Antakya yönüne ilerledi ve 3 Haziran 1098 yılında Antakya'yı hile ile ele geçirdi. I. Haçlı seferinin Haçlılar için önemli başarılarından biri olan Antakya Prinkepsliği de böylece kurulmuş oldu. I. Haçlı seferi orduları Kudüs'e kadar ulaşmayı başardılar. Baudouin de Boulogne Kudüs Kralı oldu. Haçlıların yaklaşık iki yüz yıl sürecek olan Doğu'ya hakim olma mücadelesi de böylece başlanmış oluyordu.

¹⁵ Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'da kurulan ilk Türk devletlerinden birisidir. 1071-1178 yılları arasında Anadolu'da hüküm süren bu devletin kurucusu Melik Ahmet Gümüştekin Danişmend Gazi'dir (Solmaz, 2002:430).

4. ÇUKUROVA BÖLGESİNDE HAÇLILAR

Antik çağda Kilikya'nın doğu kesiminde yer alan Çukurova, Eski Yunanca "Ovalık Kilikya" anlamında Kilikia Pedias olarak anılırdı. M.Ö. 2000'lerde bu topraklarda yaşayan Huriler M.Ö. 1900'lerde Kizzuvatna Krallığı'nı kurdu. Bu krallık M.Ö. XVI. yüzyılda Hititlere bağlandı. Hitit döneminde Kizzuvatna ülkesinde tarım ve hayvancılık gelişti: çift sürmek için öküz kullanıldı, süt elde etmek için keçi ve inek, yün sağlamak için koyun beslendi. Hurriler Kadeş Savaşında Mısırlılara karşı Hititlerle birlikte savaştı. M.Ö. 1200'lerde batıdan gelen deniz halklarının etkisiyle Hitit Krallığının yıkılmasından sonra yöreye yerleşmiş olan Luviler Kue Krallığını kurdu. Kilikya M.Ö. VIII. yüzyılda Asur egemenliğine girdi. M.Ö. 612'de bağımsız bir krallık olan Kilikya, M.Ö. 546'da Perslere bağlı bir satraplığa dönüştü. M.Ö. 333'deki İssos Çarpışması'nı kazanan Büyük İskender Anadolu'nun büyük bölümüyle birlikte Kilikya'yı da Makedonya Krallığına bağladı. Daha sonra Seleukosların yönetimine giren Kilikya, M.Ö. I. yüzyılda Roma'nın bir eyaleti haline getirildi. Bizans yönetimi sırasında M.S. VII. yüzyıl ve sonrasında Arapların saldırısına uğrayan Kilikya'nın bazı bölümleri XI. yüzyılda Selçukluların eline geçti. Bu dönemde göçebe Türkmenlerin görülmeye başladığı Kilikya, Haçlı Seferleri sırasında Ermenilerin yönetimine girdi. Bu dönemde yöredeki başlıca yerleşmeler; Aigai (sonradan Ayas, bugün Yumurtalık), Anavarza, Misis (bugün Yakapınar) ve Sis (bugünkü Kozan)'ti (İ.A.C. III:512-514)

Çukurova coğrafi konum dolayısıyla tarih boyunca çeşitli milletlerin hüküm sürdüğü bir bölgedir. Dolayısıyla her hakim devlet kendi döneminde bölgeye kendi insanını iskan etmiştir. Çukurova, 965'de Müslümanların elinden çıkıp Bizans İmparatorluğunun egemenliğine girmesinin ardından demografik yapısı da değişmeye başlamıştır. Bizans İmparatorluğu tarafından zaptından sonra Çukurova'da Müslümanlardan boşaltılan kale ve kasabalara, çoğunluğunu Ermeniler'in oluşturduğu Hristiyan göçmenler yerleştirilmiştir. XI. Yüzyılın ilk yarısında da Bizans İmparatorlarının Doğu Anadolu'dan göçe zorladığı Ermenilerin bir kısmı yine Çukurova'ya gelmiştir. Ermeniler aynı yüzyılın sonlarında bir müddet Türkiye Selçuklu devletinin hakimiyetinde de kalmış olan Çukurova'nın dağlık bölgelerinde tutunarak bir Ermeni prensliği kurmayı başarmışlardır. Kilikya Ermeni Krallığı Türkiye Selçuklularına tabi olarak burada hüküm sürmüşlerdir. XIII. yüzyılın başlarında Çukurova bölgesinde Türkiye Selçuklularına tabi olarak hüküm süren Kilikya Ermeni Krallığında çeşitli milletlerden topluluklar yaşamaktaydı. Bunlar; Franklar, Grekler, Süryaniler, Türkler ve bunlardan başka Venedikliler, Cenevizliler Araplar ve Yahudilerdi (Ersan, 2007:39).

Çukurova'nın orta kısmındaki düz ve çok verimli arazilerinde yapılan ziraat, halkın en önemli geçim kaynağı olma özelliğini koruyordu. Bu dönemde Çukurova'da tarım ürünleri olarak; buğday, arpa, pamuk, çavdar, ayrıca üzüm, armut, erik, kayısı, limon, portakal, kestane, hurma, badem, ceviz, keçiboynuzu gibi meyveler yetiştiriliyordu. Çukurova'da çok iyi at otlakları vardı ve at yetiştiriciliği yapılıyordu. Kilikya Ermeni Kralı'nın 1258'de yapılan anlaşma çerçevesinde yıllık 25 at ve 25 katırı Memluk Sultanına gönderecek olması Çukurova'daki at yetiştiriciliğine bir işarettir. Çukurova'da ormanların sıklığı sayesinde kereste imal edilerek, gemi yapımında kullanılmak üzere İskenderiye, Dimyat ve diğer Mısır şehirlerine ihraç ediliyordu. Bölgeden ağaç ve ağaç mamullerinin ihracatını genellikle Cenevizliler ve Venedikliler yapmaktaydı (Ersan, 2007:45).

Doğal şartlar dolayısıyla çok iyi korunan Çukurova'nın az sayıda geçiti vardır, bu geçitlerden izinsiz geçmek mümkün değildir. Toroslarda bulunan az sayıdaki geçitler

bilhassa ticari açıdan çok önemliydi. Türkiye-Suriye arasındaki ticaret trafiğini sağlayan bu yolların zaman zaman emniyetinin ortadan kalktığı, tacirlerin saldırıya uğrayarak soyulduğu görülmektedir. Türkiye Selçuklu Sultanlarının kendilerine tabi olmalarına rağmen Ermenilerin bu tür tecavüzlerde bulunmasına karşısında sessiz kalmayıp Ermeniler üzerine ordu göndermek suretiyle yeniden bu yolların asayişini temin ettikleri görülmektedir.

4.1. Kilikya Ermeni Baronluğu (1095–1374)

Eski çağlarda Kilikya ikiye ayrılırdı. Biri Batı tarafta dağlık Kilikya, yani Tracheotis Kilikya'sı, diğeri ise doğudaki Zirai Kilikya idi. İkincisi Tarsus ve Adana'yı da içine alan bir bölgeydi (Texier, 2002:476). Eski Kilikya Anadolu'nun güney batısında Ceyhan ve Seyhan Nehirlerinin suladığı Çukurova yöresi, Mersin, Ayas, Anazarba, Kozan gibi şehirleri içine alan bir bölgede idi. Başlangıcından Ortaçağ'ın XIV. yüzyıl Ermeni Rubenian sülalesine kadar sınırlanan devir içinde Hititler, Asurlular, Grekler, Romalılar, Bizanslılar ve Araplar Ermenilerden önce gelip yerleşmişlerdir. Kilikya tarihi hakkında en eski yazılı belgeler Mısırlılardan kalmıştır. Kilikyalılar köken olarak Fenikeli sayılırlardı. Kilikya sahası Fenikeli Agenor'un oğlu Kahraman Cilix tarafından iskan edilmiştir (Texier, 2002:477). Yani Kilikya'nın ilk sakinleri Fenikelilerdir. Daha sonra yöreye Persler sahip olmuşlardır. Daha sonra Büyük İskender, Kilikya'ya gelip yerleşmiştir. Kilikya denildiği zaman, yörede sadece Ermeniler yaşamıyordu. Kilikya'da Grekler, Araplar, Türkler (Müslümanlar), Ermeniler yan yana yaşadıkları gibi Batılı Hristiyanlar, Latinler, ticaret için gelen Ceneviz, Amalfi, Pisa, Venedik mensupları, çok sayıda Safarad Yahudileri de bulunuyordu. Yani Kilikya Ermeni Baronluğu halkı kozmopolitti (Kaşgarlı, 1990:73).

Kilikya, Seleukoslar ile Ptoleme'lerin mücadelelerine sahne olmuştur. Seleukoslar Çukurova'nın Campestris (ova) bölgesinde Ptolemeler batı sahil bölgede daha çok faaliyet gösterirler. M.Ö. II. yüzyılın başlarında Tarsus, Adana ve Ceyhan *Antioch* adını alırlardı. Kilikya'da *Ptolemie* ve *Asinoe* gibi Mısır adları yer alırdı. *Seleukoslar*'ın Çukurova'daki hakimiyetleri zayıflayınca *Ptoleme*'ler onların yerlerini almıştır. Kilikya Roma İmparatorluğu'nun bir parçası oldu. Buna rağmen birçok şehirler Roma'ya tabi bir beylik aldılar. Dağlık Kilikyada Roma'nın menfaatlerini gözetmekle görevli idiler. Bu tarihte Tarsus Kilikya'nın en önemli şehri idi. Bu sıralarda yola getirilen korsanlar Adana'ya yerleştirildiler. M.S. 260'da Kilikya'nın Partlar tarafından işgali üzerine şehirler arasındaki rekabetler unutuldu. Roma İmparatoru esir edildi. V. yüzyılda Roma'yı ikiye ayıran Theodosius zamanında pek çok kilise inşa edildi. İslamın yükselişi ile Kilikya ovasında Hristiyanlık sona erdi. Abbasi halifelerinden Harun el-Reşit IX. yüzyılda Kilikya'yı kontrol altına aldı. Halefleri zaferleri ile durumu tahkim ettiler. Anazarva, Adana ve Tarsus mamur Müslüman şehri oldular. Tarsus şehri Gülek boğazından kuzeydeki Bizans ülkelerine akın eden İslam ordularının karargahı idi. Onuncu yüzyıldaki Arap coğrafyası Torosları Müslüman ve Hristiyan alemi arasında sınır olarak tasvir etmektedir. 1064 de Selçuklular Ermenileri yenerek merkezleri Ani'ye aldılar. Ermeniler güney batıya göç ederek Tarsus çevresinde yerleştiler ve burada bazı kaleler inşa ederek Kilikya ovasına yayıldılar. Tarsus ve Sis Ermenilerin merkezi oldu. On üçüncü yüzyıl başlarında II. Leon (Büyük Leon) Sis'te büyük bir merasimle Ermeni Kralı ilan edildi (Kaşgarlı, 1990:81).

Kilikya Ermenileri Anadolu Selçuklularının tabiiyetinde yaşamışlardır. Kilikya Ermeni Krallığına yüceltilen Baron II. Leon'u, II. Süleymanşah, hakimiyeti altına almış ve II. Leon, Süleymanşah adına para bastırmıştır. Sultan I. Gıyasettin Keyhüsrev adına

da tabiiyet gereğince Ermeniler para bastırmıştır. Sultan I. İzzeddin Keykavus, bütün Ermeni baronlarını esir etmiştir. II. Leon'a tabiiyet menşuru okuttuğu gibi, hil'at da giydirmişti. Sultan adına para bastıran II. Leon, Selçuklu tabiiyetinde kalmıştır. Alaaddin Keykubat devrinde de Kilikya Ermenileri Türkler'in tabiiyetindedir. Selçuklu sultanları, Kilikya'ya her gelişlerinde kaleleri tamir ettiler ve hatta yenilerini inşa ettirdiler (Kaşgarlı, 1990:77).

1064–1071 yılları arasında Ermeniler, Bizans'ın doğu illerinden ve Orta Anadolu'dan kopup, gene Bizans'a ait olan Urfa ve Antitoros, Kilikya dağlarına yerleşmişlerdi. Yeni yerleştikleri yöre, daha verimli olup, coğrafi durumu nedeniyle ticarete daha everişliydi. 1081'de Bizans Doğu'da iyice çökmeye yüz tutunca Ermeniler göçmen ve azınlık olarak yerleştikleri Kilikya'da örgütlenmeye başlamışlardır. Kilikya Ermeni Baronluğunun kurucusu Filateros'dur. Filateros Ermeni asıllıdır. Asıl adı Vahram (Vrakhmios,Brakhmios)'dır. Romenos Diogenes, Alparslanla savaşa girmeden önce Maraş'ı koruma görevini Filateros'a vermişti. O da Romanes Diogenes'in yenilmesinden sonra hakimiyet sahasını genişletti. Filateros, Türklerle Bizans arasında ikili oynuyordu. Greklere kendisini İmparatorluğun yasal temsilcisi gibi gösteriyordu. Filateros'un bütün emellerini fiilen gerçekleştirebilecek çok kuvvetli bir ordusu vardı. Ermeni, Frank, Norman askerlerinden oluşan bu ordu ile halk onun vasallığına inanıyor, İmparatorluğun birçok kenti tabiiyetine seve seve giriyor, ancak bu şekilde Bizans'a bağlı kaldıklarını zannediyorlardı. Bir ara Harput, Elbistan, Anazarba, Raban, Tarsus, Malatya, Göksun ve Maraş Filateros'un idaresine girdi. Filateros 1077'de Bazil aracılığı ile Urfa'yı da zapt etti. Filateros elde ettiği kentler üzerinde artık yasal bir hak talep edecek duruma geliyordu. Sonuçta Bizans İmparatoru ile Filateros arasında yapılan bir anlaşma ile Filateros İmparator'un bütün buyruklarına itaat eden hizmetkârı durumuna geldi, yani Bizans'a sıkı sıkıya tabi bir vassal değil, Bizans askeri yöneticisi görevini üstlendi. Böylece Filateros, resmen Bizans'ın büyük yöneticileri arasında yer alıyordu. Zapt ettiği topraklarda başına buyruktu sadece vergi ödüyordu (Kaşgarlı, 1990:80).

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu I.Süleymanşah, 1082 yılında Çukurova'yı fethettikten sonra, Ermeniler burada varlıklarını sürdürmüşlerdir. Haçlı Seferleri sırasında da Haçlılara yardım edip Kilikya'nın Haçlıların eline geçmesine yardımcı olmuşlardır (Ersan, 2002:637). Toroslar'ın eteğinde yuvalanmış olan Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu'nun varlığı Haçlılara sıkı sıkıya bağlıydı. Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu zaman içerisinde Bizans'a, Papalığa, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'na, Büyük Selçuklulara özellikle Türkiye Selçuklularına, Moğollara, Latin Haçlı İmparatorluğu'na tabi olmuştur (Kaşgarlı, 1990:75).

Kilikya Ermeni baronları arasında en önemlisi "Büyük Leon, Muhteşem Leon, Muzaffer Leon" adıyla anılan Ermeni baronu II. Leon'dur. 1195'ten beri Kilikya Ermeni Baronu olan Leon, Mukaddes Roma Germen İmparatorluğu ile Papalıktan haç talep etmişti. Ortaçağ'da taç talep etmek, bağımsız bir krallık kurmak istenildiğine, taç giydirmek veya yollamak, bağımsız bir krallık kurulduğuna işarettir. Yani taç giymek bağımsızlık simgesidir. Kilikya'da resmi, milli ve bağımsız bir Ermeni Krallığı kesinlikle söz konusu değildir. Leon, Haçlılara bağlanmak ve Latin sistemine göre, Batı'ya dönük bir Ermeni Krallığı kurmak istiyordu. Leon kendisini Papa'nın, dolayısıyla Katolik kilisesinin oğlu, hizmetkârı saymakta, Papalığın vasallığını kabul ettiği gibi, tabiiyetini belirterek, Papa'nın İslamiyet'i cezalandırmak için kendi mülkü aracılığı ile Doğu'ya yeni Haçlı Seferleri yollamasını istemektedir. Kilikya Ermeni Baronluğu, Roma Germen İmparatorluğunca Germen Keyzeri'nin Doğu politikasına alet edilmek için krallığa yükseltilmişti (Kaşgarlı, 1990:95).

Bizans İmparatoru İoannes Kinnamos, 1137 yılında Kilikya bölgesine yürüdü. Antakya hakimi II. Bohemund ölünce ileri gelen kişiler, II. Bohemund'un kızı ile İmparator'un en küçük oğlu Manuel'in evlenmesini ve düğünden hemen sonra Antakya ülkesinin onun hakimiyeti altına girmesini söylediler. Fakat imparator henüz Kilikya'ya varmadan onlar fikirlerini değiştirdiler ve İmparator'a karşı düşmanca tavır takındılar (Demirkent, 2002:14). İmparator İoannes Kinnamos, 1137 seferinde Kilikya bölgesine varınca, Misis'i zaptetti. Tarsus ve Adana'yı ele geçirdikten sonra Anazarba önünde karargah kurdu. İmparator İoannes Kinnamos, Antakya Prinkepsi¹⁶ Raymond'un 1142'de isyan ettiğini öğrenince tekrar Kilikya üzerine yürüdü. Kilikya'ya varmadan bir av sırasında yaralandı ve öldü. Onun yerini küçük oğlu Manuel aldı (Demirkent, 2002:21). Manuel, Antakya Prinkepsi Raymond üzerine 1144'de bir ordu gönderdi. Donanma, Kilikya sınırına varınca Antakyalılar tarafından ele geçirilmiş olan Bizans'ın kalelerini kısa zamanda geri aldılar. Raymond ile savaşarak onu geri püskürttüler ve adamlarının çoğunu öldürdüler. Manuel bu kaleleri alınca hiçbir direnme ile karşılaşmadan Antakya şehrine yaklaştılar. Raymond, Manuel'in yaklaştığını görünce sessizce surların arkasında kaldı. Bunun üzerine Bizans ordusu hiç kimseyle karşılaşmayınca geri dönmeye karar verdiler. Fakat Raymond'un planı orduya geriden saldırmak niyetindeydi, onları gizlice takip etti. Manuel, geceyi geçirmek için uygun bir yere gelince kamp kurdu. Raymond da bunlara yakın bir yerde kamp kurdu. Burada yapılan mücadeleyi Raymond kaybetti. Manuel'in ordusu buradan Kilikya'ya doğru yola çıktı (Demirkent, 2001:31).

4.2. Çukurova'da Haçlılar

Kutsal ülkeyi Müslümanlardan kurtarmak parolasıyla 1096 yılında başlatılan Haçlı Seferleri ile Haçlı reisleri Anadolu'ya geldiler. Çukurova Haçlılar için çok önemliydi çünkü burada yaşayan Ermeniler kendilerine işgallerinde büyük yardımlarda bulunabilirlerdi. Nitekim aynen de öyle oldu. Haçlılar, Ermenilerin yardımı ile ele geçirdikleri yerlerde küçük siyasi teşekküller oluşturduktan sonra topraklarını genişletme siyaseti güttüler. Antakya Haçlı Prinkepsliğinin genişleme sahası olarak özellikle Çukurova seçildiği için Haçlılar sürekli Kilikya Ermeni Krallığı ile mücadele etmişlerdir. Dolayısıyla bölge tarihleri boyunca Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin hakimiyet mücadelesine sahne olmuştur (Ersan, 2007:56). Çıkarları doğrultusunda zaman içinde ya birbirleriyle ya da müttefik olup Türklerle mücadele eden Haçlılar ve Ermeniler Çukurova'da hakimiyet kurmaya çalıştılar. Küçük Ermeni hükümdarı Leon, 1129 yılından beri Haçlı devletlerinin yardımı ile Kilikya'nın en önemli müstahkem mevkiilerini ele geçirmiş ve böylece Anadolu'daki Bizans toprakları ile Antakya devleti arasında bunları ayıran bir kama olmuştu (Ostrogorsky, 1991:341).

Çukurova'da Haçlı faaliyetlerinin yaşandığı şehirler; Adana, Tarsus, Misis, Anazarba, Tell Hamdun (Toprakkale) ve Ayas (Yumurtalık)'tır. Buralarda en çok faaliyet gösteren Haçlı komutanı ise Tankred'tir.

4.2.1. Adana

M.Ö. XV. yüzyılda Hitit (Hittite) federasyonuna dahil olan ve sonra Asur hakimiyetine giren Adana, M.Ö. VI. yüzyılda Cyrus zamanında İran devleti'nin, 333

¹⁶ Başkan, hükümdar anlamındadır.

yılında Büyük İskender'in eline geçmiş ve onun ölümünde Seleukoslar (Seleucides)'in hissesine düşmüş ve bu hanedan ile Mısır Batlamyos hanedanının mücadele sahası olmuştur. M.Ö. I. yüzyılda Pompe (Pompeus) tarafından Roma İmparatorluğuna ilhak edilmiştir. Roma hakimiyeti altında Adana oldukça önemli bir ticaret merkezi haline gelmişti. İslam orduları ilk defa VII. yüzyılda, halife Ömer zamanında, buraya geldiler. Fakat burası asıl Emevi halifesi Abdülmelik zamanında fethedildi. Adana havalisinin İslam-Türk grupları tarafından iskanı Abbasiler zamanında başlar. Bu gruplar, muhafız olarak şehirlere yerleştirildi ve kendilerine arazi de verildi. X. yüzyılda Bizans ve XI. Yüzyıl sonunda Selçukluların eline geçti (Darkot, İ.A. C.1:127-128).

Adana şehri güzel bir bölgede, bir nehrin kenarında kurulmuş olmasına rağmen nüfusu çok fazla değildi. Burada çok sayıda falcı ve münecim bulunmaktaydı. Zaten münecimlik Ortaçağ'ın en önemli mesleklerinden biriydi. Adana, Anadolu'nun en mühim nehirlerinden biri olan Seyhan nehrinin kolay geçilebilen yerinde kurulmuş olduğu için tarih boyunca çok önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Adana ve havalisi, eski devirlerde birçok istilalara uğramıştır. O devirlerde Kilikya, Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu için buradaki şehirler Roma'ya tabi beylikler şeklinde faaliyet göstermekteydi. Bu beylikler Dağlık Kilikya'da Roma'nın menfaatlerini gözetmekle görevli idiler. Aynı zamanda bu beylikler bölgenin güvenliğinden ve asayişinden sorumluydular. Adana şehri bu beyliklerin en önemlisi idi. Akdeniz'de zararlı faaliyetlerde bulunan korsanlar, yola getirilerek Adana'ya yerleştirilirdi (Darkot, İ.A. C.1:127-128).

Adana'ya gelen Haçlı reisleri Baudouin ve yiğeni Tankred idi. Bu komutanlar, İstanbul'dan Anadolu'ya geçmiş Konya'ya kadar ana orduyla birlikte hareket etmişlerdir. Ereğli'de ana ordudan ayrılan Baudouin ve Tankred, Gülek boğazından Kilikya bölgesine inerek Tarsus, Adana ve Misis şehirlerini Türklerin elinden aldılar (Demirkent, TA:655). Buradan da Antakya'ya giderek Antakya Haçlı Prinkepsliğini kurdular. Prinkepsliğin kurucusu Bohemund olmasına karşın, Bohemund Antakya'da bulunmadığı sıralarda şehrin idaresi yiğeni Tankred'e veriliyordu. Antakya'nın idaresinin yanı sıra Çukurova bölgesinin ve tabii ki bu bölgenin merkezi olan Adana şehrinin idaresi Tankred'in elindeydi.

Antakya Haçlı Prinkepsliğinin genişleme sahası seçilen Çukurova bölgesinin merkezi olan Adana şehri, Haçlı seferleri olarak adlandırılan dönem içerisinde sık sık el değiştirmiştir. Bazen Haçlıların, bazen Kilikya Ermeni Baronluğu'nun ve bazen de Türklerin eline geçmiştir. Haçlılar buraya sahip olarak Çukurova'yı kontrol altına almak istiyorlardı. Kilikya Ermeni Baronluğu ise varlığını devam ettirmek için Adana'yı elinde tutmak istiyordu. Türkler ise, I. Süleymanşah'ın Çukurova seferi sırasında ele geçirdiği yerlerden birisi olan Adana'yı Haçlılardan geri alarak bir Türk şehri yapmak istiyorlardı.

Haçlı komutanları, sefere çıkarken Bizans İmparatoruna ettikleri vassallik yeminini, önemli şehir ve kaleleri ele geçirince yerine getirmemişlerdi. Bu durum Haçlılar ile Bizans İmparatorluğunun arasını açmıştı. Haçlıların, Çukurova bölgesinde de ele geçirdikleri yerleri Bizans'a iade etmemeleri, burada yaşanan mücadeleye Bizans'ın da dahil olması ile sonuçlandı. Çukurova'da hakimiyetini yeniden kurmak ve Antakya Haçlı Prinkepsliğini itaat altına almak amacıyla 1136 yılında İstanbul'dan hareket eden Bizans İmparatoru 1137 İlkbaharında Tarsus, Adana ve Misis'i ele geçirdi. Bu durum Adana ve çevresindeki yerlerde Haçlı hakimiyetinin sona erdiğini gösteriyordu (Ersan, 2002:638).

4.2.2. Tarsus

M.Ö. II. Binyılda Taşra adıyla anılan bu şehirde yapılan kazılarda Tarsus yöresinde yerleşim tarihinin Neolitik Çağ sonlarına dayandığı ortaya çıkmıştır. Arzava'nın doğusunda ve Kizzuvatna'nın batısında yer alan bu topraklar M.Ö. XVII. yüzyılda Hititlere bağlıydı. Daha sonra Hurrilerin kurduğu Kizzuvatna Krallığı'na bağlanan ve bir süre Asur egemenliği altında kalan yörede M.Ö. VII. yüzyıl sonlarında merkezi Tarsus olmak üzere Kilikya Krallığı kuruldu. Çok eski bir yerleşim merkezi olduğu anlaşılan kent Antik Çağ'da Tarsos, Roma Döneminde de Tarsus olarak adlandırılırdı. M.Ö. I. yüzyılda Marcus Antonius ile VII. Kleopatra'nın Tarsus'ta buluşması birçok sanat yapıtının konuları arasındadır. Kleopatra o dönemde Kydnos adlı akarsuyun (bugün Tarsus Çayı) ulaşımına elverişli olması nedeniyle bir liman kenti olan Tarsus'a tekneyle gelmişti. Hristiyanlık açısından Aziz Paulus'un (Havari) doğum yeri olarak önem taşıyan kent Bizans döneminde de canlı bir merkezdi (Darkot, İ.A.C.20 :453).

Tarsus, kuruluşundan beri Adana Ovası ağzında bir ticaret ve korunma kapısı hizmetini görmüş, ayrıca bütün İlkçağ boyunca geniş bir ticaret limanı rolünü de oynamıştır. Tarsus Anadolu'nun en eski beldelerinden biri olmakla kalmayıp, eskiden beri kurulduğu yeri ve adını da değiştirmeyen bir şehir olmuştur. Şehir tarihte ilk olarak Tarsos adıyla anılmıştır. Asuri hakimiyetine giren ve bir ticaret merkezi olarak Fenikelilerle temas kuran Tarsus, daha sonra Pers hakimiyetine geçmiştir. Büyük İskender M.Ö. 333 yılında Tarsus üzerine yürüyünce, İranlılar şehri yakıp yıkmaya niyetlendilerse de, İskender'in hızla yetişmesi, şehri kötü akıbetinden kurtarmıştır. M.Ö. 66'da Kilikya, Roma vilayeti olunca Tarsus da bunun merkezi oldu. Tarsus Kilikya'nın bilgi merkezi ve bilginler şehri sayılıyordu (Darkot, İ.A. C.12:18-19). Tarsus şehrinin surları kısmen yıkıktır ancak şehrin doğusuna inşa edilmiş olan çok sağlam surlar bulunmaktadır. Nüfusu kalabalıktır. Şehirde iki tane Kilise bulunmaktadır. Bunlardan büyük olanı şehrin ortasına inşa edilmiştir. Büyük kilisenin kapısının önündeki bir köşede Abbasi halifesi Memun'un kızı Aişe'ye ait mezar bulunmaktadır (Ersan, 2002:26).

965 senesinde Tarsus Bizanslıların eline geçti. Bu tarihten itibaren 100 yıl Tarsus için Hristiyan hakimiyeti devri başladı. 1064 de Selçuklular Ermenileri yenerek merkezleri Ani'ye aldılar. Ermeniler güney batıya göç ederek Tarsus çevresinde yerleştiler ve burada bazı kaleler inşa ederek Kilikya ovasına yayıldılar. Tarsus ve Sis Ermenilerin merkezi oldu. Haçlıların gelmesinden önce Selçuklular Adana Bölgesinin başka şehirleri gibi, Tarsus'u ele geçirdiler. Tarsus, 1082 yılında Kilikya'ya giren I. Süleymanşah Tarsus'u fethetti. 1085'e doğru Tarsus arazisi, Philaretos'un idaresinde bulunuyordu. XIII. yüzyıl başlarında II. Leon (Büyük Leo) Sis'te büyük bir merasimle Ermeni Kralı ilan edildi (Darkot, İ.A.C.12:20-21).

Haçlı Seferleri liderlerinden olan Tankred, 15 Eylül 1097 tarihinde Gülek Boğazına doğru yöneldi. Üç gün sonra Gülek boğazını geçerek o zamanlar Çukurova'nın en önemli şehri olan Tarsus üzerine yürüdü. Şehrin Ermenileri ve Bizanslı Hristiyanları Tankred'i şehirlerini alması için davet ettiler. 1097'de Tankred kumandasındaki Franklar Adana ovasına girdi. Tankred, fethedeceği herhangi bir yeri İmparatora teslim etmek niyetinde değildi fakat rakibinin üstün kuvveti karşısında herhangi bir şey yapamadan boyun eğmek zorunda kaldı. Birliklerini toplayarak Doğu'ya, Adana istikametine doğru harekete geçti (Runciman,1989:152-153).

Zaptedilen toprakları imparator adına teslim almak üzere Haçlı ordusu ile beraber gelen Bizanslı kumandan Totikios, 1098'de Tarsus, Misis ve Adana şehirlerini

Bohemond'a verdi. Haçlılar devrinde Tarsus, Antakya Prenslığıne bağlandı (Darkot, İ.A.C.12:20-21).

Antakya Prinkepsliği'nin hakimiyet sahası içerisinde stratejik açıdan oldukça önemli bir yer olan Tarsus, 1137 yılına kadar Haçlılar ile Türkler arasında el değiştirdi. Bu yılda Bizans İmparatoru İoannes büyük bir ordu ile Çukurova ve Suriye üzerine sefere çıktı. Seferi sonunda Çukurova'nın önemli şehirleri ile birlikte Tarsus'u da ele geçiren İmparator, buradaki Haçlı hakimiyetine de soon vermiş oluyordu (Kesik, 2002:556).

4.2.3. Misis

Eski adı Mopsuestia olan Misis, Pyramus nehrinin dağ kenarında, bir tepe üzerinde kurulmuştur. Misis, Ortaçağ'da önemli bir şehirdir. Araplar 950 yılında Misis'i ele geçirmişler ve bu şehir 964 yılında Bizanslılar tarafından alınmıştır (Ersan, 2002:28). Roma İmparatoru Romanos'un yerine geçen Nikefor, 964'te Amanos dağına geçtikten sonra kış mevsimini geçirmek üzere, Kapadokya'ya çekildi. Ertesi sene ilkbahar olunca 400.000 kişilik ordusunu iki kola ayırdı. Birisini, kardeşi Leon'un kumandası altında Tarsus'a kadar sevk etti. Kendisi de diğer kolun başına geçip Misis'e karşı yürüdü ve burayı fethetti. İmparator, Kasım ayında İstanbul'a döndü. (Meteos, 2000:9). Wilbrand von Oldenburg Misis için "çok hoş bir nehrin kenarında zaman sürecinde çok çile çekmiş kuleli surlar ile çevrili gösterişli bir şehirdir" diye yazmıştır (Ersan, 2002:28).

1082 yılında Kilikya'ya giren I.Süleymanşah tarafından fethedilen Misis'e Tankred kumandasındaki Haçlılar 1097 yılında vardılar. Hristiyanlar O'nu sevinçle karşıladılar. Şehrin kapılarını sonuna kadar Tankred'e açtılar. Tankred henüz şehirde iken Baudouin ordusuyla yaklaştı. Baudouin Tankred'in Çukurova'da bir devlet kurmasını istemiyordu. Bu yüzden aralarında anlaşmazlıklar yaşanıyordu. Misis'de Baudouin ile Tankred arasında sağlanan uzlaşma ile Baudouin Maraş'ta bulunan ana ordu ile birleşmek üzere yola çıktı. Tankred Baudouin'in ayrılışından sonra Misis'te fazla kalmadı. Burada küçük bir garnizon bırakarak güneye, İssos körfezi boyunca İskenderun'a yürüdü. (Runciman, 1989:152-153).

Misis, Haçlı komutanlarından Tankred'in hakimiyetinde idi. Misis, Haçlılar tarafından ele geçirildiğinde savunması oldukça güçlü bir kale haline getirilmişti (Texier, 2002:485-486). Tankred burayı 1101'de tekrar aldıysa da 1103'te esaretten dönen Bohemund'a Tarsus ve Adana ile birlikte verdi. 1108'de Tankred'e karşı Keysun'daki Kohg Vasil ile ittifak eden Baudoin de Bourg ve Joscelin de Courtenay, ondan 800 kişilik bir kuvvet aldılar ve Misis'te Bizans hesabına ücretli muhafız olarak bulunmuş olan Peçeneklerin yardımını sağladılar. 1114'de meydana gelen depremden Kilikya'nın diğer şehirleri gibi Misis de büyük ölçüde etkilendi. 1132-1133 senelerinde Ruben hanedanından Konstantin'in oğlu I. Leon Misis' dedikleri şehri Rumlardan aldı (Honigman, İ.A. C.7:367-368).

Bizans İmparatoru İoannes'un 1137 yılında gerçekleştirdiği Çukurova ve Suriye seferi sırasında Tarsus, Adana ve Anazarba ile birlikte Misis'i de ele geçirdi. Daha sonra Çukurova üzerinden Müslüman topraklarına girdi (Kesik, 2002:556, Demirkent, 2001:14). İmparator İoannes, Misis'e hakim olan Leon'u karısı ve çocukları ile beraber esir edip İstanbul'a götürdü. Leon'un oğlu II. Thoros İstanbul'dan kaçarak memleketine döndü ve Bizans'ın hakimiyetini sarsmaya teşebbüs etti. II. Thoros, 1151'de Misis ve Tell Hamdun'u Bizanslılardan aldı. Ertesi yıl İmparator Manuel, Andronikos Komnenos'u Tarsus ve Misis valisi tayin etti. Thoros'u küçük Ermeniye hükümdarı

olarak tanımayan Andronikos, Misis üzerine yürüdü ise de Ermenilerin bir çıkış hareketine gafil avlandı ve süvarileri ile beraber güç kurtuldu. Ermeni hükümdarı Thoros, bu suretle yalnız şehirde bulunan bol zahire ve harp malzemesine el koymakla kalmayıp, Kilikya'nın bütün bir kısmına da hakim oldu. İmparator Manuel, hediyeler göndererek Konya Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'dan, Thoros'a karşı yardım istedi. II. Kılıçarslan bu teklifi kabul ederek Thoros üzerine harekete geçti. İki defa girişimde bulduysa da başarılı olamadı (Honigman, İ.A.C.7:369).

Bizans İmparatoru Manuel 1159'da Misis'e girdiği sırada Thoros, dağlık ve vahşi bir bölge olan Vahka'ya çekilmişti. İmparator yedi ay müddetle burada kamp kurdu. Sonunda Thoros da onunla uzlaşıp, Kilikya'da bazı şehirleri terk etme ve İmparatora tabi olma şartı ile Misis, Anazarba ve Vahka "sebastosu"¹⁷ ünvanını aldı. Thoros'un ölümünden sonra kardeşi Mleh onun yerine geçti. Mleh'in halefi III. Ruben'di. Ruben hanedanı Misis'te bir asır müddetle hemen hemen tam bir sükunet içinde hüküm sürdü ve şehir en parlak devrini I.Hetum zamanında yaşadı. 1175 ile 1370 seneleri arasında Misis'te sekiz baş-piskopos bulunmuştur (Honigman, İ.A.C.7:369).

4.2.4. Anazarba (Anavarza)

Anadolu'nun güneyinde, Adana ovasında Misis'in kuzeyinde eski bir şehirdir. Bu şehir eski çağlarda bile Anazarba adı ile anılmaktadır. Anazarba (Aynzarba) Harun Reşit tarafından şehir olarak tahkim edilmiştir. Anazarba, diğer Çukurova şehirleri gibi 962'de Bizanslıların eline geçip, XI. Asırda küçük Ermeniyeye'nin bir parçası olmuştur. Bugün bu mevki Anavarza olarak adlandırılmıştır (Honigman, İ.A.C. 2:74-75).

Roma İmparatoru Romanos'un yerine geçen Nikefor, 964'te Amanos dağına geçtikten sonra, bir vakit Kilikya'nın bir bölgesi telakki edilen Suriye kısmına girdi. İskenderun körfezinin etrafını kamilen tahrip etti ve Anazarba ve Adana'yı zapt etti (Meteos, 2000:9).

1082 yılında I.Süleymanşah'ın Çukurova seferi sırasında Türkler Anazarba'yı ele geçirmiştir. Bir süre Türk hakimiyetinde kalan şehir, I. Haçlı Seferi sırasında Haçlıların eline geçmiştir. Haçlılar, bu şehre "Anazarbus" adını vermişlerdir. (Ersan, 2007:40).

Ermenileri etrafına toplayan Baron Konstantin, 1100 yılında Feke'de öldüğünde geride Thoros ve Leon adlarında iki oğlu kalmıştır. Babasının yerine "Baron" ünvanıyla tahta çıkan I. Thoros, Bizans ile Haçlılar arasındaki çekişmelerden faydalanarak, Anazarba'yı ele geçirmiştir. Ancak bu sırada Bizans İmparatoru Alexios'un, gönderdiği bir kuvvet Tarsus, Adana ve Misis'i Haçlılardan geri alarak Çukurova'nın doğusuna kadar olan sahada tekrar Bizans hakimiyetini kurdu. I. Thoros, Haçlı Seferleri dolayısıyla Selçukluların Orta Anadolu'ya çekilmesi ve Bizans ile Antakya Haçlı Prinkepsliği arasındaki mücadeleden yararlanarak Anazarba'yı bir süre elinde tuttu (Ersan, 2002:638).

1107 yılında İran ordusu (Urfalı Meteos İran ordusu demekle Selçukluları kastedmektedir) Toros dağlarını aşarak Anavarza mıntikasına geldi. Aynı yıl Maraş ovasını geçti. Burada Ermenilerle mücadele etti. 1110 yılında Türkler Anavarza memleketine akın ettiler ve burası Türklerin eline geçti (Meteos, 2000:241).

Kilikya Ermeni Prensi Thoros'un ölümünden yararlanan Haçlıların, 1129'da II. Bohemund komutasında Kilikya'ya yürümesi üzerine Emir Gazi de harekete geçti. İki

¹⁷ Müslümanlara karşı giriştiği Haçlı Seferi sırasında ölen Portekiz Kralı'nın adıdır. Bu Kralın ismiyle özdeşleşen bu ad Hristiyanlık inancına göre kendisini Müslümanlara karşı zafer kazanmak için yaratılmış olarak gören kişiye verilen addır (ABA, C.XIX. s.223)

taraf arasında Anazarva (Anazarba) ovasında yapılan savaşı Emir Gazi kazandı ve pek çok ganimet elde etti (Solmaz, 2002:434). II. Bohemund, bu savaşta hayatını kaybetti (Küçükspahioğlu, 2002:691).

İmparator Ioannes, 1137 yılında çıktığı Çukurova seferi sırasında Antakya Prinkepsi II. Bohemund ölmüştü. Antakya'nın ileri gelenleri İmparator'a gidip, Bohemund'un kızı ile Ioannes'in en küçük oğlu Manuel'in evlenmesini teklif ettiler. Eğer bu evlilik gerçekleşirse Antakya hakimiyetinin kendisine verileceğini söylediler. İmparator bu teklife olumlu baktı ancak Antakyalılar yaptıkları bu tekliften pişman oldular ve İmparator'a karşı düşmanca bir tavır takındılar. Hatta o sırada hapiste olan Leon'u da kendilerine İmparator'a karşı müttefik olması şartıyla serbest bıraktılar. İmparator Çukurova bölgesine geldi ve ilk önce Misis'i zapt etti. Ardından da Tarsus ve Adana'yı ele geçirerek Anazarba önünde karargah kurdu. (Demirkent, 2001:14) Bizans İmparatoru Ioannes 1137 yılındaki seferinde Anazarba'yı ele geçirdikten sonra Çukurova üzerinden Müslüman topraklarına girmiştir (Kesik, 2002:556).

4.2.5. Tell Hamdun (Toprakkale)

Toprakkale, çok eski çağlara dayanan uygarlıkların yaşamış olduğu Çukurova'da kurulmuştur. Tarihi gelişimi Çukurova tarihi ile paralel özellik gösterir. Bu kaleye Hitit ve Asurlular "Carania", Persler "Susanis", Romalılar "Amanicae-Caranadiopolis", Abbasiler zamanında "Al-Kenisa-Tüs Savda (Kara Kilise), Hamdaniler "Tel Hamdün", Osmanlılar da "Kınık Kalesi" ismini vermişlerdir. Kalenin MÖ.312'de Seleukoslar tarafından yaptırıldığı, Romalılar, Abbasiler, Selçuklular, Ramazanoğulları ve Osmanlılar tarafından onarılarak kullanıldığı bilinmektedir. Çukurova'yı güneyden gelebilecek saldırılara karşı korumak amacıyla yapılan bu kale, kervan yollarının birleştiği 75 m. yükseklikteki yığma bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Toprakkale; Çardak, Bodrumkale, Hemite, Anavarza ve Tumlu kalelerinin görüş ve kontrol alanı içindedir. Kale moloz taş ve kesme taştan yapılmış, çevredeki kayalar da sur duvarları olarak kullanılmıştır. Kale sekiz burçlu olup, batı yönüne açılan kapısı bulunmaktadır. Kaledeki beyaz taştan yapılmış bezemeler ve yuvarlak şekilli mazgal delikleri Memluklu dönemi mimarisini yansıtmaktadır. Kale Osmanlı döneminde 1517'den sonra bir süre kışla olarak kullanılmıştır. Kale içerisinde bulunan depolar, askeri koğuşlar, ahırlar ve sarnıç kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir. Kale 1960'lı yıllarda onarılmış ve çevresi park haline getirilmiştir. Toprakkale, Akdeniz bölgesinde, Osmaniye iline bağlı bir ilçedir. Yüzölçümü 110 metrekare olan ilçe Adana ve Hatay ile komşudur. Eskiden Osmaniye iline bağlı bir bucak olan Toprakkale, 1996 yılında ilçe olmuştur (A.B.A.C.XXI:138)

Haçlı seferleri sırasında Çukurova'ya gelen Haçlı kuvvetleri için Toprakkale oldukça önemliydi. Çünkü yığma bir tepe üzerine kurulmuş olan bu kalenin görüş mesafesi çok iyiydi. Son derece müstahkem bir mevkiye bulunan bu kale yapısı itibarıyla çok uzak mesafeden gelebilecek tehlikeleri bile kontrol edebilecek durumdaydı. Tell Hamdun bu dönemde büyük savaşlara da sahne olmuştur ve burada çok sayıda insan ölmüştür (Meteos, 2000:195).

1112'de Tankred asker toplayıp Ermen prensi Vasil'e karşı yürüdü. O, Raban'ı şiddetli bir hücumla Vasil'in elinden aldı. Sonra askerleriyle beraber Keysun'un üzerine yürüdü ve ovanın kenarında Tell Hamdun'da durdu. Vasil de bu durum karşısında 5000 kadar asker topladı fakat ikisi arasında herhangi bir muharebe yapılmadı, aralarında anlaşma yaptılar ve Tankred, Raban'ı Vasil'e iade etti (Meteos, 2000:247).

Bizans İmparatoru Ioannes, 1137 yılında Haçlılar üzerine düzenlediği Çukurova seferi sırasında Tell Hamdun'u da ele geçirmişti fakat Leon'un oğlu II. Thoros, 1151'de Misis ve Tell Hamdun'u Bizanslılardan aldı. (Honigman, İ.A.C.7:369).

4.2.6. Ayas (Yumurtalık)

İskenderun körfezinin batı kıyısında, Ceyhan nehrinin oluşturduğu limanın kuzeydoğusunda, Adana ilinin Ceyhan kazasına bağlı olan bu yer eski çağlardan beri oldukça önemli bir liman kentidir. Buranın ilk adı Aegni idi. Ortaçağda ise Lagazzo adıyla tanınmaktadır. Haçlı seferleri sırasında oldukça önemli olan ve özellikle Anadolu'da kurulan Haçlı Kontlukları'nın sık sık kullandığı bir liman olan Ayas daha sonraki dönemlerde de Venedik ve Cenova'ya baharat gönderilen önemli bir ticaret limanı olmuştur. Ayrıca bu limanda çivit, ipekli kumaş, deri, ince keçi kılı, pamuk, canlı hayvan ve esir ticareti yapılmaktaydı. Antakya Haçlı Prinkepsliğinin yıkılması ve Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat'ın Güney Anadolu sahillerine yerleşmesi sırasında Doğu Akdeniz limanları birer birer Batı ticaretine kapanmıştır. Tarsus limanının kumla dolarak bozulması sonucu Ayas limanının önemi arttı. Ayas, Anadolu ile Suriye'yi birbirine bağlamasından dolayı da oldukça önemliydi (Darkot, İ.A. C. II:42-43)

5. MARAŞ VE ANTEP BÖLGESİNDE HAÇLILAR

5.1. Maraş ve Civarında Haçlılar

Maraş, 637 yılında Halid b.Velid tarafından alındı. Bu yıldan sonra uzun seneler Müslümanların hakimiyetinde kaldı. Zaman zaman Bizans'ın saldırılarına maruz kalarak sık sık el değiştiren Maraş, Nikephoros Phokas tarafından 962 yılında Bizans İmparatorluğu topraklarına dahil edildi (Ersan, 2007:37). 1030 yılında, Roma İmparatoru Romanos, bütün Grek askerlerini toplayıp Müslümanlara karşı yürüdü. Müslüman askerleri de büyük sayıda toplanıp, İmparator Romanos'a karşı yürüdüler. İmparator, bu seferinde Maraş şehrine kadar geldi ve kalan askerlerini burada topladı. Maraş'ta seferine son verdi ve etrafına toplananlarla birlikte Maraş'tan İstanbul'a hareket etti (Meteos, 2000:52).

1071 Malazgirt Meydan Savaşında Bizans kuvvetlerinin komutanı olan Philaretos, Romanos Diogenes'in mağlup olmasından sonra Maraş ve çevresinde bir Ermeni Prenslüğü kurdu. Philaretos, dağınık halde yaşayan Ermenilerin de etrafında toplanmasıyla prensliğinin sınırlarını kısa sürede Güneydoğu Anadolu'dan Çukurova'ya kadar genişletti. Fakat Selçuklu Emirlerinden Buldacı'nın Ermeni prensliğine ait yerleri ele geçirmesi ile Philaretos, değerli hediyelerle Sultan Melikşah'ın huzuruna çıkarak, hakim olduğu bölgelerin Selçuklulara tabi olmak kaydıyla kendisine verilmesini rica etmiş, hatta Sultan'ın güvenini kazanmak için Müslüman oldu. Bunun üzerine Melikşah, o sırada Philaretos'un oğlu Barsama'nın yönetiminde bulunan Urfa'yı kendisine dirlik olarak verdi. Fakat Barsama'nın ve şehir halkının teşebbüsleri sonucu Urfa yerine Philaretos'e Maraş verilmiştir (Ersan, 2002:637).

Bizans İmparatoru Malazgirt yenilgisinden sonra Ermeni sorunu ile uğraşmak zorunda kaldı. Ermeni ileri gelenleri, İmparator Romanos Diogenes'in Alparslan karşısında mağlup olması ve tahttan indirilmesi üzerine kendi başlarına hareket etmeye başlamışlardır. Philaretos, Bizans tarafından göçe zorlanan ve siyasi otorite olmadığı için başboş dolaşan Ermenileri, kısa sürede etrafında toplayıp 1074'te Maraş ve çevresinde hakimiyet kurdu. Bizans'a itaat etmeyen ve bağımsız bir Ermeni prensi gibi hareket eden Philaretos, başta Keysun ve Raban olmak üzere birçok şehir ve kaleyi ele geçirmiştir. Emir Buldacı, 1085'te Philaretos'un elinde bulunan Yukarı Ceyhan bölgesini, Elbistan, Keysun ve Raban şehirlerini fethetti. 1086 yılında Maraş'ın hakimiyeti Selçuklulara geçti. Selçuklu Sultanı Melikşah, Philaretos'u Maraş'a vali tayin etti. Philaretos bir süre daha burada Selçuklu hakimiyeti altında varlığını sürdürdü ve 1087'de hayatını haybetti (Ersan, 2007:38).

1096 yılında İstanbul'dan hareket eden Haçlılar Anadolu'da ilerlerken kendilerine en kolay geçiş sağlayacak yolları tercih ediyorlardı. Örneğin Çukurova üzerinden Antakya'ya gitmek için Amanos dağlarını da aşarak birçok geçitleri olan ve Suriye kapısı olarak bilinen Belen (Bagras)'ı geçmek yerine Antakya'ya Kayseri-Maraş üzerinden ulaşan yol üzerinden gitmeyi tercih etmişlerdir ve bu yol diğerine göre daha uzundu ancak Göksun-Maraş yolu hariç daha engebesiz bir yoldu. Ayrıca bu yol üzerinde Bizans'a bağlı Ermeni sergerdeler vardı. Bu yerli Hristiyanları Haçlılar bir yardım kaynağı olarak görüyorlardı. Haçlı ordusu Komana bölgesinden Maraş sınırına girerek bugünkü Yeşilkent (Yalak) kasabası üzerinden Göksun'a doğru ilerledi. Türkler şehri terk etmişlerdi ve burada yaşayan Ermeniler Haçlıları dostça karşıladılar. Üç gün Göksun'da kalan Haçlılar Ermeniler tarafından ağırlandı ve istirahat ederek hastalarını tedavi etme imkanı bulmuşlardır. Haçlılar burada Ermenilerden Maraş'a kadar gidecekleri yiyecek ve erzak satın aldılar. Göksun-Maraş arası Haçlıların şimdiye

kadar karşılaştıkları en zor yoldu. Bu yüzden Haçlılar bu bölgedeki sarp dağlara “Şeytan Dağları” adını verdiler. Haçlılar Göksun’un zorlu yollarından geçtikten sonra Maraş’a ulaştılar. Burada kendilerine dostça davranan Ermenilerle karşılaştılar. Şehrin hakimi önceleri Bizans’ın devlet memuru olan Thatul adında bir Ermeni reisiydi (Runciman, 1989:150).

Haçlılar Maraş’tan sadece Antakya’ya gitmek üzere geçmediler. Burada bir senyörlük kurarak, burayı Antakya Haçlı Prinkepsliği sınırlarına dahil ettiler. Zaman zaman şehrin ermeni reisi Thatul ile mücadele etmek zorunda kaldılar. 1104 ilkbaharında I.Bohemund ile Joscelin Maraş ve Elbistan’a sefer düzenledi. Haçlı kuvvetlerine karşı koyacak durumda olmayan Thatul, Maraş’ı Joscelin’e teslim ederken, I.Bohemund da Elbistan’ı işgal etti. Maraş’ı Joscelin’e terk eden Thatul ise İstanbul’a gitti. I.Bohemund, Elbistan’a da bir garnizon yerleştirdi (Ersan, 2007:43).

Türkiye Selçuklu sultanı I. Mesud, Haçlıların II. Haçlı Seferi yenilgisinden faydalanarak 1148 Kasımında Maraş’a saldırdı. Raymond Maraş’ı kurtarmak üzere Mesud’a karşı harekete hazırlandı. Nureddin Mahmud ise Antakya üzerine harekete geçti. 1149 ilkbaharında Antakya’ya giren Nureddin Raymond’u mağlup etti ve İnab Kalesi’ni kuşattı. Burada Antakya ordusu Nureddin tarafından bozguna uğratıldı. Burada Raymond haşhaşi reisi Ali ibn. Vefa ile birleşti (Demirkent, 1997:116). 29 Haziran 1149’da Bakras yakınında Nureddin ile Antakya Prinkepsi Raymond arasında yapılan savaşta Maraş Senyörü Renaud, İsmaili Reisi Ali b.Vefa ve bizzat Antakya Prinkepsi Raymond, Nureddin tarafından öldürüldü (Altan, 2003:120).

II. Joscelin, İnab Kalesi yakınında yapılan savaşta, damadı Renoud’un ölümünü duyunca bu fırsatı kaçırmadı ve derhal Maraş üzerine yürüyerek şehre girdi. Fakat Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud’un şehre yaklaştığını haber alınca hemen Tell Başir’e geri döndü. Mesud ise Maraş’ı teslim aldıktan sonra Tell Başir yakınlarına geldi ama Baudouin’in Kudüs takviye kuvvetleriyle yaklaştığını duyunca geri çekilmeyi uygun buldu. 1149 yılı kışında Nureddin de Joscelin’i hedef aldı. Böylece bir taraftan Mesud, diğer taraftan da Nureddin tarafından sıkıştırılan Joscelin iki ateş arasında kalmış oldu. Yakalanarak hapse atılan Joscelin dokuz yıl esarette kaldıktan sonra zindanda öldü (Altan, 2003:121, Demirkent, 1997:118).

5.1.1. Maraş Haçlı Senyörlüğü (1097–1149)

Maraş Haçlı Senyörlüğü 15 Ekim 1097’de kurulmuş ve 1149’da Selçuklu Sultanı I. Mesud’un şehri fethetmesi ile sona ermiştir. Burada yaşayan Ermeniler Bizans’a bağlı idiler. Philaretos, Romanes Diogenes tarafından Maraş valisi olarak atanmıştı. 1086 yılına kadar Maraş, Philaretos’un yönetimindeydi. Bu yılda Emir Buldacı Yukarı Ceyhan bölgesi yani Göksun, Huni, Efsus ve Elbistan’ı fethetti. Daha sonra Buldacı Maraş’ı da aldı ve burada bir Türk beyliği kurdu (Gökhan, 2008:21).

Haçlılar Maraş’a geldiklerinde şehrin hakimi Thatul ve Hristiyan köylüler tarafından karşılandılar. Thatul aslında Maraş’ı Bizans adına idare etmekteydi ancak Haçlılarla da yakın ilişki içerisindeydi. Baudouin, Maraş valisi Thatul’un kızı ile evlenmişti. Baudouin böylece Thatul’un da mirasına konmuş ve Maraş’ı ele geçirme konusunda da işini kolaylaştırmıştı. 1098 yılında Urfa’daki Ermeniler Baudouin’e karşı bir suikast girişiminde bulundular ve bu olaya Thatul’un da adını karıştırdılar. Baudouin bu olayı önceden haber alarak suikast girişiminde bulunanları ağır bir şekilde cezalandırdı. Thatul’da damadının gazabından korkarak Maraş’ı terk edip Bizans’ın merkezi İstanbul’a kaçtı. Thatul 1104’de İstanbul’a gidince Haçlılar Maraş’ı işgal ettiler. Haçlılar buraya Richard de Salerne’yi senyör olarak atadı. Haçlılar Maraş’ın yanı

sıra Elbistan'ı da alarak buraya bir askeri garnizon yerleştirdiler. Böylece Maraş ve çevresinde Ermeniler hakim duruma geçtiler. Aralıklarla şehir Haçlılar, Ermeniler ve Türkler arasında birçok defa el değiştirmiştir (Runciman, 1989:150). 1107 yılında Bizans İmparatoru ile Bohemund arasında yapılan anlaşma ile Maraş yöresi Bohemund'a verilmiştir. Urfa Kontu Baudouin'in Türklere esir düşmesi ile Richard, 4 yıl boyunca Urfa Kontluğunu da idare etmiştir. Richard, Urfa'da halka kötü davranmış, servet toplamaya kalkışmış ve bu yüzden de halk Richard'ı istememiştir. Baudouin esareten dönünce Urfa'ya yeniden hakim olmuş ve Richard da Maraş'a dönmüştür. Richard, 1111'de Selçuklular ile mücadele eden Haçlı birliklerine katılmak üzere Maraş'tan ayrılmıştır. O'nun yokluğunu fırsat bilen Danişmend Gazi Malatya'yı fethinden sonra Maraş'a hareket edip burayı Haçlılardan almışsa da Maraş daha sonra yeniden Haçlıların eline geçmiştir (Gökhan, 2008:26).

Maraş, Hristiyanlar için önemli kiliselere sahipti. Bu kiliselerde Hristiyanlık için büyük anlam ifade eden eşyalar bulunmaktaydı. Örneğin; 1104 yılında Joscelin, Maraş'ta bulunan Meryem Ana'nın tasvirini büyük bir meblağ karşılığında Kostantin'in oğlu Thoros'a sattı ve İstanbul'a gitti (Meteos, 2000:226).

1112'de Richard'ın ölümü üzerine Maraş şehri Boudouin tarafından Geoffroy adlı bir rahibe verildi. Geoffroy Maraş'ta on yıl senyörlük yaptı. 1119 yılında Türklerle yapılan bir savaşta Antakya Kontu Roger'in öldürülmesinden sonra Maraş, Antakya Kontluğu'nun idaresinden ayrılarak Urfa Kontluğu'na bağlanmıştır. 1123 yılında Urfa Kontu Joscelin ve Maraş senyörü Geoffroy Müslüman topraklarına karşı saldırılarını artırdılar. Geoffroy Joscelin'in en yakın adamıydı. Joscelin ile Belek¹⁸ arasında geçen savaşta birçok kişiyle birlikte Geoffroy da öldü. Geoffroy'un ölmesinden sonra Maraş senyörlüğüne Antakya kontu Raymond'un kardeşi Baudouin du Mares geçti (Gökhan, 2008:29).

1135 yılında ise I. Leon, Maraş'a bağlı Servendikar kalesini işgal etmişti. 1136 ilkbaharında Antakya hükümdarlığını eline geçirmiş olan Raimond de Poitiers, Zengi ile mücadeleye girişmeden önce Ermenileri itaate almayı ve bu arada daha önce Bizans tarafından geri alınıp, şimdi Rubenliler tarafından yeniden zapt edilmiş olan Çukurova şehirlerini tekrar Antakya prinkepsliğinin arazisine katmayı tasarladı. Raimond'un yardımcısı eskiden kendisine ait bulunan Servendikar kalesini geri almak isteyen Maraş ve Keysun senyörü Baudouin de Mares idi (Demirkent, 1990:112).

Emir Savar 1136 Mayıs'da Lazkiye bölgesine ani ve beklenmeyen bir baskın yaptı. Urfa kontluğu bölgesine, Keysun yörelerine sarktı ve güçten düşmüş olan Frankların müdahale edemedikleri bir zafer seli halinde Maraş civarına kadar uzandı. Aynı yılda Danişmenli kuvvetleri Maraş üzerinden Keysun'a geldi. Bu yılda Maraş senyörü olan Baudouin, Bizans İmparatoru Ioannes'den Danişmendlilerin saldırısı karşısında yardım istedi. Bizans İmparatoru Ioannes, 1139 ve 1140 yıllarında Danişmendlilerin üzerine seferler yaptıktan sonra 1142 yılında yeniden Suriye üzerine sefere çıktı (Demirkent, 1990:110).

İmareddin Zengi 1144 yılında Urfayı fethetti. Urfa'nın fethinden sonra Tell Başir'i merkez edinen II. Joscelin'in elinde yine de oldukça önemli, verimli, müstahkem kale ve şehirler bulunmakta idi. Kuzeyde Maraş senyörlüğü ona tabi idi. Güneyde ise

¹⁸ Selçukluların Dersim, Harput ve Halep emiri olan Artuk Bey'in oğullarından Behram'ın oğludur. Belek, Sultan Melikşah'ın 1092'de vefatından sonra hem Büyük Selçuklu hemde Anadolu ve Suriye Selçuklu Devletlerinde yaşanan iç karışıklıklar sırasında Haçlılarla başarılı bir şekilde mücadele etmiştir. 1094'te Suriye hükümdarı Tutuş, Suruç ve civarının yönetimini Belek'e vermiştir. Tutuş'un ölümünden sonra yaşanan taht mücadelesine karışan Belek, I.Haçlı seferlerinde yaşanan Antakya Savaşına da katılmıştır (Yınanç, İ.A. C. II:468-473).

Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan'ı elinde bulundurmaktaydı (Demirkent, 1990:152). Batı için büyük bir üzüntüye sebep olan Urfa'nın fethinden sonra Joscelin, şehri tekrar ele geçirmek için fırsat kollamaktaydı. 1146 yılında Zengi'nin ölüm haberini alınca aradığı fırsatı bulan Joscelin, Maraş senyörü Baudouin du Mares'le birleşerek Urfa'yı yeniden ele geçirdi. Fakat İmareddin'in yerine geçen oğlu Nureddin Zengi, Urfa'yı kurtarmak için harekete geçti ve Haçlılar ile yaptığı savaşı kazanarak şehri yeniden ele geçirdi. Maraş senyörü Boudouin öldürüldü. Boudouin'in öldürülmesinden sonra I. Mesud'un oğlu Kılıçarslan Maraş'a kadar gelerek bölgeyi ele geçirdi. Boudouin'in Urfa önlerinde öldürülmesinden sonra Maraş senyörlüğüne Boudouin'in ve Raomond'un kardeşi Renaud geçirildi. 27 Haziran 1149 akşamı Nureddin Antakya ve Maraş Haçlıları ile Batıni kuvvetlerini İnab Kalesi ve Gab bataklığı arasındaki ovada, Murat kuyusunun bulunduğu mıntıkada kuşattı. Savaş meydanında Antakya Kontu Raymond, Maraş senyörü Renaud ve Batıni reisi Ali b. Vefa öldü. Maraş senyörünün bu savaşta öldürülmesi üzerine II. Joscelin damadının topraklarını zapt etmek amacıyla hızla Maraş önlerine geldi. Ancak Selçuklu Sultanı I. Mesud daha erken davranarak Maraş'a gelmiş ve şehri kuşatmıştı. Maraş'ın Selçukluların eline geçmek üzere olduğunu gören II. Joscelin Tell Başır tarafına doğru kaçtı. Maraş'a gelen I. Mesud şehirde bulunan Frank Garnizonunu Hristiyanlara dokunulmamak şartıyla 11 Eylül 1149'da teslim aldı ve böylece 52 yıl varlığını sürdürmüş olan Maraş Haçlı Senyörlüğü sona ermiş oldu (Runciman, 1989:150).

5.1.2. Göksun

Göksun'un tarihi Roma dönemine kadar uzanır. Germanikeia'yı (Maraş), Mazaka (Kayseri) ve Kilikya'ya bağlayan yolların kavşağında önemli bir konaklama merkezi olan kentin Antik Çağdaki adı Kokussos'tu. XI. asrın ikinci yarısında, Malazgirt muharebesini müteakip, Bizans hakimiyeti buralarda sona ermiş ve Selçukluların fethine kadar bir müddet Kilikya Ermenilerinin eline geçmiştir. 1097'de meydana gelen ilk Haçlı Seferinde Franklar buraya gelmiştir. Göksun, uzun zaman Suriye Haçlıları ve Kilikya ile Anadolu Selçuklu devletinin hudut bölgesi üzerinde yer almış ve Kozan-Adana havalisine yapılan akınlar buradan geçmiştir (Darkot, İ.A.C.4:812).

Haçlılar güney doğuya, Antitorosların yamacında verimli bir vadinin ortasında Ermenilerin oturduğu Göksun (Kokson) şehrine yöneldiler. Ordu burada üç gün kaldı, ahali dostça davranmaktaydı ve Haçlılar seyahatlerinin bundan sonraki kısmı için bol bol yiyecek satın alma imkanı buldular. Göksun'dan itibaren başlayan yol Haçlı ordusunun önüne çıkan yolların en zor olanıydı. Ekim ayı başında buldukları için sonbahar yağmurları başlamıştı. Antitorosları kesen yol çok kötü durumdaydı. Yol dik bayırlar, derin uçurumlarla doluydu. Bu zor ve engebeli yoldan geçen Haçlılar Maraş ovasına vardıklarında rahat bir nefes aldılar. Haçlıların bu yolu geçmelerinde Bizans'ın bölgeyi çok iyi tanıyan kılavuzlarının büyük etkisi olmuştur (Runciman, 1989:147).

Haçlılar Antakya'ya giderken Maraş ve Göksun üzerinden gitmeyi tercih etmişlerdir. Haçlılar 20 Ekim 1097'de Antakya önlerine vardılar (Demirkent, 2002:655).

Maraş Haçlı senyörlüğü sınırları içerisinde olan Göksun uzun süre Haçlı hakimiyetinde kalmıştır. Danişmendli Emir Muhammed, Haçlılar ile Ermeniler arasındaki savaştan yararlanarak 1136 yılında harekete geçti. Maraş ve Göksun'a girdi. Zor durumda kalan Baudouin, Bizans İmparatoru II. Ioannes'ten yardım istedi. Bunun üzerine Melik Muhammed, Göksun'u bırakarak geri çekildi (Solmaz, 2002:435). 1149

yılında Kılıçarslan, Maraş'ı Haçlıların elinden kurtardı. 1150 yılında Kılıçarslan babasının yanında sefere katılarak Haçlılardan Göksun, Behinsi ve Raban'ı fethetti. Yağısıyan'ın vefatı üzerine Danişmendli topraklarına akınlar yapan II. Kılıçarslan, 1165'te Elbistan ve dolaylarını zapt etti (Turan, 2002:569).

1206'da Ermenilerin Göksun'a hücum ederek birçok Türk'ü esir etmesi ve mallarını yağmalaması, Türkiye-Suriye arasında işleyen kervan yolunun sekteye uğratılması ve Antakya Prinkepsi'nin de yardım çağrısı üzerine I.Keyhüsrev, Ermeniler üzerine bir sefere çıkmış ve I.Leon'u mağlup ederek, tekrar Türkiye Selçuklularına tabi olmalarını sağlamıştır (Ersan, 2002:639).

5.1.3. Elbistan

Elbistan kazası Ortaçağlarda mühim bir bölgede geniş bir saha içinde bulunuyordu. Anadolu'nun en geniş ovalarından birisi olan ve Ceyhan nehri ile sulanan Elbistan Ovası, eski çağlardan intikal eden önemli şehirlerin enkazı ve höyüklerle doludur. Hititler ile Kumagenlerin devrine ait olan ve Til, Kara-Elbistan, Ozan, Kara-Öyük, Çavlıhan, Tel-Afşin, Mehre, Çelegi, Hunı ve Efsus höyükleri gibi büyük harabeler başta olmak üzere, birçok küçük höyükleri içeren Elbistan ovasının eski çağda birçok şehir ve kasabalarıyla süslenmiştir. X. Asır ortasına kadar Elbistan bölgesinde birinci derecede önemli olan şehir Efsus idi. Elbistan'ın kuzeybatısındaki Karaelbistan yakınlarında kalıntıları bulunan eski kent, çeşitli kaynaklarda Ağabeyasta, Ablastayn, Ablustayn, Albistan adlarıyla geçmektedir. Elbistan tarihte Selçuklular ile Danişmendliler arasında birkaç kez el değiştirdikten sonra, önce Haçlıların sonra da Moğolların saldırısına uğradı. Elbistan, aynı adlı ovanın kuzey kesiminde ve kalker yapıları Şar Dağının eteğinde yer alır. Kentin tarihsel gelişim içinde bugünkü yerini almasının bir nedeni de 1114'te meydana gelen çok şiddetli bir depremde Karaelbistan'ın tamamen yıkılmış olmasıdır (Yinanç, İ.A.C.4:223-225).

İmparator Romanes Diogenis'in esaretinden sonra meydana gelen karışıklıktan istifade ederek güney Anadolu'nun bir kısmını ve bu arada Elbistan bölgesini de eline geçirmiş olan Filateros, 1073'te Hunı şehrinde Ermeni rahiplerini toplatarak, bir katolikos seçtirmiş ve bu şehri katolikosluğun merkezi yapmıştı. Elbistan bölgesi 1085'te Anadolu fatihi Süleyman b. Kutalmuş'un ümerasından Emir Buldacı tarafından alınmıştır. Türklerin eline geçen Elbistan bölgesi Anadolu Sultanı Süleyman'a bağlı kalmıştı. Haçlıların Elbistan'a gelişi, 1104 ilkbaharında I.Bohemund ile Joscelin Maraş ve Elbistan'a sefer düzenlemesi ile gerçekleşmiştir. Haçlı kuvvetlerine karşı koyacak durumda olmayan Thatul, Maraş'ı Joscelin'e teslim ederken, I.Bohemund da Elbistan'ı işgal etti. Maraş'ı Joscelin'e terk eden Thatul ise İstanbul'a gitti. I.Bohemund, Elbistan'a da bir garnizon yerleştirdi (Solmaz, 2002:435). Süryani Mikhail Vekayinamesinde Elbistan'ın Haçlılar tarafından ele geçirilmesini şu şekilde anlatmıştır:

“Türklerin birbirleri ile sürekli olarak mücadele ettiklerini gören Franklar bu durumdan cesaret bularak Elbistan (Ablastain)'ı zapt etti. Daha sonra Franklar Urfa'da toplandılar ve memleketlerin ve şehirlerin taksimatı hakkında günlerce münakaşa ettiler. Onlar bu münakaşalar ile vakit geçirirken Türkler onlara karşı muharebe yapmak üzere birleştiler.” (Meteos, 2000:55)

Sultan I. Kılıçarslan'ın ölümünden sonra Türkler arasında çıkmış olan ayrılıklardan istifade eden Antakya Prensi Tankred, Elbistan'ı zapt etmiştir (Ersan, 2002:44). 1105 yılında Çahan bölgesinin Albasta (Elbistan) şehri, Frankların yüzünden

büyük sıkıntı ve felaketlere maruz kaldı. Buradaki Ermeniler de Franklara kucak açtılar ve şehri onlara teslim ettiler. Elbistan halkı Franklarla mücadele etti ve onları mağlup etti. Fakat Haçlılar Ermenilere karşı düşmanca tavırlar takındılar ve Ermeniler Haçlılara yardım ettikleri için pişman oldular. 1105 yılında Ermeniler, Haçlılardan intikam almak için Türklerden gizlice yardım istediler, oralarda bulunan Türk atlıları gizlice şehre girdi. Durumu fark eden garnizon komutanının, şehir halkına saldırıp onları cezalandırmak istedi. Haçlılar burada mağlup edilerek hepsi kılıçtan geçirildi. (Meteos, 2000:229). Elbistan, 1111’de Malatya hükümdarı Melik Tuğrul Arslan’ın atabeyi olan İl Arslan tarafından geri alınmıştır. 1114’de meydana gelen büyük depremde Elbistan harap olmuştur. 1119’da Malatya Meliki Tuğrul Arslan isyan etmiş, Elbistan ve havalisini tekrar itaat altına almıştır (Yinanç, İ.A.C.4:223-225).

1136–1137 yılında Emir Gazi’nin oğlu Muhammedi Haçlılar ile Ermeniler arasında başlayan savaştan faydalanarak büyük bir ordunun başında olduğu halde Elbistan ve Ceyhan Bölgesini ele geçirdikten sonra Maraş’a geldi. 1142 yılında Elbistan mıntıkasına girerek yerli Hristiyan ahalinin mallarını gasp eden Haçlılar, rastgeldikleri Türklerin bir kısmını öldürmüşler, bir kısmını da tutsak alarak götürmüşlerdir. Sultan Mesud, 1144’te Elbistan’ı fethederek, oraya büyük oğlu ve veliahtı Kılıçarslan’ı melik tayin etti. Kılıçarslan buradan Haçlıların eline geçmiş olan Göksun ve Maraş bölgesine akınlar yaptı (Turan, 2002:566).

Atabeg İmadedin Zengi’nin oğlu Nureddin Mahmud, Selçuklu topraklarına girerek Ayntab, Raban, Maraş, Besni (Behinsi) ve Keysun’u ele geçirdi. Ermeniler ve Haçlılar ile anlaşma yapma yoluna giderek, onlardan gelebilecek tehlikeyi önledikten sonra, ordusunun başında hareket edip, önce Ayntab’ı aldı. Sultan Raban üzerine hareket ettiği sıradca Nureddin Mahmud, Haçlıların saldırı haberini aldığından geri çekildi ve elde ettiği yerleri Raban hariç olmak üzere iade etti (Ersan, 2007:47). Yağsıyan’ın vefatı üzerine Danişmendli topraklarına akınlar yapan II. Kılıçarslan, 1165’te Elbistan ve dolaylarını zapt etti (Turan, 2002:569).

5.2. Gaziantep Civarında Haçlı Faaliyetleri

Güneydoğu Anadolu’nun en büyük şehirlerinden biri olan Antep Fırat nehrine karışan Sacur çayının yukarı kollarından biri üzerinde, Birecik’e 55 km, Suriye hududunda 45 km, Halep şehrine ise 100 km uzaklıkta bir yerde bulunmaktadır. Şehir eski tarihlerden bu yana iskana çok elverişli olduğu için İlkçağda burada Hitit şehirleri bulunmaktaydı. İşlek yollar üzerinde yer aldığı için ticarete elverişli bir yerdi. Antep Kalesinde Kalkolitik Medeniyetine ait eserler bulunmuştur. Antep, tarih boyunca Asur, Roma ve Bizans idaresi altında bulunmuştur. Türkler buraya XI. Asırın sonlarına doğru yerleşmeye başlamışlardır. Selçuklu Sultanı Alparslan’ın kumandanlarından Afşin tarafından civar yerlerle birlikte fethedilen Antep, Haçlılar tarafından alınarak Urfa Haçlı Kontluğuna bağlandı. Daha sonra Maraş senyörlüğüne bağlanan Antep, bu tarihten sonra uzun zaman Haçlılar ile Türkler arasında sürekli el değiştirdi. Gaziantep şehrinde Haçlıların en çok faaliyet gösterdikleri yerler Ayntab ve Dülük’dür (T.H.İ.A.C. II:65).

5.2.1. Ayntab

Gaziantep şehrinin bugünkü merkezi olan yer Haçlı Kaynaklarında Hamtab, Ermeni kaynaklarında ise Anthaph olarak geçmektedir. Urfa Haçlı Kontluğu’nun sınırları içerisinde yer alan Ayntab Maraş ile Ayntab arasında sınır görevi görmüştür.

Sık sık Haçlı-Türk mücadelesine sahne olmuştur. Urfa Haçlı Kontluğu'nun yıkılma sürecine girmesi ile Türkler de Ayntab ve çevresini ele geçirmişlerdir. İmadeddin Zengi'den sonra oğlu Nureddin Mahmud babası gibi, Haçlılara karşı mücadeleye devam ederek II. Joscelin'in elinde kalan arazi ve kaleleri ele geçirmek için savaşı sürdürdü. 1150 ilkbaharında II. Joscelin gittikçe zorlaşan durumunu görüşmek üzere Antakya'ya giderken, yolda bir Türkmen grubu tarafından yakalandı ve bunu haber alan Nureddin'in gönderdiği bir birliğe teslim edilerek Haleb'de zindana atıldı. Böylece Urfa kontluğundan geriye kalmış bu arazi, şimdi sahipsiz duruma düşmüştü. Haçlılar için, Haleb hükümdarı Nureddin Mahmud'un ve Anadolu Selçuklu sultanı Mesud'un taarruzlarına karşı bölgeyi savunmak hemen hemen imkansız hale gelmişti. Kontes Beatrice'in içinde bulunduğu zor durumu iyi bilen İmparator Manuel Ona, elinde kalan bütün araziye Bizans'a satmasını teklif etti. Kudüs Kralı III. Baudouin'in de rızasını alan Kontes bu teklifi kabul etti. Sonuçta Tell Başır, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan kaleleri II. Joscelin'in hanımı Beatrice tarafından torbalar dolusu altın karşılığında Bizans'ın Kilikya'daki valisi Thomas'a teslim edildi. Beatrice ise kızı Agnes ve oğlu Joscelin ile birlikte Kudüs'e gitti. Ama bölgenin Bizans'a intikali, buraya yapılan Türk hücumlarını durdurmadı (Demirkent, 1992:65). I. Mesud, Maraş'tan sonra oğlu Kılıçarslan ile beraber Haziran 1150'de Haçlıların elinde bulunan Keysun'a karşı yürüdü ve burayı kuşattı. Şehri teslim alan Sultan buradan sonra Besni, Raban, Ayntab, Dülük şehirlerini de ele geçirdi ve buraları Elbistan merkez olmak üzere oğlu Kılıçarslan'a bıraktı (Ersan, 2007:72).

5.2.2.Dülük

Gaziantep şehrinin 10 km kuzeybatısında, Maraş ve İslahiye şehirlerinden Birecik'e giden yolların birleştiği yerde bulunan bu yer çok eski bir yerleşim yeridir. Eski çağda Diba ve Diva olarak adlandırılan bu yere, Araplar Teluk, Tu'upa, Dülük derken Türkler Dülük demişlerdir. Dülük uzun zaman Bizans hakimiyetinde kaldıktan sonra Müslümanlar tarafından ilk defa İyaz b. Ganm'ın kumanda ettiği İslam ordusu tarafından Bizanslıların elinden alınmıştır. Daha sonra burası Harun Reşit'in hakimiyeti altında olan Avasım bölgesine katıldı. Bir süre Bizans-İslam mücadelesine sahne olan Dülük, 962 yılında tekrar Bizans'ın eline geçti (Hartmann, İ.A.C.III:663).

XI. yüzyılın ikinci yarısında Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın komutanlarından olan Afşin tarafından fethedilen Dülük, 1081 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı Süleymanşah'ın Çukurova seferi sırasında Anadolu Selçuklu hakimiyetine geçti. Bu yıldan sonra ise Haçlılar tarafından alınan Dülük, Nureddin Mahmut tarafından alınıncaya kadar Haçlı hakimiyetinde kaldı (Hartmann, İ.A.C.III:664).

Haçlı seferleri öncesi 1079 yılında bütün Çukurova'da büyük bir kıtlık yaşandı. Urfa ve havalisinden başka hiçbir yerde insanlar ne ekmek ne de rahat edebilecek bir yer bulabiliyorlardı. Antakya, Tarsus'a kadar olan Kilikya, Maraş, Dülük ve civarı bu kıtlıktan etkilenmişti. (Meteos, 2000:156)

Dülük, Urfa Haçlı Kontluğunun sınırları içerisinde yer alan önemli bir yerdir. Urfa Haçlı Kontluğu varlığını sürdürdüğü sürece Dülük, Kontluğun önemli bir merkezi olmuştur. Belek, 1122 yılında Gerger hakimi Ermeni Mikhail'i mağlup etmiş, yardım için gelen I. Joscelin'i de esir etmiştir. Ermeni Mikhail bu durum üzerine Kudüs Kralı II. Baudouin'e başvurmuş, kendisine hayatı boyunca sahip olabileceği bir yer verilmesi halinde Gerger'i krala vermeyi teklif etmiştir. II. Baudouin bu teklifi kabul etmiştir. Mikhail'e de Dülük verilmiştir. Bu olayla Dülük Ermeniler'in eline geçmiştir.

Urfa Haçlı Kontluğu 1146 yılında tamamen sona erince Haçlılar II. Joscelin idaresinde Tell Başır, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan civarında varlıklarını sürdürdüler (Altan, 2003:50). I. Mesud, Maraş'tan sonra oğlu Kılıçarslan ile beraber Haziran 1150'de Haçlıların elinde bulunan Keysun'a karşı yürüdü ve burayı kuşattı. Şehri teslim alan Sultan buradan sonra Besni, Raban, Ayntab, Dülük şehirlerini de ele geçirdi ve buraları Elbistan merkez olmak üzere oğlu Kılıçarslan'a bıraktı (Ersan, 2007:72).

Dülük, Bizans imparatoru Manuel Komnenos'un bu araziye satın almak üzere yaptığı teklifi kabul eden Beatrice tarafından Tell Başır, Samsat, Birecik, Ayntab ve Ravendan kaleleri ile birlikte, Bizans'ın Kilikya Valisi Thomas tarafından getirilen torbalar dolusu altın karşılığında Bizans'a satıldı (Demirkent, 1992:76). Dülük'ün Bizans'a intikali, buraya yapılan Türk hücumlarını durdurmamıştır. Bundan sonra 1151 yılında Sultan Mesud, Ayntab ve Dülük'ü ele geçirdi. Böylece I.Haçlı Seferi sırasında Güneydoğu Anadolu'da kurulmuş ilk Haçlı Devleti olan Urfa Kontluğu 1151 yılında tamamen sona ermiştir (Altan, 2003:122).

6. ANTAKYA PRİNKEPSİĞİ (1098–1268)

Antakya, M.Ö. 300 tarihinde I. Seleukos tarafından, eski iki Yunan kolonisinin yerinde kurulmuştur. Antakya’da hüküm süren hükümdarlar sanatı severlerdi ve ticarete önem verirlerdi. Roma ve İskenderiye’den sonra Roma İmparatorluğu’nun en önemli ve kalabalık şehridir. Antakya’nın 638’de Arapların eline geçmesi ile Müslümanlar şehrin hakimi oldular. 969 senesinde Doğu Roma İmparatoru Nikephoros, Arapların içinden çıkan bir hainin yardımıyla Antakya’yı ele geçirdi. Antakya bu olaydan sonra bir asırdan fazla bir süre Bizans Devleti’nin Müslümanlara karşı başlıca kalesi olarak kaldı. 1084 Philaretos’un Urfa’da bulunduğu bir sırada Antakya şahnesi İsmail, Philaretos’un oğlu Barsama ile anlaşarak İznik’te bulunan I.Süleymanşah’ı şehri teslim etmek üzere Antakya’ya davet etti. Bu çağrı üzerine Sultan hemen yola koyuldu. Philaretos’un adamları iç kaleye kaçarak direniş hazırlıklarına başladı. Sultan 12 Aralık 1084’te şehri ele geçirdi. Şehrin fethinden sonra halka karşı gayet hoşgrülü davranan Sultan, yerli ahalinin malına dokunulmamasını, esirlerin serbest bırakılmasını emretti. Ayrıca şehrin meşhur Kawasyana denilen Mar Cassaianus Kilisesini yıkmadı. Çünkü bu kilise Hristiyanlar için çok önemliydi. Süleymanşah ayrıca Hristiyan halkın isteği üzerine de iki yeni kilise inşasına izin verdi. Türkiye Selçuklu Sultanı Süleymanşah Antakya’yı fethinden sonra Suriye’ye doğru ilerleyişe geçti. 1086’da Haleb’i kuşattı. Haleb’in yöneticileri Dımaş Meliki Tutuş’u yardıma çağırdılar. Süleymanşah ile Tutuş arasında Haleb önlerinde yapılan savaşta, Süleymanşah’ın kuvvetleri yenildi. Bu durum üzerine Süleymanşah parmağındaki yüzüğünde taşıdığı zehiri içerek intihar etti. Süleymanşah’ın öldüğü haberini alan Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah bölgeye geldi. Tutuş, Suriye’nin iç kesimlerine çekildi. Anyakya Melikşah’a teslim edildi. Melikşah, Yağısıyan’ı Antakya Emiri olarak tayin etti (Ersan, 2007:40).

Antakya Prinepsliğinin kurucusu Bohemund köken itibariyle Güney İtalya Normanlarındandı. Bohemund başlangıçta Haçlı Seferlerine katılmayı düşünmemişti. Fakat Fransa’dan ilk Haçlı orduları İtalya’ya varınca Bohemund bu hareketin önemini anladı. Zaten Bohemund için kendi vatanında bir yer edinmesi mümkün olmayacaktı. Amcası Sicilya Kralı Roger, O’nun bütün dukalığını elde etmesine hiçbir zaman müsaade etmeyecekti. Doğu’da kendisine bir krallık aramak için bu harekete katılmaya karar verdi ve çevresindeki bütün Hristiyanları kendisine katılmaya davet etti. Etrafına birçok gönüllü toplayan Bohemund, toplanan ordusunun gözleri önünde birliklerinin kumandanlarına haçlar yaptırmak üzere sırtından çıkardığı erguvani mantosunu parça parça etti. Yeğeni Tankred, kuzeni Richard da kendisine katılanlar arasındaydı (Runciman, 1998:119). Bizans İmparatorluğu’nun zayıf durumundan yararlanıp toprak ve servet edinme yolları aramaya karar veren Bohemund, küçük Norman birliğinin başına geçerek doğuya doru yola çıkmıştır. 1096–1097 kışında Bizans topraklarından geçerken İstanbul İmparatoru Alexios ile dostça ama ihtiyatlı bir ilişki kuran Bohemund’un zekası ve bir hainle yaptığı pazarlık sayesinde Antakya Haçlıların eline geçmiştir. Bohemund 1106’da Fransa Kralı I. Philippe’in kızı Constance ile evlenmiş ve iki oğlu olmuştur. Bunlardan biri kendinden sonra Antakya Prensi olan II. Bohemund’dur (Demirkent, 1996:68).

Bohemund 8 Nisan’da İstanbul’a vardı. Bizans İmparatoru Alexios’un gözünde Bohemund, Haçlı şövalyeleri arasında en tehlikeli olanıydı. Bizanslılar, Normanların haris, hilekar, korkusuz düşmanlar olduklarını biliyorlardı. Normanların birlikleri iyi organize edilmiş ve disiplinliydi. Bohemund Haçlı Seferlerinin başkumandanlığını istiyordu. Bu yüzden hiç tereddüt etmeden İmparatora vassallik yemini etti. İmparator’a kendisinin İmparatorluğun Asya’daki bütün kuvvetlerinin başkumandanı tayin

edilmesini teklif etti. Alexios ise Bohemund'dan korkuyor ve ona güvenmiyordu. Böyle bir tayin için henüz erken olduğunu, fakat Bohemund'un hiç şüphesiz sadık hizmetleriyle bunu hak edeceğini söyledi. Tankred, kuzeni Richard de Salerno ile birlikte vassallık yemini etmemek için geceleyin şehirden kaçtı (Runciman, 1989:122).

Haçlılar 20 Ekim 1097'de Anadolu'yu geçip Antakya yönünde ilerlediklerinde şehrin hakimi olan Yağsıyan şehirde savunma tedbirleri almakla beraber, çevredeki emir ve meliklerden yardım istedi. Haçlılar Antakya önüne geldiklerinde Sultan Berkyaruk Horasan'da idi. Sultan, Haçlıların gelişini haber alınca Musul valisi Kürboğa'yı yardım için Antakya'ya gönderdi. Ancak Kürboğa, önce Urfa'ya yöneldi. Burada emniyeti sağladıktan sonra Antakya'ya gitmeyi planladı. Kürboğa'nın Urfa önlere vakit geçirmesi, Selçuklu Devleti'nde Sultan Berkyaruk ile Muhammed Tapar arasındaki taht mücadelesi, Haçlıların Antakya'yı ele geçirmelerini hızlandırmıştır (Özaydın, 1990:58). Çünkü, bu taht mücadelesi sırasında Sultan Berkyaruk'un Haçlıları düşünecek ve onlara karşı cihad yapacak zamanı ve kuvveti olmamıştı (Merçil, 1999:48).

Bohemund, Antakya'da Firuz adında bir Ermeni ile anlaşarak 3 Haziran 1098'de şehri ele geçirmiştir ve böylece doğuda kurulan ikinci Haçlı Devleti'nin lideri olmuştur (Küçükspahioğlu, 2002:690).

Bohemund, Kudüs'ün Haçlılar tarafından 15 Temmuz 1099 tarihinde ele geçirilmesinden sonra, Urfa kontu Baudouin de Boulougne ile birlikte Kudüs'e giderek Haçlı yeminini yerine getirdi. Bohemund, Gümüştakin¹⁹ tarafından esir alınarak Niksar kalesine hapsedildi. Burada yaklaşık 3 yıl kaldı. Antakya Bohemund'un yokluğunda yiğeni Tankred tarafından idare edildi. Bohemund'un yiğeni olan Tankred Antakya'da başlangıçta dayısının naibi sıfatıyla hüküm sürmekteydi. Tankred Haçlı Seferine çıkarken Bizans'a vassallık yemini etmemişti. Bu yüzden hakimiyetinde olan yerleri Bizans'a iade etmek gibi bir niyeti yoktu. Antakya onun idaresi altında yeniden güçlendi (Runciman, 1989:161). Tankred için Urfalı Meteos şunları söylemiştir;

“O, aziz, dindar ve inayetli bir zat olup Hristiyanlara çok iyi bakıyordu. O, herkese karşı mütevazı idi ve muhakemelerde adilane hareket ediyordu. Tankred, Antakya'da öldü ve S.Bedros kilisesine defnedildi.” (Meteos, 2000:249)

Tankred, Bizans İmparatoru Alexios'un 1101 yılında Haçlı ordularıyla uğraşmasını fırsat bilerek Misis, Adana ve Tarsus'u aldı. 1103 yılında Bohemund fidyeye ödeyerek serbest kaldı ve Tankred bu duruma çok memnun olmasa da Antakya'yı ona teslim etti (Küçükspahioğlu, 2002:690).

Bohemund, Urfa Kontu Baudouin de Bourg ile birlikte, Artukoğlu Sökmen ve Musul Valisi Çökürmüş'ün kumandanlığındaki Türk ordusuna 7 Mayıs 1104'te yapılan Harran Savaşında yenilerek canını zor kurtarabildi. Bu savaşın ardından Haçlılar üzerinde hakimiyet kurmak isteyen Bizans'ın Adana, Misis ve Tarsus'u işgal etmesi ile Bohemund, Antakya'yı yiğeni Tankred'e bırakıp Avrupa'ya gimeye karar verdi. Ancak 1111'de ölümü buna imkan vermedi. Antakya'nın idaresini üzerine alan Tankred, doğu sınırlarını Halep'e kadar genişletti ve Misis'i zaptetti. 1112'de ölümü üzerine yerine Roger de Salerne geçti. Roger, Dımaşk Emiri Tuğtekin ile anlaşan Mardin Hakimi Artukoğlu İlgazi'nin kumandanlığındaki Müslüman kuvvetleriyle karşı karşıya geldi. 28 Haziran 1119 tarihinde meydana gelen Kanlı Meydan Savaşında hayatını kaybetmesi ile Antakya'daki hakimiyeti sona erdi. 1119 tarihi başlangıcında Artukoğlu Emir İlgazi, büyük bir ordu topladı ve Antakya Kontu Roger'a karşı yürüdü. Muazzam ordusu ile

¹⁹ Danişmend Gazi'nin oğludur. O'nun ölümünden sonra yerine geçmiş, Bizans ve özellikle Haçlılar ile yapılan savaşlarda Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın müttefiki olarak önemli bir rol oynamıştır. (Kesik, 2002:553)

beraber Urfa kapısı önüne geldi. İlgazi, dört gün orada kaldı, fakat şehre karşı hiçbir teşebbüste bulunmadı. (Meteos, 2000:264)

Bohemund'un Fransa Kralı Philippe'nin kızı Constance ile yaptığı evlilikten doğan oğlu II. Bohemund 1126'da Antakya'ya hakim oldu. II. Bohemund, Kudüs Kralı II. Baudouin'in kızı Alice ile evlendirildi ve bu evlilikten Constance adında bir kızları oldu. II. Bohemund, 1129 yılında Çukurova'daki Ruben Hanedanlığından olan Ermeni I.Leo'nun elindeki Anazarba (Dilekkale) için Danişmandlı Beyi Emir Gazi'nin kuvvetleriyle mücadelesi sonucu hayatını kaybetti. Bundan sonra Antakya hakimiyetine eşi Alice, kızları Constance namına el koydu. Ancak Kudüs Kralı Baudouin'in müdahalesiyle karşılaştı. Bu durum üzerine şehrin idaresi Constance'nin naibi sıfatıyla Urfa Kontu I. Joscelin'e verildi. 1131 yılında Joscelin'in ölümü üzerine başsız kalan Antakya, 1136 yılında Constance ile evlendirilen Raymond de Poitiers'e geçti (Küçüksipahioğlu, 2002:690).

Çukurova'nın itaat altına alınmasından sonra Bizans'a Suriye yolu açılmıştı. 1137 Ağustosunda İmparator Ioannes Antakya surları önünde bulunuyordu. Şehir kısa bir kuşatmadan sonra teslim oldu. Antakya hükümdarı II. Bohemund'un damadı Raymond de Poitiers İmparator'a sadakat yemini ederek şehrin surlarına İmparatorluk bayraklarını çekti. Bir yıl sonra Ioannes tekrar Suriye'ye gelerek törenle Antakya'ya girdi. 1142 yılında Antakya hükümdarı Latinler tarafından desteklenerek Bizans ile yaptığı anlaşma hükümlerinden vazgeçti. (Ostrogorsky, 1991:341). Raymond, başarısızlıkla biten Haçlı Seferi sonucu, Halep hükümdarı Nureddin Mahmud tarafından 28 Haziran 1149'da öldürülerek hakimiyetine son verildi. 1153 yılına kadar Antakya yönetimini üstlenen Raymond'un karısı Constance, 1153 yılında Renaud de Chatillon ile evlenerek idareyi ona devretti. Bizans İmparatoru Manuel, 1158 yılı sonbaharında Ermeni Thoros'u bertaraf etmek ve Thoros'un kendisinin Antakya üzerindeki yüksek hakimiyetini tanınmasını sağlamak için Çukurova'ya hareket etti (Küçüksipahioğlu, 2002:691).

Renaud, 1160 yılında, Nureddin Mahmud'un Halep Valisi Meceddin tarafından Ravendan kalesi civarında yakalanarak Halep zindanına atıldı. Burada 16 yıl kaldı. Başsız kalan Antakya yönetimine ise Constance'nin Raymond'dan olan oğlu III. Bohemund getirildi ve henüz reşit olmadığı için de Antakya'nın idaresi Patrik Aimery tarafından yürütüldü. III. Bohemund yönetimi eline aldıktan sonra, Antakya yakınlarındaki Harim Kalesini Nureddin Mahmud'un kuşatması ile karşılaştı. III. Bohemund burada esir edildi. Nureddin Mahmud, III. Bohemund'u fidye karşılığı serbest bıraktı. III. Bohemund'un ölümünün sonra yerine oğlu IV. Bohemund ve ondan sonra da V.Bohemund geçti. V.Bohemund, hem Antakya hem de Trablus hakimi olup Çukurova'da Ermenilerin umut bağladıkları bir prinkeps oldu. 1242'de ölümü ile yerine VI. Bohemund geçti. VI. Bohemund, 1254 yılında Kilikya Ermeni Kralı Hethum'un kızı Sibylle ile evlenerek Ermenilerle akrabalık kurdu. Sultan Baybars'ın 1268'de Antakya'yı fethetmesi ile Anadolu topraklarında kurulan ikinci Haçlıdevleti de sona ermiş oldu (Küçüksipahioğlu, 2002:692).

Antakya, 1098 yılından 1268 de Sultan Baybars'ın Antakya'yı ele geçirmesine kadar 170 yıl Haçlı hakimiyetinde kalmıştır. Bu süre içerisinde Antakya, birçok defa el değiştirmiş, Haçlı-Bizans ve Haçlı-Selçuklu mücadelesine sahne olmuştur (Street, İ.A.C.1:456 - 457).

6.1. Prinkepsliğin Kuruluşu ve Bölgedeki Faaliyetleri

Antakya şehrinin dükü olan Ermeni prensi Vasak, 1078’de öldürüldü. Vasak’ın askerleri Antakya kalesinde toplandılar. Zedegan taburu Filartos’u çağırıp Antakya’yı O’na teslim etti. Filartos böylece Antakya’nın hakimi oldu. (Meteos, 2000:153). Bu olayın ardından Antakya Ocak 1085’te Süleymanşah tarafından fethedilmişti ve Haçlıların geldiği sırada Antakya valisi Yağısıyan’dı. Hristiyanların harekete geçtikleri haberi Yağısıyan’ı endişeye düşürdü. Tebasının çoğu Hristiyan, Rum, Ermeni ve Süryani idi. O şimdiye kadar Hristiyanlara karşı hoşgörülü davranmıştı. Yağısıyan ilk tedbir olarak etrafına müttelikler aradı. Dımaşk meliki Dukak, Türkmen Tuğtekin ve Hıms emiri Cenahüdevle, Musul atabeyi Kürboğa, Bağdat ve İran’da hüküm süren sultanlara haber gönderdi. Büyük şehrin manzarası haçlıları hayrete düşürmüştü. Antakya’nın evleri ve çarşıları ile bir ovayı kaplamaktaydı. Dağın yamacındaysa zenginlerin villaları ve saraylarıyla süslenmişti. Yağısıyan bütün surları kaplayacak, muhafaza edebilecek sayıda askeri bulunmuyordu (Runciman, 1989:176). Yağısıyan ayrıca Halep meliki Rıdvan, Dımaşk Meliki Dukak, Hıms Emiri Kürboğa’dan yardım istedi. Şehirdeki Grek ve Ermenileri de dışarı çıkardı (Demirkent, 1997:35).

Haçlılar Antakya’ya vardıklarında surların yakınında hendekle çevrili bir konaklama yeri hazırlayıp yüklerini oraya yıktılar ve kenti kuşatmaya başladılar. Bu kuşatma üç ay sürdü. Büyük Selçuklu sultanı Berkıyaruk²⁰ Musul valisi Kürboğa’yı Antakya’ya yardım için gönderdi Mayıs başında Kürboğa, kendi birliklerinden emirleri, Bağdat ve İran sultanları ve kuzey el-Cezire hükümdarı olan Artukoğulları ile birlikte harekete geçti. Dukak ona katılmak için sabırsızlıkla bekliyordu. Antakya’da ise Yağısıyan, çok müşkil durumda olmasına rağmen, hala dayanmaktaydı. Kürboğa, tehdit edilecek durumda olan bir Frank ordusu Urfa’da bulunduğu müddetçe Antakya’ya doğru ilerlemek istemiyordu. Kürboğa, Urfa önlerinde durup, burada çok zaman kaybetti. Mayıs ayının sonunda bu kuşatmadan vazgeçerek Antakya üzerine yürüyüşe geçti. Ancak Urfa’da da 3 hafta yitirdi (Runciman, 1989:179). Kürboğa, adamlarıyla Antakya’nın yardımına geldiğinde Antakya çoktan zapt edilmişti. Kürboğa ordusunu Antakya yakınında konuşlandırdı, hendekler kazdırdı ve Antakya’yı kuşatmaya başladı. Bu sırada Bohemund Antakya’daki subaylardan Firuz adında birisiyle bağlantı kurmuştu. Firuz Yağısıyan idaresinde önemli bir mevkiide bulunan bir Ermeni dönmesiydi. Firuz, Bohemund ile bir anlaşma yaparak şehri satmaya hazır olduğunu bildirdi. Bu anlaşma gayet gizli tutuldu. Firuz, “İki Kız Kardeş” kulesini ve buna dayanan ve Tankred’in kulesine karşı olan sur kesimini kumanda etmekteydi. Birlikler karanlık basınca batı surlarına yaklaşacak, hücum merdivenlerini dayayıp Firuz’un bekleyeceği kuleye tırmanacaklardı. Şafaktan bir az önce Bohemund’un birlikleri “iki kız kardeş” kulesi önüne varmış bulunuyordu. Kuleye bir merdiven dayandı. Şovalyeler bu kuleden hareketle, yine Firuz emrinde bulunan diğer iki kuleyi de ele geçirdiler (Komnena, 1996: 335).

3 Haziran’da Antakya bir Hristiyan şehri oldu. Kürboğa 5 Haziran’da Demirköprü yanındaki Asiirmak’a vardı. 10 Haziran’da şehre yaklaşarak her tarafından kuşattı. Haçlılar buna engel olmak için şiddetli bir çıkış hareketi yaptılarsa da surların arkasına geri dönüp kendilerini emniyete almaya zorlandılar. Kont Raymond hasta olduğu için başkumandayı elinde bulunduran Bohemund, Kürboğa’nın karargahına olanca gücüyle saldırmaktan başka kurtuluş çaresi kalmadığı kararına varmış bulunuyordu. Haçlı reisleri Kürboğa’ya kuşatmadan vazgeçmesi için 27 Haziran’da

²⁰ 1092–1104 yılları arasında Selçuklu hükümdarıdır (Bayrak, 2006:225).

Pierre Lermite öncülüğünde bir elçi heyeti gönderdi (Runciman, 1989:179). Kürboğa'nın huzuruna çıkan Pierre Lermite, O'na Hristiyanlığı kabul ederse, kendisine hiç dokunulmayacağını ve doğrudan hem Türklerin hem de Haçlıların ortak düşmanı olan ve o sıralarda da Kudüs kentini elinde tutan Fatmilere karşı ortak hareket edebileceklerini söyledi. Buna karşılık da Kürboğa, Pierre Lermite'e Müslüman olmaları durumunda Antakya'yı kendilerine teslim edeceğini söyledi. Fakat bu görüşmelerden bir netice alınamadı (Düzgün, 2002:672). Elçi heyeti eli boş dönünce 28 Haziran sabahı şiddetli bir mücadele başladı. Emirler kazanılacak bir zaferin Kürboğa'yı gereğinden fazla güçlendireceğine ve işin sonunda bunun kendilerine zarar vereceğini düşündükleri için başta Dimaşk hükümdarı Dukak olmak üzere bunlar savaş meydanını terke başladılar. Kürboğa bozgunu kabul etti, kuvvetlerinin artakalanları ile Musul'a varabildi, fakat nüfuz ve itibarı kırılmıştı. Haçlıların zaferi ile Antakya kesin olarak Hristiyanların elinde kaldı (Runciman, 1989:179).

Antakya, Bizans'a iade edilmedi ve şehirdeki bütün Müslümanlar Haçlılar tarafından öldürüldü. Süryani Mikhail Haçlıların Antakya'ya hakim olmasını şu şekilde anlatır:

“Franklar, dokuz aydan beri Antakya'ya hücum ediyorlardı. Şehrin Türk reisi Yağısyan (Aghousian)'dı. Yağısyan Haleb'e gitmek üzere yola çıktı. Yolda bazı Ermeniler onun üzerine saldırdılar ve başını kesip Franklara götürdüler. Bunun üzerine kulenin birisine muhafız tayin edilmiş olan iki Ermeni kardeş, geceleyin aşağıya indiler, Bohemund'la bir anlaşma yaptılar ve şehri ona teslim ettiler.” (s.41)

Bohemund Antakya tahtına geçtikten sonra, 1099 yılında Antakya'nın hemen yakınında bulunan Lazkiye (Laodikae) sahil şehrini kuşattı. 1100 yılında Danişmendli Beyi Gümüştekin, Malatya üzerine yürüdü. Şehrin hakimi Gabriel, ona karşı koyabilmek amacıyla derhal Antakya prinkepsi Bohemund'u yardıma çağırdı. Gabriel, Türklerin tehdidinden kurtardığı takdirde kendisine Malatya'yı vermeyi vaad etti. Bu çağrıyı memnuniyetle karşılayan Bohemund Malatya'ya doğru yola çıktı. Fakat Gümüştekin onun gelişinden haberdardı. Danişmendli Beyi, daha Malatya'ya ulaşmadan onu Aksu vadisinde baskına uğrattı. Antakya birliğinin büyük kısmı yok edildiği gibi Bohemund, kuzeni Richard ile birlikte esir düştü. Bohemund, kendi saçından bir tutam keserek savaş alanından kurtulan bir adamına verdi ve Urfa'ya, Boudoin'e gönderdi. I. Baudouin de Boulogne yardım için geldiğinde savaş alanı çoktan boşalmış, Gümüştekin çoktan gitmişti. Böylece Bohemund'un Niksar kalesinde 3 yıl sürecek olan hapis hayatı da başlamış oldu. Bohemund esir iken Antakya Prinkepsliği'ni yeğeni Tankred idare etti. Daha sonra Gümüştekin, Bohemund'u fidye karşılığında serbest bıraktı. (Runciman, 1989:187).

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, Haleb Selçuklu meliki Rıdvan'ın teşvikiyle, Bohemund henüz esarete iken Antakya'yı Haçlılardan geri almak üzere bir sefere çıkmıştı. Ancak Gümüştekin'in Bohemund'u serbest bırakması üzerine seferi yarıda kesmek zorunda kaldı. Suriye'de yeni bir Haçlı ittifakının oluşmasından endişe eden Sultan Kılıçarslan, öfkeyle Gümüştekin'in üzerine yürüdü ve Maraş yakınlarında onu bozguna uğrattı. Ertesi yıl Gümüştekin vefat etti. Bohemund, serbest kalmasının ardından Müslüman topraklarına düzenlediği saldırılara özellikle Haleb bölgesini talan etti. 1104 yılında ise yönünü değiştirip Bizans'a ait Maraş ve Elbistan'a hücum ederek buraları ele geçirdi. Müslüman-Haçlı mücadelesi bu yılın Mayıs ayında iyice şiddetlendiğinde Harran'da büyük bir savaş meydana geldi. Mardin Artuklu Beyi Sökmen ve Musul valisi Çökürmüş idaresindeki Türkmenler müttefik Haçlı ordularını perişan ettiler. Antakya ordusu Bohemund ve Tankred'in peşine takılıp kaçarken, esir

düşenler arasında Urfa Kontu II. Baudouin ve onun kuzeni Joscelin de Courtenay da bulunmaktaydı. Harran yenilgisinden sonra bir türlü kendisini toparlayamayan Bohemund, üst üste gelen Bizans saldırılarıyla iyice zor duruma düştü. Zira İmparator I. Alexios Komnenos'un gönderdiği ordu Kilikya'ya girerek Tarsus, Adana ve Misis şehirlerini geri alırken, Kıbrıs'tan harekete geçen Bizans donanması ise Lazkiye'nin limanını ve şehrin aşağı kısımlarını kolayca ele geçirdi. Haçlılar sadece iç kalede tutunabildiler. Bu ümitsiz durum karşısında Bohemund çareler arıyordu. Sonunda, tüm vasallarının hazır bulunduğu bir toplantıda durum ayrıntılı olarak görüşüldü ve tek çarenin Avrupa'dan yardım istemek olduğu kararlaştırıldı. Antakya'yı bir kere daha yeğeni Tankred'in idaresine bırakarak, topladığı kuvvetlerle geri gelmek üzere, Avrupa'ya doğru yola çıktı. Avrupa'ya yapacağı bu seyahati oldukça iyi planlamıştı. İlk önce Bohemund öldü diye etrafa haber yayıldı. O da söylentilerin yerine oturduğunu görünce bir tabut ve bir gemi hazırlattı. Sonra kendisi tabutun içine yattı ve Antakya limanı Süveydiye'den Roma'ya doğru yola çıktı. Denizde bir ceset olarak yol alan Bohemund bütün ayrıntıları düşünmüştü. Yol boyunca durdukları limanlarda adamları abartılı bir şekilde tabutunun başında O'nun için gözyaşı döküyorlardı. Limanlarda, Bohemund tabutun içine yaptırdığı gizli deliklerden nefes alıp veriyordu. Denize açıldığında ise tabut açılıyor, Bohemund'a yiyecek veriliyordu. Bu cenaze çürümeye başlamış gibi koksun diye tabutun içine boğazı kesilmiş bir horoz koyulmuştu. Birkaç gün sonra kesilen horoz dayanılmaz bir koku yaymaya başlamıştı. Bohemund hedefini gerçekleştirmek yani Roma'ya varmak, Rum egemenliğini yıkmak için bu dayanılmaz kokuya sabır gösteriyordu. Bohemund yolculuğu sonunda ilk olarak Korfu adasına gelerek burada saklandı (Komnena, 1996: 357-358). Bohemund, 1105 yılı başında Korfu'dan geçerek kendi topraklarına ulaştıktan sonra Papa II. Paschalis'i yeni bir Haçlı Seferi düzenlemeye ikna etmek üzere Roma'ya gitti. Papa'ya Bizans'ı şikayet edip Haçlılara iyi davranmadıklarını anlatıp, İmparator I. Alexios Komnenos aleyhine sözler sarf etti. Bohemund buradan kralla görüşmek için Fransa'ya geçti. Kral Philippe, Fransa'dan istediği kadar asker toplayabileceğini söyledikten sonra, onu kızı Constance ile evlendirdi. Evlilik töreni 1106 yılının ilkbaharının sonlarında yapıldı. Bohemund, Antakya'ya dönmek yerine Bizans'ın topraklarına saldırmayı tercih etti. Ancak mağlup olan Bohemund, Bizans'ın yüksek hakimiyetini tanımış ve Antakya için vasallık yemini etmiştir. Bu yenilgiden sonra İtalya'ya dönen Bohemund ölene kadar burada kaldı. Varis olarak Fransa'da yapmış olduğu evlilikten doğan iki küçük oğlu kaldı (Runciman, 1989:190).

Tankred'in ölümünden sonra Antakya'nın gerçek varisi olan II. Bohemund henüz çok küçük yaşta idi. Bu yüzden Antakya'nın idaresi Tankred'in kuzeni Roger de Salerne'e verildi (Runciman, 1989:156).

Hakimiyetinin ilk yılları oldukça sakin geçen Roger özellikle diğer Haçlı devletleriyle iyi ilişkilerini geliştirmiş ve güvenilir bir müttefik olmuştur. Kasım 1114'de meydana gelen büyük depremin sebep olduğu ağır tahribat Roger de Salerne'in gayretleriyle kısa zamanda telafi edildi. Antakya prinkepsi Roger de Salerne, 1119 yılı başında Haleb'in kuzeyini kontrol altına alarak şehrin Fırat ve doğu ile ilişkisini kesmiş oldu. Melik Rıdvan'ın ölümü üzerine Antakya Prinkepsliğinin akınlarına maruz kalan Haleb şehrinin idaresini ele geçiren Mardin Artuklu Beyi I. İlgazi, Haçlı saldırılarına karşı bazı tedbirler aldı. İlgazi, Dimaşk atabegi Tuğtekin ile işbirliği yaparak 1119'da Antakya üzerine yürüdü. Bu durum karşısında Roger, Kudüs Kralı II. Baudouin, Trablus Kontu Pons ve Urfa Kontu Galeran du Puiset'ten yardım istedi. Kudüs Kralı bu haberi alır almaz Roger'a yardım gelinceye dek beklemesini bildirdi. Fakat Roger de Salerne, kendisine o kadar güveniyordu ki, bu emre kulak asmayıp ordusuyla şehirden

çıkı. Roger de Salerne savaşı kendi toprakları dışında kabul etmek istediği için İlgazi'nin üzerine yürüyordu. Bunun üzerine İlgazi daha fazla beklemeyerek 28 Haziran 1119 gecesi, Roger'nin karargahına iyice yaklaşıp etrafını sardı. Haçlılar kendilerini güvende sanıyorlardı fakat sabah kalkıp tamamen kuşatılmış olduklarını görünce kaçma imkanlarının bulunmadığını da anladılar. Haçlı ordusu çaresizlik içinde saldırıya geçtiler. Fakat hiç şansları yoktu. Türkmen atlı ve okçu birliklerinin elinden kurtulmak mümkün değildi. Antakya ordusundan bu savaşta sadece kuşatmayı yarabilen yüz kadar Haçlı askeri kurtulabilmişti. Öğle saatlerinde Antakya ordusu ve onların safında savaşa katılmış olan Ermenilerin hepsi kılıçtan geçirildi. Antakya prinkepsi Roger de Salerne de ölümler arasındaydı. Bu zafer Haleb'te sevinçle karşılanırken, korkunç yenilgi haberi Antakya'yı derinden sarsmıştı. Haçlılar 1104 Harran Savaşı'ndan sonra uğradıkları bu büyük hezimete, "Ager Sanguinis" yani "Kanlı Meydan" adını vermişlerdir. Kanlı Meydan Savaşı'ndan sonra başsız ve ordusuz kalan Antakya halkı korkuya kapıldı. II. Bohemund'un gelişine kadar Antakya'yı, Kudüs Kralı adına Patrik Bernhard yönetti (Demirkent, 1990:14).

Antakya Haçlı devletinin kurucusu Bohemund'un oğlu II. Bohemund, başsız kalan Antakya tahtına oturmak üzere İtalya'dan ayrılarak 1126 Ekim ayı başlarında Antakya'nın limanı Süveydiye'ye geldi. II. Bohemund burada Kral II. Baudouin tarafından karşılanarak Antakya'ya getirildi. Kudüs Kralı bundan sonra Antakya devletini II. Bohemund'a devretti. Ayrıca onu kendi kızı Alice ile de evlendirerek Antakya hükümdarını kendisinin damadı yaparak kendisine sıkıca bağlamış bulunuyordu (Demirkent, 1990:75).

II. Bohemund gençliğinin de verdiği ataklıkla derhal Müslüman topraklarına saldırıp iktidarına parlak bir başlangıç yapmak istedi. Prinkepsliğin idaresinden çıkmış olan Kefertab'ı geri aldı. Şeyzer Emirliği'ne karşı savaştı. Fakat genç Bohemund'un gelişi Urfa Kontluğu ile ilişkilerin bozulmasına sebep oldu. Zira II. Bohemund Antakya'yı eski ihtişamlı günlerine kavuşturmak düşüncesiyle, önceden sahip olunan toprakların hepsini geri almak istiyordu. Bu sebeple Urfa Kontu I. Joscelin ile mücadeleden de kaçınmadı. I. Joscelin eskiden Antakya'ya bağlı iken Roger'nin kız kardeşiyle evliliği dolayısıyla karısının çeyizi olarak sahiplendiği Azaz şehrini geri vermek istemiyordu. İki Haçlı hakimiyeti arasındaki anlaşmazlık savaşla sonuçlandı. Nihayet Kudüs Kralı II. Baudouin'in arabuluculuğu ile Azaz'ın Bohemund'a iadesine karar verilmesiyle mücadele sona erdi. Antakya prinkepsi II. Bohemund, Ermeni topraklarına girip Anazarba'yı işgal edince I. Leon, Danişmentli Emir Gazi'den yardım istedi. Danişmentli Beyi bu daveti memnuniyetle kabul edip Kilikya'ya hareket etti. II. Bohemund bu gelişmelerden habersiz olarak bölgeye girince pusuya düşürülerek ordusuyla birlikte imha edildi. Haçlılardan kurtulan olmadı. Antakya, II. Bohemund'un kısa süren hakimiyetinin ardından tekrar başsız kalmıştı ve Bohemund'un ölümünden sonra Alice'in entrikaları ise sürüp gidiyordu. Kudüs kraliçesi Melissende'nin aracılığıyla Lazkiye'den Antakya'ya gelmesine müsaade olunan Alice, kurnaz patrik Raoul ile birlikte, Antakya'nın işlerini avucu içine aldı. Alice'nin baş dayanağı yerli Hristiyan ahali idi. Alice, tahtın meşru varisesi, Kızı Constance'yi, Bizans İmparatoru Ioannes II. Komnenos'un küçük oğlu Manuel ile evlendirip İstanbul'a göndererek ondan kurtulmak istiyordu. Antakya erkani, Kudüs Kralı ile istişare ederek, Alice'den habersiz, İngiltere'ye bir elçi heyeti gönderip Akitanya dükü IX. Guillaume'un oğlu Raymond de Poitiers'yi Constance ile evlendirerek Antakya devletinin başına geçmek üzere davet ettiler. Raymond, 1136 Nisanında Antakya'ya geldi ve kendisine vassallık yemini ettiren Patrikle anlaşarak, henüz dokuz yaşında olan Constance ile evlendi ve

Antakya hakimiyetini eline aldı. Alice ise Lazkiye'ye çekilerek kalan ömrünü burada geçirdi (Demirkent, 1990:109).

Raymond, haçı Clermont Konsili zamanında yani 1095 Kasım ayında kabul edenler arasındaydı. Büyük bir törenle, artık hayatının geri kalan günlerini kutsal ülkede geçireceğini ilan etti. Raymond, kibarlığı ve yaşayışının temizliği sayesinde tanınan ve çevresi tarafından sevilen bir insandı. O'nun Haçlı Seferine katılması ile etrafında bulunan ve Onu tanıyan herkes de haçı kabul etti. Raymond, 21 Nisan 1096'da İstanbul'a vardı ve burada İmparator tarafından çok iyi karşılandı. Raymond'un hedefi Bohemund gibi bütün Haçlı Seferinin başkumandanı olmaktı (Runciman, 1989:125).

Raymond, Antakya Prinkepsliği tahtına çıkar çıkmaz Bizans İmparatoru İoannes Komnenos'un Ağustos 1137'de gerçekleştirdiği Suriye seferi ile karşı karşıya kaldı. Raymond, zor bir dönemde iktidara geçmiş olması münasebetiyle sözde de olsa, vasallık yemini ederek Antakya'yı teslim razı oldu. İmparatorun sancağı iç kaleye çekildi. Bu anlaşma doğrultusunda birleşik Hristiyan orduları Müslümanlar üzerine sefere çıkma kararı aldılar fakat harekete geçilmeden İmparator İoannes Komnenos İstanbul'a geri döndü. İmparator İoannes'in 1142'de Antakya üzerine düzenlediği ikinci sefer kendisini henüz toparlayamamış olan Raymond'u zor durumda bıraktı. O imparatora şehri veremeyeceğini, kendisinin burada ancak Constance'ın kocası sıfatıyla hüküm sürdüğünü bildirdi. İmparator, İoannes Komnenos yaban domuzu avında olduğu bir sırada, eline batan zehirli bir ok ile yaralanarak öldü (Demirkent, 1990:111).

Antakya Prinkepsi Raymond de Poitiers, Urfa'nın Türkler tarafından 24 Aralık 1144'de fethinden sonra çok tehlikeli bir duruma düştüğünü anlamıştı. Antakya'yı doğudan gelecek saldırılara karşı koruyacak bir Urfa Haçlı gücü kalmamıştı. Urfa'nın Zengi tarafından alınmasından sonra Avrupa'nın büyük güçleri bir araya gelerek yeni bir Haçlı seferi düzenlemeye karar verdiler. O sırada Anadolu topraklarında Türklerle mücadele eden Haçlıların, II. Haçlı Seferi'nden beklentileri çok büyüktü. Bu seferin liderlerinden Fransa Kralı VII. Louis Antakya'da görkemli bir törenle karşılanmış ve çok itibar gösterilmiş olmasına rağmen Raymond tarafından Nureddin Mahmud'a karşı birlikte hareket etmeye ikna edilemedi. II. Haçlı Seferi'nden sonuç alınamamış olması Haleb atabegi Nureddin Mahmud'un Suriye'de hakimiyetinin daha da güçlenmesine sebep oldu (Altan, 2003:51).

Zengi'nin ölümü üzerine Haleb'de babasının mirasını devralan Nureddin Mahmud, Antakya topraklarındaki faaliyetlere devam etti. 1148 sonbaharında Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un Maraş'a hücum etmesi üzerine Raymond de Poitiers, Mesud üzerine harekete hazırlandı. Bu durumu fırsat bilen Nureddin Mahmud Antakya topraklarına girdi. 1149 yılı İlkbaharında Antakya topraklarına giren Nureddin, Bakras yakınında Raymond'u mağlubiyete uğrattıktan sonra güneye yöneldi ve Asi Irmağının doğusunda bulunan İnab kalesini kuşattı. Raymond, derhal kaleyi kurtarmak için harekete geçtiyse de Antakya ordusu İnab Kalesi ile Gab batgaklığı arasındaki bir tepe yanında Nureddin tarafından 29 Haziran 1149'da imha edildi. Maraş Senyörü Renaud, İsmaili Reisi Ali b.Vefa ve bizzat Antakya Prinkepsi Raymond bu savaşta öldürüldü. Nureddin bu zaferden sonra kolayca Antakya topraklarında ilerleyerek Asi Nehri Vadisinde birçok nehri ve Harim'i zapt etti. Sonra Batı'ya dönerek Süveydiye'ye kadar uzanan bütün bölgeyi yağmaladı (Altan, 2003:120).

Antakya'nın idaresi bir kez daha naibe Constance'a kalmıştı. Constance, Renaud de Chatillon ile evlendi. Renaud, II. Haçlı Seferi sırasında doğuya gelip sonradan ülkesine dönemeyen bir şövalye idi. O zalim, acımasız ve ahlakî yönden son derece zayıf bir insandı. Sadece Müslümanlara değil, Hristiyan olan kendi tebasına bile eziyet etmekten çekinmezdi. Constance'nin bu evliliği kimseyi memnun etmemişti.

Bizans İmparatoru Manuel Komnenos da kendisine danışılmadan yapılan bu evlilikten hoşnut değildi. Buna rağmen Antakya'ya elçiler göndererek, Bizans adına II. Thoros üzerine bir sefer düzenlemesi halinde yeni prinkepsi kabul edeceğini bildirdi, ayrıca bu iş için para vermeyi de vaad etti. Renaud de Chatillon bu teklifi memnuniyetle kabul etti. Derhal harekete geçip İskenderun bölgesine saldırmış bulunan Ermeniler üzerine yürüdü. Kısa bir çarpışmanın ardından Ermenileri buradan çıkardı. Ancak İmparator, Renaud'a vaat ettiği parayı vermedi. Bu duruma sinirlenen Renaud, Ermeni Thoros ve kardeşleriyle barış yaptı. Ermeniler Kilikya'daki Bizans kalelerine saldırırken, Renaud de Chatillon da yine Bizans'a bağlı olan Kıbrıs adasına bir sefer yapma kararı aldı. Ermeni Thoros ile birlikte 1156 ilkbaharında, imparatorun yeğeni Ioannes Komnenos'un idaresinde bulunan Kıbrıs adasına saldırdılar. Kadın, çocuk, yaşlı demeden önlerine çıkan herkesi öldürdüler. Halkın elinde neyi var neyi yoksa hepsini aldılar. Bütün manastırları, evleri, kiliseleri yağmaladılar. Bir Bizans filosunun adaya yaklaşmakta olduğu haberi üzerine, geri çekilme kararı verdiler. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Renaud de Chatillon'un Kıbrıs'ta yaptıkları üzerine 1158 yılı sonbaharında Kilikya'ya indi. Ermeni Thoros dağlara kaçarken, dehşete düşen Renaud İmparator'dan af diledi. İmparator; Bizans'ın Antakya üzerindeki yüksek hakimiyetini tanınması, Antakya'ya Latin Patriği yerine Bizanslı bir patrik tayin olunması ve ne zaman isterse imparatorluk ordusuna birlikler vermesi şartıyla Renaud'u affetti. Renaud de Chatillon, 1160 yılı sonbaharında, Ravendan yakınlarında Müslümanların otlaklarında sürülerine saldırdı. Bu yağmayı haber alan Haleb valisi Mecdeddin, onun dönüş yolu üzerine pusu kurdu ve Renaud'u 23 Kasım 1160'da burada öldürdü. O'nun ölümünden sonra ise Antakya Prinkepsliği eski gücünü geri toplayamadı ve yıkılma sürecine girdi (Altan, 2003:125).

6.2. Antakya Prinkepsliğinin Başlıca Merkezleri

3 Haziran 1098 yılında kurulan Antakya Prinkepsliği 1268 yılında Sultan Baybars tarafından yıkılmıştır. Bu 170 yıllık süre içerisinde Antakya ve çevresinde faaliyet göstermiştir. Prinkepsliğin başlıca merkezleri İskenderun, Bakras (Belen), Süveydiye (Samandağı) dır. Bu yerler Haçlıların hakim olduğu yıllarda Haçlı-Türk, Haçlı-Ermeni ve bazen de Haçlı-Bizans mücadelesine sahne olmuştur.

6.2.1. İskenderun

İskenderun'da M.Ö. 1500'lerde Fenikelilerce kurulan Myriandos kenti bölgedeki en eski yerleşmedir. İskenderun kentinin güneydoğusuna düşen ve sonradan Myriandros adıyla da anılan bu liman kentinin kalıntıları toprak altındadır. İssos'ta Pers kralı III. Dareios'u M.Ö. 333'te bozguna uğratan İskender bugün İskenderun'un bulunduğu yerde kendi adıyla Aleksandreia kendini kurdu. İskender adına kurulmuş öteki kentlerden ayırt edilmesi için Alexandria ad Issum, Alexandria Scabiosa, IV. yüzyıldan sonra da Alexandretta (Küçük İskenderiye) olarak anılan kent sırasıyla Roma, Sasani, Arap, Bizans, Selçuklu, Haçlı ve Memluk egemenliğinde kaldı. Tarih boyunca çeşitli uygarlıkların etkisine girdiğinden dolayı İskenderun kentinde birçok tarihsel yapı vardır. Kentin güneyindeki Arsuz, Antik Çağda Rosus adıyla anılan bir Yunan Kolonisidir. Limanı ve bir bölümü su altında olan ortaçağda Port Ponele adıyla anılan Rosus kentinden günümüze nekropol, antik yol, mozaikler ve bazı yapı kalıntıları ulaşmıştır. Arsuz'un 8 km güneyinde Helenistik döneme ait bir limanın kalıntıları vardır. İskenderun'un 10 km kadar kuzeyindeki Sarıseki Kalesi ile kuzeydoğusundaki

Şalen (Sıvılan) Kalesi Helenistik dönemde yapılmış ve sonraki dönemlerde onarılarak kullanılmış yol üstü karakol kaleleridir. Çeşitli zamanlarda İskandariye, İskandarun, İskandaruna olarak anılan belde VII. Asır ortalarında Arap hakimiyeti altına girmiştir. Bu tarihten sonra da Roma-İslam rekabeti sırasında defalarca el değiştirmiş, Büyük Selçuklu Devletine ve Eyyubiler'e geçmiştir (Darkot, İ.A.C.5:1090-1091).

Haçlı Seferleri başladığında Anadolu'da ilerleyen Haçlı komutanları Tankred ve Baudouin 15 Eylül 1097 yılında, Ereğli'de ana ordudan ayrılıp Gülek boğazına doğru yönelmişlerdir. Misis'in zaptından sonra Tankred burada fazla kalmamış, küçük bir garnizon bırakarak güneye, İssos körfezi boyunca İskenderun'a gelmiştir (Runciman, 1989:152-153).

Tankred'in İskenderun'a gelmesinin en önemli sebebi buranın gelişmiş bir liman kenti olmasıydı. Ortaçağın en büyük limanlarından biri olan İskenderun limanının stratejik önemi Haçlıları buraya çekmişti. Antakya Prinkepsliği sınırları içerisinde olan İskenderun I. Bohemund, Tankred ve II. Bohemund dönemlerinde etkin bir şekilde kullanılmıştır. II. Bohemund'tan sonra Antakya Prinkepsliği zayıflamaya başlamış ve diğer şehirler gibi İskenderun da kaybedilme tehlikesine maruz kalmıştır. Nitekim Nureddin, 26 Temmuz 1149'da Antakya Prinkepsliğinin Asi Nehri Vadisindeki son kalesi olan Efamiye'yi zapt etti. Böylece Antakya Prinkepsliği toprakları artık sadece Antakya Ovası ve İskenderun-Lazkiye arasındaki daracık bir kıyı bölgesi ile sınırlı kaldı. Prinkepsliğin idaresi ise Raymond'un genç yaşta dul kalan hanımı Constance'ın eline geçti. Constance ile evlenerek Antakya tahtına geçen Renaud de Chatillon, Bizans İmparatorunun teklifi ile bu teklifi ile İskenderun bölgesine saldırmış olan Ermeniler üzerine yürüdü. Kısa bir çarpışmanın ardından Ermenileri buradan çıkardı (Altan, 2003:120).

6.2.2. Bakras (Belen)

Akdeniz sahilinde, İskenderun'un kuzeyinde, Suriye'ye giden büyük yolun Amanos dağlarını aştığı geçit üzerinde bulunan bir kasabadır. Buraya Beylan da denilmektedir. Amanos dağlarının tek geçit yeri burasıdır bu yüzden de eski zamanlardan bu önemini korumuştur. Buraya Suriye kapısı da denilmektedir çünkü burası Suriye'nin Bizans'a karşı olan Avasım bölgesi sınırlarına dahildi. Araplar buraya Mazik Bagras ve Bab-ı İskenderun demektedirler. X. Asır ortalarında Bizans'ın, XI. Asır sonlarından itibaren de Haçlılar'ın hakim olduğu Bakras XIII. Asrın ikinci yarısında Mısır Memlûklularının ve XVI. Asır başlarında da Osmanlı Devletinin hakimiyetine geçmiştir (Darkot, İ.A.C. II:473-475).

Wilbrand von Oldenburg Bakras için "çok kaim, dairevi üç sur ile çevrili ve çok güçlü bir kale" diye yazmıştır. Haçlılar Anadolu'da ilerlerken Bakras'tan geçmeyi tercih etmişlerdir. Çünkü bu yol daha kolay ve güvenliydi. Ayrıca bölgede kendilerine rehberlik edebilecek Ermeniler de vardı (Gökhan, 2008:17). Bakras, Antakya Haçlı Prinkepsliği ile Ermeni Krallığı arasındaki bir mevkiye bulunduğu için stratejik öneme sahiptir. Burası Antakya Prinkepsliği döneminde sık sık el değiştirmiştir. Hem Haçlılar hem Ermeniler hem de Türkler açısından oldukça önemli bir yerdir. Pusu kurmak için oldukça uygun bir yerde olan Bakras'ta birçok savaş da yapılmıştır. Örneğin; Antakya topraklarına akınlarda bulunan Nureddin, 1149 ilkbaharında Raymond'u Bagras yakınlarında bozguna uğratılmıştır. (Demirkent, 1997:117, Altan, 2003:120).

6.2.3. Süveydiye (Samandağı)

Akdeniz bölgesinde, Hatay iline bağlı bir şehirdir. Esas yerleşim yeri sahilde değil denizden 4 km kadar içeridedir. Eski çağın meşhur şehirlerinden olan Seleukeia Pieria şehrinin yakınında bulunan Süveydiye bu şehrin limanının kumla tıkanması sonucu önem kazanmıştır. Haçlılar 1103 yılında Süveydiyeyi aldılar. Böylece Akdeniz’de batıya açılan bir limana sahip oldular. Haçlılar mallarını Antakya’ya buradan gönderiyorlardı. Haçlı seferleri sırasında Venedik, Cenova ve Pisa gemileri bu limandan Antakya’ya yiyecek, silah v.b. eşyalar getiriyorlardı. Bir ara Cenovalılar limanı hakimiyetleri altına aldılar ve hasılatının üçte birine el koydular. Bu limanın adı çeşitli kaynaklarda Sedium, Suidin, Sudinum, Soldyn, Soldinum, Solinum ve Sulinum olarak geçmektedir. Ermenilerde bu limana Sevodi diyorlardı. (Darkot, İ.A. C.XI:253-255)

1086’da Melikşah, Anadolu’yu fethetmek üzere batıya doğru yürüdü. Urfalı Meteos Vakayinamesinde Sultan’ın buraları fethini ve Süveydiye’ye ulaştığı zaman nasıl şükrettiğini şu şekilde anlatmıştır:

“Sultanın yüreği, Hristiyanlara karşı şefkatle dolu idi. O, geçtiği memleketlerin halkına bir baba gözü ile bakıyordu. O, böylelikle hiç muharebe yapmadan birçok eyalet ve şehirlere hakim oldu. Sultan, bu yıl içinde bütün Ermenistan’a ve Rum ülkelerine hakim olduktan sonra büyük Antakya şehrine geldi ve bu memleketle beraber Halep’i de zapt etti. O’nun hakimiyeti, Gasp’tan (Hazar Denizinden) Okyanus’a kadar yayılmıştı. Sultan, Antakya’yı zapt ettikten sonra Sevodi (Süveydiye) denilen yere gitti. Sultan, oradan geniş denizi görüp hakimiyet sahasının babası Alparslan’inkinden çok daha genişlemiş olduğundan dolayı Allah’a şükran okudu. O, atını Okyanus’un suları içine doğru sürdü, kılıcını çekip üç defa denizin içine daldırdı ve “İşte Allah, İran Denizinden bu denize kadar olan yerleri benim elime vermiştir” dedi. Sonra elbisesini çıkarıp yere serdi ve namaz kılıp Allah’ın inayetine teşekkür etti. Sultan uşaklarına denizden kum almalarını emretti. O, bu toprağı İran’a götürüp babası Alparslan’ın kabrinin üzerine serpti ve “Ey babam Alparslan! İşte sana müjde, henüz bir çocuk olarak bırakmış olduğun oğlun, dünyayı baştan başa fethetmiştir.” dedi. Sultan Ağsian’ı (Yağısıyan) Antakya’ya vali tayin etti” (Meteos, 2000:171-172).

Haçlılar 3 Haziran 1098 yılında Antakya Prinkepsliğini kurmuşlardır. Süveydiye Prinkepsliğin önemli bir merkezidir. Süveydiye limanını Haçlılar ikmal ve iase maddelerinin gönderilmesinde kullanılıyordu. 4 Mart 1098 tarihinde İngilizlerden oluşan bir filo Süveydiye’ye geldi. Gemilerin limana geldikleri haberi üzerine Raymond ve Bohemund beraberce yola koyuldular. Bunlar 6 Martta Müslümanların kurduğu pusuya düşürüldüler. Haçlı reislerinin adamları baskına uğrayınca paniğe kapılarak kaçmaya başladılar ve bütün yüklerini düşmanlarına bıraktılar. Godefroi yola çıkıp bozguna uğrayan birlikleri kurtarmaya hazırlanırken Türkler şehirden ani bir çıkış hareketi yaptılar. Raymond ve Bohemund yanlarında kalmış kuvvetlerle Müslüman hücumuna karşı koydular ve Türkleri püskürtme imkanı buldular. Haçlıların bu zafer ile Antakya tamamen kuşatılmıştı. Buraya bir kale inşa edildi. Raymond, kulenin kendisine verilmesini istedi. Kule bundan sonra herkes tarafından Raymond kulesi olarak adlandırıldı. Onun karşısındaki tepede mevcut eski bir manastıra bir kule daha yapılması kararlaştırıldı. Bu kule de Tankred’e verildi. Bu kuleler ile Raymond ve

Tankred şehre giriş çıkışı kontrol altına almak, Antakya'nın iaşesini keserek teslim zorlamak istiyordu (Runciman, 1989:76).

Haçlılar Süveydiye'yi sadece iaşe maddelerinin gönderilmesinde değil aynı zamanda Batı'dan deniz yoluyla gelenler için bir giriş kapısı olarak kullanıyorlardı. Fransa Kralı Louis, 19 Mart 1148'de Antakya'nın Süveydiye (Samandağ) limanında karaya çıkmıştı. Doğu'da Nureddin Mahmud karşısında en tehlikeli durumda olan ve Batı'dan yardım isteyen Antakya Prinkepsi Raymond, üç yıldır yolunu beklemekte olduğu Kral Louis'in sonunda Prinkepslik topraklarına ulaştığını duyunca çok büyük bir sevinçle derhal bütün asileri ve halkın ileri gelenleriyle beraber onu karşılamaya gitti. Raymond tarafından parlak bir törenle karşılanıp Antakya'ya getirilen Kral, burada da din adamları ve halk tarafından sevinçle karşılandı. Raymond Krala karşı çok büyük bir misafirperverlik gösteren Raymond, Krala birçok hediye sundu. Louis'in gelmesi ile Raymond, Doğu'daki durumunu sağlamlaştırmayı ümit ediyordu (Altan, 2003:98).

Süveydiye Haçlılar için olduğu kadar Türkler için de önemli olduğu için sürekli mücadelelere sahne olmuştur. Emir Savar 1136 Mayıs'ında Süveydiye bölgesine ani ve beklenmeyen bir baskın yaptı. Urfa kontluğu bölgesine, Keysun'a kadar ulaştı. Haçlılar onun bu seferine karşı bir müdahalede bulunamadılar. Emir Savar, Maraş civarına kadar uzandı (Demirkent, 1990:110). Nureddin de 1149 yılında Antakya topraklarında kazandığı zaferden sonra kolayca ilerleyerek Asi Nehri Vadisinde birçok yerle birlikte Harim'i de zapt etti. Sonra Batı'ya dönerek Süveydiye'ye kadar uzanan bütün bölgeyi ele geçirdi (Altan, 2003:120).

6.3. Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu

I. Haçlı Seferi sırasında 3 Haziran 1098 yılında kurulan Antakya Haçlı Prinkepsliği 1268 yılında Baybars tarafından fethedilinceye kadar yüz yetmiş yıl varlığını sürdürmüştür ve Haçlı tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Antakya Bizans ve Müslüman devletlerin baskılarına sık sık maruz kalmıştır. Antakya Prinkepsi Renaud de Chatillon, 23 Kasım 1160 yılı sonbaharında Ravendan yakınlarında Haleb valisi Meceddin tarafından öldürülünce Antakya Prinkepsliği için yıkılma süreci başlamış oldu. Renaud'dan sonraki prinkepsler küçük yaşta oldukları için yönetim kraliçelerin eline geçmişti. Onlarda Antakya Prinkepsliğini ellerinde tutamayarak yıkılış sürecine engel olamadılar (Demirkent, 1990:119).

Renaud de Chatillon'dan sonra Antakya Prinkepsliğine sırasıyla III. Bohemund, O'nun oğlu IV. Bohemund ve ondan sonra da V.Bohemund geçti. V.Bohemund, hem Antakya hem de Trablus hakimi olup Çukurova'da Ermenilerin umut bağladıkları bir prinkeps oldu. 1242'de ölümü ile yerine VI. Bohemund geçti. VI. Bohemund, 1254 yılında Kilikya Ermeni Kralı Hethum'un kızı Sibylle ile evlenerek Ermenilerle akrabalık kurdu. Sultan Baybars'ın 1268'de Antakya'yı fethetmesi ile Anadolu topraklarında kurulan ikinci Haçlı devleti de sona ermiş oldu (Küçüksipahioğlu, 2002:692).

7. ADİYAMAN BÖLGESİ HAÇLI FAALİYETLERİ

Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan bu şehir, Güneydoğu Torosları'nın Malatya Dağları adı verilen kısmının güney eteklerinde denizden 725 metre yükseklikte kurulmuştur. Anadolu'nun en eski yerleşim alanlarından biri olan Adıyaman'ın eski adı Hısnımansur'dur. Bu ismin kaynağı ile ilgili iki rivayet vardır. Birisi; VII. Yüzyılda buraya gelen Emevi kumandanlarından Kays kabilesine mensup Mansur b. Cavene'den kaynaklandığıdır. Diğeri ise Abbasi Halifesi Ebu Cafer el-Mansuri adından gelmektedir. Ayrıca Halife Harun Reşit'in halife olmadan önce buraya gelerek şehri tahkim ettirdiği bilinmektedir. Adıyaman ismi ise Cumhuriyetten sonra verilmiştir. Adıyaman bölgesinde eski çağlarda Hitit, Hurri, Mitanni, Kummuh, Asur, Pers, Kommagene krallıkları ile Roma ve Bizans medeniyetleri hüküm sürdü. Adıyaman'a İlk İslam akınlarına Hz. Ömer zamanında başladı. 670 yılında bölge Emevi Halifesi Muaviye tarafından fethedildi. 758 yılında Abbasi hakimiyetine giren Adıyaman X. Yüzyılda Bizans hakimiyetine geçti. Türkler tarafından ilk defa 1066'da Selçuklu kumandanı Gümüştekin tarafından fethedildi. Bundan sonra zaman zaman Artuklu, Eyyubi ve Selçukluların hakimiyeti altına girdi. Daha sonra da Osmanlı idaresine kadar Moğol, Akkoyunlu, Dulkadir Beyliği ve Memluklu idaresinde kaldı.. (Halaçoğlu, İ.A. C I: 377)

Adıyaman bölgesinin Haçlılar ile münasebeti Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurulması ile başlamıştır. Urfa Haçlı Kontluğu için oldukça önemli olan Adıyaman bölgesinin başlıca merkezleri Samsat, Keysun, Raban (Araban), Besni ve Gerger'dir. Bu yerler Haçlılar döneminde büyük mücadelelere sahne olmuştur.

7.1. Samsat

Çok eski bir yerleşim yeri olan Samsat, M.Ö. XVII. y.y. da Hititlerin egemenliğindeydi. Huri ve Mitanni yönetiminden sonra Kummuh Krallığı'na bağlandı. M.Ö. VIII. y.y. da Asur, M.Ö. VI. y.y. da Pers, M.Ö. IV. y.y. da da Makedonya ve Seleukos krallıklarının egemenliğine girdi. M.Ö. I.y.y. da kurulan Kommanege Krallığı'nın sınırları içinde yer alan yöre M.S. I. y.y. da Roma'ya bağlandı. Bizans döneminde Fırat Kentleri Theması'nın sınırları içinde olan yöre Arap, Selçuklu, Ermeni, Urfa Haçlı Kontluğu, Artuklu, Anadolu Selçuklu, Moğol, Memluk ve Dulkadiroğlu yönetiminde kaldı (A.B.A. C.XIX:65)

958 yılında Araplar, Urfa ve havalisinde asker topladılar. Bunlar Müslüman bir kalabalıkla büyük Fırat nehrini geçip, Samusat²¹ denilen müstahkem şehre karşı yürüdüler. Müslümanlar o gün Roma askerlerini hezimete uğrattılar ve şehrin kapısı önünde birçoklarını telef ettiler. Onlar, birkaç gün sonra Urfa şehrinin yakınlarında bulunan Samusat şehrinin zapt ettiler.(Meteos, 2000:4) Haçlılar Samsat'a Baudouin'in Kürboğa tehlikesini atlattıktan sonra Samsat ve Seruç şehirlerini ele geçirmesi ile hakim oldular. Baudoin, Urfa'da hakimiyetini güçlendirdikçe buradaki Ermenilere sırt çevirdi. Ermeniler de Baudoin'e karşı suikast girişiminde bulundular ama başarılı olamadılar (Demirkent, 1997:75).

İmadeddin Zengi'den sonra oğlu Nureddin Mahmud, babasının izinden gitmiş ve Haçlılara karşı mücadeleye devam ederek II. Joscelin'in elinde kalan arazi ve kaleleri ele geçirmek için savaşı sürdürmüştür. 1150 ilkbaharında II. Joscelin gittikçe zorlaşan durumunu görüşmek üzere Antakya'ya giderken, yolda bir Türkmen grubu tarafından yakalandı ve bunu haber alan Nureddin'in gönderdiği bir birliğe teslim edilerek Haleb'te

²¹ Samsat

zindana atıldı. Böylece Urfa kontluğundan geriye kalmış bu arazi, şimdi sahipsiz duruma düşmüştü. Urfa Haçlı Kontluğu 1146'da tamamen sona erince Haçlılar II. Joscelin idaresinde Tell Başır, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan civarında varlıklarını sürdürdüler (Demirkent, 1992:47).

Urfa Haçlı Kontluğu'nun yıkılma sürecine girdiği sırada Kontes Beatrice, Bizans'a torbalar dolusu altın karşılığında civar şehirlerle birlikte Samsat'ı da satmıştı. 1151 yılında Artuklu Beyi Timurtaş, Samsat ve Birecik'i ele geçirdi (Altan, 2003:122).

7.2. Keysun

Keysun (Çakırhüyük) şehri bereketli ovaların merkezinde ve ticaret yolları üzerinde olduğu için eski çağlardan günümüze kadar önemini korumuştur. IX. Yüzyılın ortalarında Arapların Bizans sınırında en uç karakolları arasında sayılan Keysun, X. Yüzyılın son çeyreğinde Bizans hakimiyetine geçmiştir. Philaretos, Bizans tarafından göçe zorlanan, Selçuklu baskısından dolayı memleketlerinden ayrılmak zorunda kalan ve siyasi otorite olmadığı için başıboş dolaşan Ermenileri, kısa sürede etrafında toplayıp 1074'te Maraş ve çevresinde hakimiyet kurmuştur. Bizans'a itaat etmeyen ve bağımsız bir Ermeni prensi gibi hareket eden Philaretos, başta Keysun ve Raban olmak üzere birçok şehir ve kaleyi ele geçirmiştir (Ersan, 2007:68). Süryani Mikhail Vekayinamesinde Keysun ve Raban'ı şu şekilde zikretmiştir:

“Bazı yerlerde Ermeniler, Philardus'un zamanından beri hakimiyet icra ediyordu. Bunlardan biri olan Kogh-Basil, Keysun'a ve Raban'a hakimdi. Bunun günlerinde, Arapların zamanında tahrip edilmiş olan Keysun surları tekrar inşa edildi. (s. 46)”

1096 yılında başlayan I. Haçlı Seferi sonucunda Urfa'da Haçlı devletinin kurulması ve bölgede Haçlıların etkisi dolayısıyla Keysun, Raban ve Gerger Türklerin eline geçmiştir. II. Baudouin 1115 yılında Raban üzerine yürümüş, uzun süre kuşatma altında tutmasına rağmen, ele geçirememiştir. Ermenilerin kendi aralarındaki siyasi çekişmelerden faydalanan II. Baudouin, Kilikya Ermeni Baronu I. Thoros'un kardeşi Leon'un kızıyla evli olan Dığa Vasil'i yakalamıştır. II. Baudouin, Vasil'in arazilerini ve kalelerini teslim almıştır. Ermenilerin elinde bulunan Raban, Keysun, Gerger, Birecik gibi şehirler II. Baudouin'in hakimiyetine geçmiştir (Demirkent, 2007:76).

1120 yılı başlangıcında Emir İlgazi, asker toplayarak 130.000 kişilik bir ordu teşkil etti ve Franklara karşı yürüdü. Urfa önüne geldi ve bütün ovayı askerleriyle kapladı. İlgazi, burada dört gün kaldı. Buradan Suruç'a giderek askerlerini gizlice Fırat'tan geçirdi ve Tell Başır ve Keysun'a kadar olan yerlere akınlarda bulundu. Bu sırada Raban'da bulunan Joscelin, Keysun ve Besni'ye gelerek, İlgazi üzerine harekatta bulunmak için askerlerini topladı. (Meteos, 2000:266)

İmadeddin Zengi'nin Halep Valisi Emir Seyfettin Savar, 1136 yılında Keysun civarına kadar gelmiş, buradan çok fazla miktarda ganimetle geri dönmüştür. 1138 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud da Keysun'a gelmiştir. I. Mesud, Maraş'tan sonra oğlu Kılıçarslan ile beraber Haziran 1150'de Haçlıların elinde bulunan Keysun'a karşı yürüdü ve burayı kuşattı. Şehri teslim alan Sultan buradan sonra Besni, Raban, Ayntab, Dülük şehirlerini de ele geçirdi ve buraları Elbistan merkez olmak üzere oğlu Kılıçarslan'a bıraktı. Atabeg İmadedin Zengi'nin oğlu Nureddin Mahmud, Selçuklu topraklarına girerek Ayntab, Raban, Maraş, Besni (Behinsi) ve Keysun'u ele geçirdi. Ermeniler ve Haçlılar ile anlaşma yapma yoluna giderek, onlardan gelebilecek tehlikeyi önledikten sonra, ordusunun başında hareket edip, önce Ayntab'ı aldı. Sultan Raban

üzerine hareket ettiği sıradca Nureddin Mahmud, Haçlıların saldırı haberini aldığından geri çekildi ve elde ettiği yerleri Raban hariç olmak üzere iade etti (Ersan, 2007:47).

7.3. Raban (Araban)

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan bu yer günümüzde Gaziantep iline bağlıdır. Kahramanmaraş, Adıyaman, Şanlıurfa ve Yavuzeli ile çevrilidir. Gaziantep platosunun kuzeydoğu kesiminde yer alan Raban'ın topraklarından kaynaklanan suları Fırat ile Karasu çayında toplanmaktadır. Karasu'nun suladığı verimli topraklara sahip olan Raban'ın ekonomisi tarıma dayanmaktadır (A.B.A.C. II:261)

IX. Yüzyılın ortalarında Müslüman toprağı olan Raban, X. Yüzyılın son çeyreğinde Bizans hakimiyetine geçmiştir (Ersan, 2007:68). Urfa Haçlı Kontluğunun faaliyet alanında olan Raban şehri kaynaklarda Keysun ile birlikte zikredilmiştir. 1108 yılında Baudouin ile Joscelin, Tankred'e karşı harp etmek için Vasil'e ait olan Raban şehrine gidip asker topladılar. Baudouin, Emir Çavlı'ya da haber göndererek Tankred'e karşı yardım istedi. Tankred de bin kadar askerle beraber onların üzerine yürüdü. Tell Başır yakınlarında yapılan savaşta Tankred, Baudouin'i mağlup etti. Mağlup olan Baudouin Ravendan'a, Joscelin ise Tell Başır'e kaçtı. Urfa halkı Baudouin'in bu mağlubiyetine çok üzüldüler. (Meteos, 2000:235)

1115 yılında Baudouin, ordusuyla beraber metin ve müstahkem bir şehir olan Raban'a karşı yürüdü. O, uzun bir zaman hücumlarda bulundu ve şehri sıkı bir muhasara altında tuttu ise de bir şey yapamadı. (Meteos, 2000:258)

1123 yılında Kudüs Kralı Baudouin, hapsedilmiş olan Joscelin'i ve Galeran Hakimini almak üzere Balak'a karşı yürümek için asker topladı. Kral, bütün askerleriyle birlikte Raban'a geldi. Balak da Kral'ın gelişinden haberdar olarak Köpek Suyu denilen yerde pusu kurdu. Haçlıların hazırlıksız olduğu bir zamanı yakalayan Belek, burada onları büyük bir bozguna uğrattı ve Kral Baudouin'i esir etti. Kralı Gerger'e götüren Balak, buranın da hakimi oldu (Meteos, 2000:273).

1149'da son Maraş senyörü olan Renaud'un ölümü üzerine bütün senyörlük arazisi doğrudan doğruya Urfa Kontu II. Joscelin'in idaresi altına geçmiştir. I. Mesud, Maraş'tan sonra oğlu Kılıçarslan ile beraber Haziran 1150'de II. Joscelin'in elinde bulunan Keysun'a karşı yürüdü ve burayı kuşattı. Şehri teslim alan Sultan buradan sonra Besni, Raban, Ayntab, Dülük şehirlerini de ele geçirdi ve buraları Elbistan merkez olmak üzere oğlu Kılıçarslan'a bıraktı (Turan, 2002:566).

7.4. Besni

Besni çok eski bir yerleşim yeridir. İlkçağlardan bu yana Huri, Mitanni, Hitit, Asur, Babil, Pers, Makedonya, Seleukos, Kommagene, Roma ve Bizans yönetiminde kaldı. VII. yüzyılda Arapların eline geçti. Daha sonra Araplarla Bizanslılar arasında sürekli el değişti. XI. yüzyıl sonlarında Türkmenlerin ve bu yüzyılın son yıllarında da Urfa Haçlı Kontluğu'nun eline geçti. XIII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu Selçuklularının yönetimine giren Besni, bu yüzyıl ortalarında Moğol saldırısına uğradı. Halife Ömer zamanında Maraş'ın fethinden sonra açılan ve Bizans hududundaki Sugur al-Şamiya kalelerinden biri olan bu mevki bugün Adıyaman ilinin önemli bir merkezi olup, gerek İslam'ın ilk zamanlarında, gerek Selçuklular devrinde pek ehemmiyetli ve müstahkem bir şehirdi. 1084'de Anadolu Selçuklu sultanlığının kurucusu Süleyman Şah'ın ümerasından Buldacı adlı bir Türk Emiri tarafından zapt edilmişti. 1097'de Maraş'ın Haçlılar tarafından zaptından sonra, Behesni (Besni), Keysun ile birlikte,

Kong Vasil adındaki meşhur Ermeni sergerdesinin eline geçmiş ve bunun halefi Vasil Daga'nın elinden, 1116'da, Urfa Kontu II. Baudouin tarafından alınmıştır. Bundan sonra Frankların eline geçip, Keysun ile birlikte, Maraş senyörlüğünün arazisine katılmıştır (Yinanç, İ.A.C.2:570).

I. Mesud, oğlu Kılıçarslan ile beraber Haziran 1150'de II. Joscelin'in elinde bulunan Keysun'a karşı yürüdü ve burayı kuşattı. Şehri teslim alan Sultan buradan sonra diğer Adıyaman şehirlerini de ele geçirdi ve buraları oğlu Kılıçarslan'a bıraktı (Turan, 2002:566). Yağısıyan'ın vefatı üzerine Danişmendli topraklarına akınlar yapan II. Kılıçarslan, 1165'te Elbistan ve dolaylarını zapt etti. Nureddin Mahmud'un ele geçirdiği Maraş, Göksun ve Besni'yi aldı. Nureddin Mahmud II. Kılıçarslan üzerine yürüdü. 1173 yılında Maraş'ı aldıktan sonra Besni'yi ve ardından da Göksun'u ele geçirdi (Solmaz, 2002:438).

7.5. Gerger

Gerger, Fırat'ın batı kıyısında, Gerger Çayı ve Fırat Nehrine hakim yüksek bir dağın üzerinde, bugünkü Kesertaş Köyü yakınlarındaki müstahkem bir mevkedir. 1096 yılında başlayan I. Haçlı Seferi sonucunda Urfa'da Haçlı devletinin kurulması ve bölgede Haçlıların etkisi dolayısıyla Keysun, Raban ve Gerger Türklerin eline geçmiştir (Ersan, 2007:36).

XI. Yüzyılın sonlarına doğru Gerger'de, Urfa hakimi Ermeni Thoros'a bağlı olarak Ermeni prensi Konstantin hüküm sürmektedir. I.Baudouin, Samsat üzerine harekete geçtiğinde Gerger hakimi Konstantin de ona eşlik etti ve Samsat'ı ele geçiremeyen I. Baudouin ve Konstantin, Urfa'ya geri döndü. Urfa hakimi Thoros'a karşı düzenlenen suikasta adı karışan Konstantin, II. Baudouin tarafından esir edilerek Samsat'a hapsedildi ve 1114 yılında yaşanan depremde burada öldü. Konstantin'den sonra yerini oğlu Mikhail aldı ve 1122 yılına kadar Gerger'de hüküm sürdü. Mikhail'in hakimiyeti sırasında Ermeniler Gerger'de eşkiyalık hareketlerinde bulundular. Bu durum üzerine Belek Gazi Gerger üzerine yürüdü ve 1122 yılında Ermeni Mikhail'i mağlup, O'na yardım için gelen I. Joscelin'i de esir etti. Ermeni Mikhail bu durum üzerine Kudüs Kralı II. Baudouin'e başvurdu, kendisine hayatı boyunca sahip olabileceği bir yer verilmesi halinde Gerger'i krala vermeyi teklif etti. II. Baudouin de kendisine oldukça cazip gelen bu teklifi kabul etti ve böylece Gerger'in hakimi oldu. Yaptıkları anlaşma gereğince de Ermeni Mikhail'e de Dülük verildi. Belek Gazi, Gerger ve Samsat bölgelerine akınlara devam etmiştir. II. Baudouin Belek Gazi üzerine harekete geçmiş fakat mağlup olarak Belek'e esir düşmüştür. Belek'in 1124'te ölmesi üzerine ise Gerger Türklerin elinden çıkmıştır. Belek'in vefatı Müslümanlar için çok ağır bir darbe olmuş aksine Haçlıların da işine yaramıştır. Belek'in mirasını paylaşma konusunda akrabaları arasında çıkan anlaşmazlıklar sonucu Gerger Kalesi yeniden Mikhail'in eline düştü (Demirkent, 1990:53).

Mikhail, Gerger'i çok fazla elinde tutamamış, Urfa Kontu II. Joscelin'e verip karşılığında Safaros'u almıştır. II. Joscelin ise Gerger'i Ermeni katolikosunun kardeşi Basil'e satmıştır. Kısa bir süre sonra da Basil ile anlaşamayan II. Joscelin, onu da Gerger'den atmıştır (Ersan, 2007:84).

II. Haçlı Seferi sırasında Urfa Haçlı Kontu II. Joscelin'in Türkler tarafından esir alınmasından sonra Haçlılara ve Ermenilere karşı birlikte harekete geçen Aynüddeve ile Artukoğlu Kara Aslan, 1149 yılında Gerger'e bir akıncı birliği gönderdi.1151'de de Adıyaman, Kahta ve Gerger'i ele geçirdi ve pek çok esir aldı (Solmaz, 2002:439).

8. URFA HAÇLI KONTLUĞU (1098–1144)

İbrahim peygamberim doğum yeri olarak da bilinen Urfa, M.Ö. 331 yılında İskender'in topraklarına katılmıştır. İskender'in ölümünden sonra Urfa, Seleukos Devletine bağlanmış, buraya çok sayıda Yunan ve Makedon yerleştirilmiştir. M.Ö. 132 yılında Urfa'da Osrhoene Krallığı kurulmuştur. M.Ö. 64 yılında Roma'ya bağlı bir krallık olarak yeniden kurulan Osrhoene, 165 yılında Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olmuş ve 244 yılına kadar Roma'nın kolonisi olarak kalmıştır. 640 yılında Müslümanlar tarafından fethedilinceye kadar Bizanslıların elinde kalmıştır (Ersan, 2007:48).

Urfa 1026 tarihine kadar Müslümanlardan Benu Numeyr Kabilesinden Utayr'a aitti. Onun Urfa'daki naibi ise Ahmed b. Muhammed adında bir şahıstı. Utayr cahil ve kötü bir kişi olmasına rağmen Ahmed iyi idaresi ile Urfa'da kendini sevdirmişti. 1030 yılında Gazneliler önünden kaçan Türkmenlerin bir kısmı Bizans topraklarına akınlara başlamıştı. Onlardan bir kol Diyarbekir bölgesine gelerek burayı yağmalamaya başladı. Tuğrul Bey devrinde Türkler Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya sürekli akınlara başladılar. Bizans İmparatoru Konstantinos X. Dukas bu Selçuklu akınlarını durdurmak amacıyla Frankopol lakabıyla meşhur Normandiyalı Herve'yi görevlendirdi. Urfa duksü²² olan Tavadanos da askerleri ile Herve'ye katıldı (Merçil, 1988:461).

Selçuklu kumandanı Savar 1065 yılında Urfa önüne geldi. Onun idaresindeki Türkler Urfa bölgesine akın yaparak Bizans ücretli askerleri tarafından savunulan Siverek ve Nusaybin'e taarruz ettiler. Selçuklu Türkleri birkaç gün sonra Urfa civarına gelerek Toriç kalesi önünde karargah kurdular. 1066'da Hacıp Gümüştekin, beraberinde Afşin, Ahmedşah ve diğer Selçuklu emirleri ile Urfa eyaletine girdi. Nasibin kalesine yürüyerek burada birkaç gün savaştı. Sultan Alparslan 1070 sonlarında Anadolu'ya girdi. O büyük bir orduyla Urfa bölgesine akınlar yaparak şehrin civarındaki kaleleri zaptetti. Sultan Alp Arslan daha sonra Urfa'ya yürüyerek şehri her taraftan kuşattı. Bu sırada Urfa Bulgar kralı Alusian'ın Bizans'ın hizmetinde çalışan oğlu Vasil'in idaresindeydi. Sultan Alp Arslan'ın Urfa'ya yaptığı şiddetli akınlar neticesinde Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ile Sultan Alp Arslan arasında bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre; Urfalılar, Sultan şehir önünden ayrıldığı takdirde 50.000 dinar vereceklerdi. Sultan Alp Arslan, bu anlaşmaya uyarak Urfa'dan çekildi ancak Urfa halkı söz konusu parayı vermediler. Ancak Sultan için Urfa'da daha fazla kalmak Mısır'a yapacağı sefer için zaman kaybı olacaktı. Bu yüzden Alp Arslan kuşatmayı kaldırarak şehirden ayrıldı. Romanos Diogenes Türklerin yıllardan beri Anadolu'da yapmakta olduğu taarruz ve istilalara son vermek için harekete geçti. Bu durumu haber alan Sultan Alparslan da Malazgirt yönünde ilerledi. 20 Ağustos 1071'de Malazgirt'de yapılan savaşta Romanos Diogenes ağır bir yenilgiye uğradı. Bu zafer Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinde ve bugünkü Türkiye'nin temellerinin atılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bu zaferden sonra yapılan anlaşma ile Sultan Alparslan, Bizans'tan Güneydoğu Anadolu'nun en kuvvetli kalelerinden birine sahip olan Urfa'yı almış bulunuyordu. Ancak Romanos Diogenes, Bizansta o sırada yaşanan taht mücadelesini kaybedince bu anlaşma gerçekleşmemiş ve Urfa'nın Türklerin eline geçmesi bir süreliğine de olsa ertelenmiştir. Sultan Alparslan'ın 1072'de ölümünden sonra yerine oğlu Melikşah geçmiştir (Merçil, 1988:467).

1071 Malazgirt Meydan Savaşında Bizans kuvvetlerinin komutanı olan Philaretos, Bizans hakimiyetindeki bir Ermeni idi. Kendisine, İmparator Romanos

²² İlk Bizans devrinde eyalet kumandanına verilen isim.

Diogenes tarafından “Büyük Domestikos” ünvanı verilmişti. Romanos Diogenes’in mağlup olmasından sonra Maraş ve çevresinde bir Ermeni Prenslığı kurdu. Philaretos, dağınık halde yaşayan Ermenilerin de etrafında toplanmasıyla prensliğinin sınırlarını kısa sürede Güneydoğu Anadolu’dan Çukurova’ya kadar genişletti. Fakat Selçuklu Emirlerinden Buldacı’nın Ermeni prensliğine ait yerleri ele geçirmesi ile Philaretos, değerli hediyelerle Sultan Melikşah’ın huzuruna çıkarak, hakim olduğu bölgelerin Selçuklulara tabi olmak kaydıyla kendisine verilmesini rica etmiş, hatta Müslüman olmuştur. Bunun üzerine Melikşah, o sırada Philaretos’un oğlu Barsama’nın yönetiminde bulunan Urfa’yı kendisine dirlik olarak vermiş fakat Barsama’nın ve şehir halkının teşebbüsleri sonucu Philaretos’e Maraş verilmiştir. Barsama da Urfa’nın yönetimini Selçuklulara bırakmıştır. Melikşah Emir Bozan’ı Urfa’ya vali tayin etmiştir (Ersan, 2002:637).

Emir Bozan, Melikşahın ölümünden sonra Selçuklu Devletinde Tutuş ile arasında çıkan taht kavgası sırasında Tutuş tarafından öldürüldü (Merçil, 1988:473). Melik Tutuş, Bozan’ı ortadan kaldırdıktan sonra Urfa ve Harran’ı teslim almış ve Urfa’nın idaresini Ermeni Thoros’a vermiştir. Tutuş’un Berkyaruk ile giriştiği taht mücadelesinde hayatını kaybetmesi üzerine Thoros, Urfa’ya tamamen hakim olmuş ve bir süre sonra Selçuklu tabiyetinden çıkmıştır (Ersan, 2002:637).

Urfa Ermenileri, Haçlıların sert tutumları karşısında zaman zaman gizlice Türklerin yardımına müracat etmişler, ancak bu teşebbüslerinin bedelini çoğu kez hayatlarıyla ödemişlerdir. Selçuklu kuvvetleri 30 Nisan 1085’de Diyarbakir ve çevresini zaptettiler. Sultan Melikşah, Emir Bozan’ı büyük bir kuvvetle Urfa’nın fethine görevlendirdi. Emir Bozan şehri üç ay kuşattı. Bu kuşatma sırasında dışarıdan yardım alamayan halk çaresiz durumda kaldı. Böylece Urfa Nisan 1087’de Türk hakimiyetine girmiş oldu (Merçil, 1988:470).

Urfalı Meteos vakayinamesinde Bozan’ın Urfa kuşatmasından bahsetmiştir. Bunu şu şekilde anlatmıştır:

“1086’da Bozan, büyük bir ordunun başında Urfa şehri üzerine geldi. O, şehrin kapısı önünde karargah kurdu ve şehri üç ay muhasara altında tuttu. Hiçbir yerden yardım göremeyen şehir halkı son derece meyas²³ bir durumda kaldı. Bunun üzerine halk dükleri olan Barsama’ya karşı isyan etti. Şehirliler ona karşı yürüdüler. Barsama, buna karşı bir şey yapmayarak tehlikeden kurtulmak için Bozan’a sığınmaya karar verdi. O’nu alıp Bozan’ın yanına götürdüler ve birkaç gün sonra da Barsama öldü. Şehrin ileri gelenleri Bozan’ın yanına gidip Urfa’yı O’na teslim etti” (Meteos, 2000:173).

1097 yılında Haçlılar bölgeye gelince Baudouin du Boulogne Halep’e bağlı Dülük ve Tell Başir’i ele geçirdi. Ardından Şubat 1098’de Thoros’un daveti üzerine Urfa’ya gitti ve Urfa Haçlı Kontluğu’nu kurdu. Kontluğun kurucusu olan Baudouin, siyah saçlı, beyaz tenli, inatçı, mağrur ve soğukkanlı bir kişiydi (Runciman, 1989:113). Baudouin, ailesi tarafından ruhani mesleğe yönlendirilmiş ve bu doğrultuda Reims, Cambrai ve Liege’deki ruhban okullarında tahsil görmüştür. Ancak O, yaradılışı itibarıyla ruhani mesleğe uygun olmadığı için Haçlı hareketine katılmıştır. Aile durumu itibarıyla geleceği çok da parlak olmayan Baudouin, Haçlı Seferleri ile Anadolu’yu kendisine yurt edinmek maksadı taşımaktaydı (Demirkent, 1990:2). Baudouin, ağabeyi Godefroi²⁴ ile birlikte Haçlı Seferine katılmıştır (Runciman, 1989:113).

²³ Zor, sıkıntılı

²⁴ Aşağı Lorraine düküdür. 1082 yılında dükalık verilmiştir. Birliklerinin sayısının fazla olması sahip olduğu rütbelere Godefroi’ya büyük bir nüfuz ve şöhret sağlamıştı. İri kusursuz vücutlu ve açık renkli olup açık sarı saç ve sakalı ile

Baudouin, Birinci Haçlı Seferi'ne ağabeyi Aşağı Lorraine dükü Godefroi de Bouillon'un yanında katılmıştır. Ailenin en küçük çocuğu olduğu için yurdunda malı mülkü, arazisi yoktu bu yüzden sefere dini duygulardan ziyade Doğu'da kendisine bağımsız bir hakimiyet kurmak gayesiyle çıkmıştır. Bu sebeple Anadolu'ya gelir gelmez bu konuda kendisine yardımcı olabilecek kimselerle ilişki kurmaya başlamış ve Haçlı ordusunun henüz İznik önünde bulunduğu sırada tanıştığı ermeni Bagrat'ın tesiriyle Güneydoğu Anadolu'da, Urfa'da böyle bir imkanın gerçekleşebileceğini düşünmüştür (Demirkent, 1992:28).

Urfa kontu Baudouin, 18 Temmuz 1100 tarihinde Kudüs Kralı Godefroi'nin ölmesi üzerine Kudüs'e onun yerini almak üzere davet edildi. 9 Kasım'da Kudüs'e giden Baudouin Urfa'da yerine kuzeni Baudouin de Bourg'u (II. Baudouin) bıraktı. II. Baudouin, 1101–1102 yılında doğuya gelen ve kahramanlığı ile tanınmış olan teyzesinin oğlu Joscelin de Courtenay'i hizmetine alarak, ona kontluğunun Fırat'ın batısında kalan bölgesini ikta olarak verince, merkez Tell Başir olmak üzere bu bölgedeki Dülük, Ayntab, Ravendan, Kurus gibi önemli kalelerin idaresi de Joscelin'e geçti. Urfa'nın yönetimi Baudouin du Bourg'a geçtiği zaman O, 1102 yılında kuzeni Joscelin de Courtenay'ın yardımıyla Halep bölgesine yağma akınları yaptı ve Maraş civarını ele geçirdi. Baudouin du Bourg, Joscelin'e kontluğunun Fırat'ın batısında kalan bölgesini ikta olarak vermiştir. Baudouin du Bourg, 1117 yılında Haçlılarla işbirliği yapmış ve daha sonra aynı bölgede Ravendan ve Gerger'i zapt etmiştir (Demirkent, 1990:164).

Malatya hakimi Ermeni Gabriel'in kızı Morphia ile evlendi. Bu evlilikten Melissende, Alice, Hodierna ve Joveta adlı dört kız oldu. 1102 yılında II. Baudouin'in kuzeni Joscelin de Courtenay kendisine yardım için Urfa'ya geldi. II. Baudouin, Joscelin'e Tell Başir mekez olmak üzere kontluğunun Fırat'ın batısında kalan kısmını verdi (Küçüksipahioğlu, 2002:688).

1104 yılı içinde Selçuklu Sultanı Berkıyruk ile kardeşi Muhamed Tapar arasında çıkan taht kavgasını fırsat bilen II. Baudouin Müslüman topraklarına akınlar yapmaya başladı. II. Baudouin, stratejik olarak oldukça önemli bir yerde olan Harran şehrini ele geçirmek istiyordu. 7 Mayıs 1104'te Harran'da Mardin hakimi Artukoğlu Sökmen ve Musul Valisi Çökürmüş'ün komutasındaki Türk kuvvetleri ile II. Baudouin arasında geçen savaşta II. Baudouin kuzeni Joscelin ile birlikte esir düştü. II. Baudouin, esir düştüğünde Urfa Haçlı Kontluğu, Antakya Haçlı Prinkepsliği'ne bağlandı. II. Baudouin, esaretten kurtulana kadar şehrin idaresi Tankred'e verildi. Ancak Tankred'in 1104 yılında Urfa'ya geçmesi üzerine Urfa'nın idaresi Richard de Salerne'ye verildi. II. Baudouin esaretten kurtulunca Urfa'yı tekrar almak istedi ancak Richard şehri vermek istemedi. Aralarında geçen mücadelelerden sonra II. Baudouin Urfa'yı ele geçirdi. Musul Valisi Mevdud'un 1110 yılında başlatıp 1111 ve 1112 yıllarında da devam ettirdiği Urfa kuşatmaları sonucu II. Baudouin kontluğunun Fırat'ın doğusunda kalan topraklarını kaybetmesine neden oldu. Tell Başir ve civarını Joscelin'den geri, almak suretiyle Büyük Selçuklu sultanı Muhammed Tapar tarafından Musul valisi olarak atanan Aksungur el Porsuki'nin 1114 yılındaki Urfa kuşatması da başarısızlıkla sonuçlandı. Bu durum üzerine II. Baudouin Fırat'ın batısında Ermenilerin elinde bulunan Raban, Keysun, Gerger, Birecik gibi şehirleri zaptederek kaybettiği toprakların yerine yeni araziler bulmuş oldu (Küçüksipahioğlu, 2002:689).

1114 yılında Melikşah'ın oğlu Tapar asker topladı ve Porsuk adlı bir emiri orduya tayin etti. Tapar henüz pek genç yaşta olan oğlu Gıyasedin Mesut'u da

kuzey şövalyesinin ideal bir örneği idi. Fakat çok iyi bir savaşçı değildi ve bu yüzden kardeşi Baudouin'in bölgesinde kalıyordu (Runciman, 1989:112).

beraberine alıp bu muazzam ordu ile birlikte Urfa'ya karşı yürüdü. Urfa'yı 30 gün kadar kuşattı. Daha sonra Fırat kıyısına kadar giderek Birecik şehrine geldi. (Meteos, 2000:254) 1115 yılında Porsuk tekrar asker toplayarak Urfa'ya geldi. Burada birkaç gün kaldıktan sonra Fırat nehrini geçerek Halep şehrine ve oradan da Şeyzar'a geldi. Sonra da Tell Başir ve bütün Antakya'yı almaya karar verdi. Bunun üzerine Franklar, Antakya'da Kont Roger'in etrafında toplandılar. Kudüs Kralı Baudouin ve Urfa Kontu da gelip Şeyzar bölgesinde birleştiler. Aynı zamanda İlgazi de, büyük kuvvetlerin başında Roger'in yanına geldi. Çünkü İlgazi Porsuk'un düşmanı idi. Franklar Dımaşk Emiri Tuğtekin ve Halep Emiri ile de anlaşma yaptılar. Porsuk Frankları aldatıp geri çekildi. O'nun geri çekilmesi ile Franklar ve Dımaşk ve Halep Emiri dağıldılar. Onların dağılması ile Porsuk yeniden Antakya'ya saldırdı. Bu durum üzerine Antakya Kontu Roger, Porsuk üzerine saldırarak O'nu mağlup etti. (Meteos, 2000:258)

Kudüs kralı II. Baudouin'in 1118 yılında ölümü üzerine yerine Urfa Kontu II. Baudouin getirildi. Kontluk kısa bir süre Birecik Hakimi Galeran du Puiset tarafından idare edildiyse de 1119 yılı Eylül ayından itibaren Joscelin de Courtenay'nın yönetimi altına girdi. İlgazi, 1120 yılında Antakya seferi sırasında Urfa önlerine geldi ve şehrin çevresini kuşattı. I. Joscelin, İlgazi'nin yiğeni Belek tarafından 13 Eylül 1122'de yakalanarak Birecik Hakimi Galeran du Puiset ile birlikte esir edildi. Kendisini kurtarmaya gelen Kudüs Kralı II. Baudouin'in de Belek'e esir düşmesi, Haçlıların geleceğinin tehlikeye düşmesine sebep oldu. Belek'in 1124 yılında ölümü ve II. Baudouin'in esaretten kurtulması Haçlıları sevindirdi ve Haçlılar tekrar bir araya gelerek Halep'i kuşatmaya karar verdiler. Fakat bu girişimleri Musul Atabeyi Aksungur el Porsuki tarafından engellendi. I. Joscelin'in 1131 yılında ölümü üzerine yerine Ermeni Ruben hanedanından Kilikya hükümdarı I. Thoros'un kızkardeşi ile yaptığı evlilikten doğan oğlu II. Joscelin geçti. 1136 tarihinde Müslümanlar büyük bir ordu ile beraber Urfa'ya karşı yürüdüler. Onlar, Fırat nehrini geçerek her tarafı yağma ve esaretle tahrip ettiler. Birçok Hristiyan, esir edilip Müslüman ülkesine götürüldü. (Meteos, 2000:58)

İmadeddin Zengi Urfa'yı 4 hafta süren bir kuşatma sonucunda 1144 yılında fethederek Fırat'ın doğusundaki Urfa Haçlı Kontluğu topraklarını ele geçirdi. Birecik ise Mardin Artuklu beyliğine bağlandı. İmadeddin'in oğlu Nureddin Mahmud devrinde 1149–1151 yıllarında Dülük ve Samsat alındı. Urfa Haçlı Kontluğuna son verildi. Urfa, Harran, Nusaybin valileri zaman zaman değişti fakat Zengilere bağlı kaldılar (Şeşen, 1999:48). Zengi'nin 15 Eylül 1146'daki ölümünden sonra Joscelin, tekrar Urfa'ya hakim olabilmek konusunda ümitlendi. Ancak 1150 yılında Zengi'nin oğlu Nureddin Mahmud'a esir düştü ve ömrünü zindanda tamamladı. Eşi Baetrice kontluktan geri kalan toprakları Bizans İmparatoru Manuel'e satarak Kudüs'e gitti ve bu topraklar kısa zaman içinde Türklerin elinde geçti ve böylece Urfa Haçlı Kontluğu tamamen sona erdi (Küçükspahioğlu, 2002:96).

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat 1234 yılında Urfa ve Harran'ı zapt etti. Bundan sonra bölgede Eyyubiler, Anadolu Selçukluları, Moğollar, Harezmliler arasında mücadele başladı. 1238–1240 yılları arasında bölgenin önemli bir kısmı Harezmlilerin eline geçti. Harezmliler 1244 yılına kadar bölgede kaldılar. Çeşitli savaşlara katıldılar. 1243 yılında Köseadağ savaşında Anadolu Selçukluların yenilmesinden sonra Halep Eyyubilerinin bölgedeki etkisi arttı. Harran, Urfa, hatta bir ara Nusaybin, Cizre bu beyliğe bağlandı (Şeşen, 1999:53).

8.1. Kontluğun Kuruluşu ve Bölgedeki Faaliyetleri

Yukarı Fırat bölgesinde kurulmuş olan kontluğun merkezi Urfa'dır. Kontluk, Mardin, Harran, Ayntab'ı içine alıyordu. Edessa Kontluğu olarak da bilinen Urfa Haçlı kontluğunun kurucusu Baudouin de Boulogne'dir. Baudouin, ailesi tarafından ruhani mesleğe yönlendirilmiş ve bu doğrultuda Reims, Cambrai ve Liege'deki ruhban okullarında tahsil görmüştür. Ancak O, yaradılışı itibariyle ruhani mesleğe uygun değildi. Baudouin, Haçlı hareketine kendi menfaatlerini düşünerek katılmıştı. Haçlı Seferleri ile Anadolu'yu kendisine yurt edinmek maksadı taşıymaktaydı (Demirkent, 1990:2). Baudouin, ağabeyi Godefroi²⁵ ile birlikte Haçlı Seferine katılmıştır. 23 Aralık 1096'da Baudouin, ağabeyi Godefroi ile birlikte İstanbul'a geldi. Bizans İmparatoru Alexios, Godefroi'dan vassallik yeminini sağlamak ve sonra da O'nu mümkün olduğu kadar çabuk İstanbul'dan uzaklaştırmak istiyordu (Runciman, 1989:115). Bu yüzden onları sarayına davet etti. Godefroi, burada Bizans İmparatoru Alexios'a vassallik yemini etmeyi reddetti. Bunun üzerine İmparator Haçlıların iâşesini keserek onları zor durumda bırakmak ve vassallik yeminini almak istiyordu. Baudouin, bu durum üzerine İstanbul çevresini yağmalamaya başladı. Nihayet, 5 Nisan 1097'de Godefroi ve Baudouin kardeşleri ile İmparator arasında anlaşma sağlandı ve kardeşler İmparatora vassallik yemini ettiler. Bu yemin ile Bizans İmparatoru'nu fethedecekleri bütün bölgelerin yüksek hakimi olarak tanımayı ve Türklerden geri alınan şehir ve bölgelerden daha önce İmparatora ait olan yerleri İmparatora teslim etmeyi kabul etmiş oluyorlardı. Ancak Baudouin bu yemini ederken samimi değildi. Çünkü O, yukarıda da bahsettiğimiz gibi kendisine yurt edinme maksadı taşıyordu (Demirkent, 1990:4). Vassallik yeminlerini eder etmez Godefroi ve adamları boğazdan karşıya geçtiler (Runciman, 1989:118). I. Haçlı Seferinin ana ordusu ile Anadolu'ya gelen Baudouin, önce Kilikya'ya ardından da Urfa'ya gitmiştir. 10 Mart 1098'de Doğu'daki ilk Haçlı devletini kurmuştur (Demirkent, 1990:2).

Süryani Mikhail Vekayinamesinde Urfa Haçlı Kontluğunun kuruluşunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Urfa'nın hakimiyetini elinde bulunduran Theodoros, Haçlılara haber gönderip şehri Godefroy'a teslim edeceğini vaat etti. Onlar buna çok sevindiler ve “Urfa, Kudüs'ten önce Hz. İsa'ya inandığı için, efendimiz İsa, Urfa'yı Kudüs'ten evvel bize veriyor” dediler. Godefroy, kardeşi Baudouin'i gönderdi ve böylece Haçlılar Urfa'ya hakim oldular.” (s.39)

1094 yılında Sultan Tutuş, büyük bir orduyla beraber Halep üzerine yürüdü. Aksungur ve Bozan, askerlerini alıp Sultan'ın karşısına çıktılar. İki ordu birbirine rastlayınca şiddetli bir muharebe oldu. Sultan, Aksungur'un ve Bozan'ın askerlerini mağlup etti ve onları firara mecbur kıldı. Aksungur ile Bozan aynı günde öldürüldüler. Urfa, Tutuş'n eline geçti ve O, Urfa'ya Hetum'un oğlu diye yadolan Roma prenslerinden Thoros'u vali tayin etti. Thoros Urfa valiliği sırasında şehre hakim olup kaleyi Müslümanlardan almayı planlıyordu. O, şehrin surunu iç kaleden başlayarak inşa etmeye başladı. 1095 yılında Artuk'un oğlu Sukman ve Emir Gazi'nin oğlu Samosat Emiri Baldukh, atlı askerlerle beraber hasat mevsiminde Urfa'ya karşı yürüdüler. Urfa senyörü Thoros, çok akıllı bir adam olduğundan şehri her taraftan tahkim etti ve mancınıklar kurdurdu. Türkler, günlerce devamlı hücumlar yaptıkları halde şehre hiç

²⁵ Aşağı Lorraine düküdür. 1082 yılında dükalık verilmiştir. Birliklerinin sayısının fazla olması sahip olduğu rütbelere Godefroi'ya büyük bir nüfuz ve şöhret sağlamıştı. İri kusursuz vücutlu ve açık renkli olup açık sarı saç ve sakalı ile kuzey şövalyesinin ideal bir örneğiydi. Fakat çok iyi bir savaşçı değildi ve bu yüzden kardeşi Baudouin'in gölgesinde kalıyordu (Runciman, 1989:112).

zarar veremediler. Atmış beş gün sonra şehrin surunu iki yerden yarmaya muvaffak oldular ve içeri girip şehrin içinde muharebe yapmaya devam ettiler. Bu esnada Halep Sultanı Tutuş, oğlu Rıdvan, Antakya senyörü Yağısıyan ve 40.000 askerle beraber Urfa'nın üzerine geldiler. Bunun üzerine Sökmen ve Balduk, sultanın önünden kaçtılar. Sultanın ordusunu gören şehir halkı korku ile sarsıldı. Fakat Thoros, halkı cesaretlendirdi. Tutuş, şehri günlerce muhasara etti fakat bir şey yapamadı ve muhasarayı kaldırdı. (Meteos, 2000:186) 1095 yılında Kutalmış'ın soyundan Alp-İlek, Thoros'un daveti üzerine Urfa'ya geldi. Thoros, düşmanlarından öç almak üzere Urfa'yı O'na teslim etti. Fakat Alp-İlek O'nu öldürmek ve şehri kamilen yağma etmek niyetini taşıyordu. Bu durumu hisseden Thoros, Alp-İlek'i öldürdü. (Meteos, 2000:186)

Baudouin, Haçlı Seferinin yolu üzerinde bulunan Ermenilerle bağlantı kurmak, Ermenilerin oturduğu topraklar üzerinde kendisine bir hakimiyet sahası kurmak istiyordu. Özellikle Tarsus ve Adana'da küçük garnizonlar bırakması, Çukurova'da hakimiyet kurmayı düşündüğünün bir göstergesidir. Fakat daha sonra Baudouin, Çukurova topraklarını terk ederek yanında bulunanlarla birlikte bu sırada Maraş'a ulaşmış olan Haçlı ordusuna katılmıştır. Baudouin, Maraş'a geldiğinde hanımı ve küçük çocukları ölmüştü bu yüzden Maraş'ta ancak iki gün kalmıştı. Baudouin, Maraş'tan ayrıldıktan sonra Keysun ve Raban kalelerini elinde tutmakta olan Ermeni reislerinden Kogh Vasil ile temasta bulunmuştur. Baudouin, Fırat'ın batısındaki Tell Başır'i ve Ravendan kalesini ele geçirmiştir. Ocak 1098'de Baudouin, Tell Başır'de bulunduğu sırada Urfa Hakimi Thoros'un emriyle Urfa'dan bir elçi heyeti gelip, Baudouin'i şehirlerine davet etmişlerdir. Urfa Piskoposu ile şehrin eşrafından 12 kişiden oluşan bu heyet Baudouin'den şehirlerini civardaki Türk beylerinin akın ve taarruzlarından korumak üzere Urfa'ya gelmesini rica etmiştir. Ayrıca Urfa'nın gelirini, vergilerini ve iktidarını paylaşmayı da teklif ettiler. İki taraf arasında anlaşmaya varılmış ve Baudouin Urfa'ya gitmeye karar vermişti. 6 Şubat 1098'de Urfa'ya gelen Baudouin halk tarafından sonsuz sevinç gösterileri ile karşılanmıştır. (Demirkent, 1990:36).

1098 yılında Büyük Selçuklu sultanı Berkıyaruk'un komutanı olan Kürboğa Franklara karşı harp etmek üzere muazzam bir orduyla beraber hareket etti. O, Urfa'nın kapısı önünde karargah kurdu ve bütün askerleriyle beraber hasat mevsimine kadar orada kaldı. Kırk gün sonra Antakya Emiri Yağısıyan'ın oğlu Muhammed Kürboğa'nın yanına gelerek ondan yardım istedi. (Meteos, 2000:196)

Baudouin, Urfa'ya geldikten sonra şehrin ileri gelenleri Thoros'a karşı içlerinde taşıdıkları düşmanlık doğrultusunda bir suikast girişiminde bulundular. Thoros'a karşı suikast tertip edenler, Mart 1098'de halktan kalabalık bir grubu Thoros'a karşı ayaklandırdılar. Bir pazar günü ona sadık olanlardan ileri gelenlerin evlerini yağma etikten sonra şehrin yukarı kalesini ele geçirdiler. Ertesi gün de Thoros'un bulunduğu kaleye hücum edilmesi üzerine son derece güç durumda kalan şehrin hakimi, isyancılara haber göndererek canına kıyılmayacağına yemin ettikleri takdirde şehri kendilerine teslim edeceğini bildirdi. Ayrıca ailesiyle birlikte, bütün mal varlığını Urfa'da bırakarak Malatya'ya gitmek istediğini bildirdi. I. Baudouin, Saints-Apo'tres Kilisesinde Thoros'a hiçbir fenalık yapmayacağına, aynı zamanda da O'nun isteklerini kabul edeceğine dair yemin etti. I. Baudouin'in bu yemininden sonra Thoros, kaleyi bu Haçlı Kontuna teslim etti. Kalenin teslim edilmesine rağmen, halktan bir grup, Thoros'un üzerine atılıp kılıç darbeleriyle delik deşik ederek feci bir şekilde öldürdü, ayaklarına ip bağlayarak şehrin sokaklarında sürüklediler. Bu olaylardan sonra Urfa Baudouin'e teslim edildi. (Ersan, 2007:55) Baudouin 10 Mart 1098'de Thoros'un öldürülmesinden hemen sonra isyancıların da desteğiyle Urfa'ya hakim olmuştu. Baudouin'in Urfa'ya

hakim olduktan hemen sonra önce Samsat ve daha sonra da Suruc'u almıştı (Demirkent, 1990:38).

Musul Hakimi Kürboğa'nın 4 Mayıs 1098'de Urfa'ya düzenlediği muhasaranın başarısız olması Baudouin'in prestijini arttırdı. Urfa'da Ermenilere başlangıçta önem veren, onları önemli makamlara getiren Baudouin, daha sonra Ermenileri yavaş yavaş bu makamlardan uzaklaştırarak onların nefretini kazandı. Urfa Ermenileri Baudouin'in ülkenin bütün işlerini yerli eşrafa danıştığını, kendilerine eskisi kadar kıymet vermediğini görerek Baudouin ve adamlarına karşı şiddetli bir kızgınlık duymaya başladılar. Baudouin'i şehrin hakimi yaptıklarından dolayı pişmanlık duydular ve Thoros'a olduğu gibi Baudouin'e karşı da bir suikast planı yapmaya karar verdiler. Bu doğrultuda Türkler'e elçiler gönderdiler, Baudouin'e ihanet ederek O'nu ve adamlarını ne şekilde öldüreceklerinin planını yapmaya başladılar. Fakat içlerinden Enzhu adında, Baudouin'e karşı samimi ve sadakat hissi besleyen birisi Konta bu haince suikastı haber verdi ve suikastçıların isimlerini de bildirdi. Baudouin, bu suikastçıları tutuklatarak hapse attırdı. Suikastçılar canlarının bağışlanması ve kendilerine bir şey yapılmaması için yalvarıp yakardılar. Para ve hediyeler teklif ettiler. Baudouin onları serbest bıraktı ve çok sayıda Bizans altını, katırlar, atlar, gümüş kaplar ve birçok kıymetli ziynet eşyası da Baudouin'in eline geçti. Baudouin 1100 yılında Kudüs Kralı oldu. (Demirkent, 1990:62).

1105 yılında Musul emiri Çökürmüş, büyük bir ordunun başında Urfa'ya yürüdü. Hasat mevsiminde şehrin kapısı önünde karargah kurdu. Frank askerlerinin başında Rişar bulunuyordu çünkü Tankred şehrin müdafaası görevini buna vermişti. Çökürmüş'ün kuvvetleri Urfa'da Rişar'ı mağlup ettiler ve Çökürmüş bu büyük zaferle memleketine döndü. (Meteos, 2000:228)

II. Baudouin 1118'de Kudüs kralı oldu ve yerine yeğeni I. Joscelin de Courtenay aldı. Baudouin du Bourg, Joscelin'e kontluğunun Fırat'ın batısında kalan bölgesini ikta olarak vermiştir. Bu bölge Tell Başır başşehir olmak üzere, Halep, Maraş ve Urfa yolu kavşağında bulunan Dülük (Tulupe), Ayntab (Hamtap), Ravendan (Ravendel) ve Kurus (Cyrrihus) gibi şehirleri içine alıyordu. Joscelin bu bölgede hakimiyeti ele aldıktan sonra bütün olaylarda Baudouin du Bourg ile birlikte hareket etmiştir. 1103'te Baudouin du Bourg, Türklerle karşı asker toplayıp Mardin sınırlarındaki Müslüman arazisine kadar ilerlemiş ve buranın ahalisini kılıçtan geçirmiştir. Yine aynı yıl Rakka Ovasına ve Salim b. Malik'in elinde bulunan Caber kalesi üzerine yürümüş, şehrin civarını yağmalayıp, hayvan sürülerine zarar verdiler ve birçok Müslüman'ı da esir etti. 1104 yılı içinde Urfa Kontu İslam dünyasındaki karışıklıktan faydalanmayı umarak Antakya Prinkepsi Bohemund'un da yardımı ile Harran üzerine yürüdü. Resulayn (Ceylanpınar) da toplanmış bulunan Çökürmüş ve Sökmen kumandasındaki Müslüman kuvvetleri Franklara karşı yürüyüşe geçmişler ve iki ordu Belih ırmağı kıyısında karşılaşmıştır. Muharebenin ilk safhasında Müslümanlara karşı sadece Urfalı birlikler savaşmışlar, Bohemund ve Tankred'in herhangi bir müdahalesi olmamıştır. Müslüman kuvvetleri burada Haçlılara karşı büyük bir galibiyet kazanmışlardır. Bohemund ve Tankred, pusu kurdukları mevkide arkadaşlarının mağlubiyetini görünce kaçmaya başlamışlardır. Urfa Kontu Baudouin du diğer kontlarla birlikte kaçarken atlarının çamura saplanması üzerine Sökmen'in maiyetindeki Türkler tarafından esir alındı. Urfa kontu Baudouin du Bourg'un Harran savaşı sırasında Richard ile birlikte esir düşmesi üzerine Urfa şehrinin idaresi Tankred'e verilmiştir (Demirkent, 1990:99).

Baudouin du Bourg, esaretten kurtulduktan sonra Urfa Kontluğu üzerinde hakimiyetini yeniden kurmak için Tankred ile mücadele etti. Tankred ile Baudouin ve Joscelin arasındaki savaş Tell Başır yakınında gerçekleşti. Neticede Baudouin mağlup

olarak kaçmak zorunda kaldı. Tell Başir savaşıdan sonra Urfa halkı Baudouin ve Joscelin'in mağlup olduğu haberini alınca büyük bir telaşa düştü. Kontun öldüğünü zannederek şehirlerinin yeniden Tankred'in dolayısıyla Richard de Salame'nin eline geçmesinden endişelendikleri için, ne yapılması gerektiği hakkında bir karara varmak üzere Aziz Joannes Kilisesinde Frank Başpiskoposunun yanında toplandılar. Ancak bir gün sonra Kont Baudouin du Bourg ile Joscelin Urfa'ya geldi. Harran savaşını takip eden yıl içinde, yani 1105 senesinde, Çökürmüş Urfa üzerine bir defa daha sefer yapmıştır. Musul ve Nusaybin emiri Çökürmüş, büyük bir ordu ile Urfa üzerine yürüdü, şehri kuşattı, Tankred'in şehrin müdafasını teslim etmiş olduğu Richard'ın yaptığı çıkış hareketini geri püskürttü. Çökürmüş büyük bir zaferle memleketine döndü. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, 1106 yılında Malatya'yı aldıktan sonra aynı yıl içinde Urfa'yı muhasara etti. Malatya hakimi Gabriel, Danişmend Gazi'nin Malatya'yı kuşatması üzerine Antakya Prinkepsi Bohemund'a bir mesaj göndererek O'nu Türklere karşı yardıma çağırmişti. 1100 yılı Ağustos ayında Bohemund, yardım için yola çıkmış ancak yolda O'nun gelişinden haberdar olan Gümüştekin tarafından, kuzeni Richard ve diğer birkaç ileri gelen adamı ile birlikte esir edilmiştir. Haçlı reisinin uğradığı bu felaket Urfa Kontuna bildirilmiş ve Baudouin de yanında bulunan az bir kuvvetle derhal Malatya istikametine yönelmişti. Baudouin'in gelişi Gümüştekin'in Malatya muhasarasını kaldırmasına sebep olmuştur. Gabriel, Türk kuşatmasından kurtulmanın sevinci içinde şehri Baudouin'e teslim etmiştir. Baudouin, adamlarının bir kısmını burada bırakarak Urfa'ya dönmüştür. Baudouin, Kudüs Kralı Kardeşi Godefroi'nin ölümü üzerine onun yerini almak için Kudüs'e hareket etmiş ve Urfa Kontluğunu devralması için kuzeni Baudouin du Bourg'a bir mektup göndermiştir. Baudouin du Bourg, Onun davetine icabet ederek Urfa Kontluğunu Baudouin'den devralmıştır. Baudouin du Bourg, idareyi devralmasından birkaç ay sonra Artuk'un oğlu Sökmen, Seruc'u geri almak için taarruza başlamıştır (Demirkent, 1990:81).

Musul Atabeyi Mevdud, 1110'da Büyük Selçuklu Sultanı'nın emriyle Urfa'ya doğru sefere çıktı. Mevdud Urfa yönündeki hareketinde etraftaki Türk komutanlardan da yardım istedi. Bu yardımcı kuvvetler; Sökmen el-Kutbi, Necmeddin İlgazi, Cizre etrafındaki diğer valiler, çok sayıda gönüllü kuvvetler ve de Türkmenlerden oluşuyordu. Türkler önce Urfa'yı fethetmeye karar verdi. Toplu bir halde hareket ederek 1110'da Urfa önüne gelip şehri her taraftan bir çember gibi kuşattılar. Giriş ve çıkışları tamamıyla önleyip Urfa halkını zor durumda bıraktılar. Bu sırada kale içindeki Franklar da savunma hazırlığına başladılar ve çevredeki Haçlı Kontlarına da yardım çağrısında bulundular. O sırada Antakya hükümdarı olan Tankred, Trablus Kontu Sencil'in oğlu Bertrand de St. Gilles ve Kudüs Kralı I. Baudouin, Müslümanlara karşı savaşmak üzere toplanıp yeminleştikten sonra beraberce Urfa Üzerine yürüdüler. Haçlı yardımcı kuvvetlerinin Urfa'ya ulaşmak üzere olduğunu haber alan Mevdud, muhasarayı bırakarak Harran yönünde geri çekildi. Fakat bu geri çekiliş bir savaş hilesi idi. Franklar Mevdud'un kuvvetlerini bir süre takip ettiler. Daha sonra aralarındaki güvensizlik nedeniyle Müslüman kuvvetlerini takip etmeyi bırakarak geri çekildiler. Mevdud ve kuvvetleri Fırat'a, muhtemelen Samsat'a doğru büyük bir süratle çekilmekte olan Frankları takip ederek, Onlara tam nehri geçtikleri sırada ulaştılar. Frank ordusunun büyük bir kısmı kumandanları ile birlikte nehri geçtiler. Türkler nehrin doğu kıyısında kalanların hepsini kılıçtan geçirip, Haçlı ordusunun ganimetini ele geçirdiler. Böylece Mevdud'un girişmiş olduğu bu ilk Urfa seferi başarıyla tamamlanmış oldu (Küçükspahioğlu, 2002:690).

1111 yılında Sultan Muhammed Tapar, Musul emiri Mevdud'a yeniden sefere çıkması konusunda emir gönderdi. Bu sefer Tell Başir ve Suriye üzerine yapılacaktı.

Mevdud ile maiyetindeki kuvvetler Tell Başir'e önce Urfa ve sonra Seruc yanından geçmek suretiyle girdiler. Bu hareket sonunda Urfa Kontluğu'nun Fırat bölgesi içinde kalan arazisi yağma ve tahrip edilerek Urfa Kontluğu bu bölgede zayıf duruma düşürülmüştür. 1112 ilkbaharında Mevdud, bir kere daha, Urfa halkından bazıları ile anlaşarak, kontluğun merkezini ele geçirmek amacıyla Urfa önüne geldi. Burada ordugahını kurduktan sonra bütün bölgeyi tahrip etti. Ahaliye, şehri kendisine teslim ettikleri takdirde kuşatmayı kaldıracağını söyledi. Urfalıların onun teklifine yanaşmalarına rağmen bazı Ermeniler Mevdud ile anlaşmışlardı. Ermeniler şehri teslim alması konusunda ona yardım edeceklerdi. Mevdud bundan sonra Seruc üzerine gitti. Maksudı gizlice Urfa'ya dönüp, Ermenilerle kararlaştırmış olduğu sur kesiminden şehre girmekti. Mevdud, tekrar Urfa önünde döndüğü sırada Tell Başir hakimi Joscelin de Courtenay, Urfa'ya gelmişti. Joscelin'in Urfa'yı savunması ve Urfa Ermenilerini sindirmesi sonucu Mevdud kuşatmayı kaldırarak Musul'a döndü. Tankred'in 12 Aralık 1112'de ölümünden sonra Antakya Prinkepliği ile Urfa Kontluğu arasında 1104 yılından beri sürüp gelen düşmanlık sona ermiş, Baudouin du Bourg'un kızkardeşi ile evlenen yeni Antakya Prinkepsi Roger de Salerne, Baudouin du Bourg ile dostane ilişkiler kurmuştur. 1113 yılında Mevdud, büyük bir ordu ile yeniden Haçlı ülkesine taarruz etmek üzere Harran'a geldiği sırada Baudouin de Bourg Tell Başir'de bulunmaktaydı. Mevdud'un kuvvetleri Fırat'ı geçmiş ve Tuğtekin ile birlikte Kudüs Krallığı arazisine taarruz ederek 28 Haziran 1113'te Kudüs Kralının ordusunu Taberiye yakınında büyük bir mağlubiyete uğratmıştır. Daha sonra Mevdud, yine Tuğtekin ile birlikte Dımaşk'a dönmüş ve burada 10 Ekim 1113'te bir Batıni fedaisi tarafından öldürülmüştür (Demirkent, 1990: 155-157).

Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar Mevdud'un ölümünden sonra Musul'a Aksungur el-Porsuki'yi vali tayin etti ve O'nu Haçlılara karşı cihat ile görevlendirdi. Aksungur, 1114 yılında sefere çıktı. Bu sefer; İlgazi ile Aksungur arasında çıkan anlaşmazlık ve O'nun Artuklu Türkmenleri tarafından bozguna uğratılması sebebiyle neticesiz kalmıştır. Hatta Türk kuvvetlerinin çekilmesinden sonra, Baudouin du Bourg, ihanetlerinden şüphelenmek bahanesiyle Gog-Vasil'in arazisini ve kalelerini ele geçirdi. Ve bu arada diğer küçük bağımsız Ermenilerin elinde olan şehirleri de zorla ele geçirerek Urfa Kontluğu'nu yeniden kuvvetlendirmiştir. 1114 yılında, Maraş merkezli bir deprem bölgede büyük hasara ve tahribata yol açmış ve Urfa Kontluğunun arazisi de bu depremden etkilenmiştir ((Demirkent, 1990: 161).

Baudouin du Bourg, 1117 yılında Haçlılarla işbirliği yapmış olmasına rağmen bir Ermeni reisin idaresinde bağımsızlığını korumuş olan Birecik üzerine yürüdü. Şehir, Baudouin de Bourg tarafından bir yıldan fazla süre muhasara edilerek ele geçirildi. Burayı teyzesinin oğlu Galeran (Valeran) du Puiset'e verdi. Baudouin du Bourg daha sonra aynı bölgede Ravendan ve Gerger'i zapt etti. Gerger, 1112 yılına kadar Kostantin'in oğlu Mikhail'in elinde idi. Bu tarihte Emir Belek'in devamlı hücumları karşısında çaresiz kalan Mikhail, Gerger'i Kral II. Baudouin'e teslim etti ve buna karşılık kendisine Dülük'in idaresi verildi. Belek'in ölümünden sonra Mikhail tekrar Gerger'i ele geçirdi. Böylece Gerger dışında Fırat arazisinin batısında ve kuzeyinde kalan bütün Ermeni kaleleri ele geçirildi. Baudouin du Bourg, iktidarı ele aldığı sıralarda Urfa Kontluğu Fırat'ın iki kıyısı boyunca uzanan, Ravendan'dan başlayarak Urfa'nın doğusunda geniş bir bölgeyi kapsamaktaydı. Bu bölge kuzeyde Samsat ve Malatya'nın bir kısmı, batıda Tell Başir ve Ravendan, güneyde Seruc'u içine almaktaydı. Buna karşın Keysun, Raban, Gerger ve Birecik gibi bu bölgenin ortasında ve Ermenilerin elinde bulunan müstahkem mevkiiler Frank hakimiyetini kabul etmiş durumdaydılar (Demirkent, 1990:166).

28 Haziran 1119 tarihinde İlgazi ile Antakya Prinkepsi Roger de Salerne arasında bir savaş cereyan etti. 1104 yılındaki Harran savaşından beri en büyük yenilgilerini yaşadıkları bu savaşa haçlılar “Kanlı Meydan Savaşı” adını vermişlerdir. Roger de Salerne ile birlikte, Antakya’nın o zamana kadar hakim tabakasını oluşturan Norman asilzadeleri bu savaşta hayatlarını kaybettiler. Roger de Salerne’nin ölmesi Urfa Kontluğunun kaderi üzerinde büyük rol oynadı ve fiili hakimiyetin el değiştirmesine sebep oldu. Kudüs Kralı olan II. Baudouin aynı zamanda Urfa kontluğunun da hakimiyetini elinde tutuyordu. II. Baudouin’in bu durumda kuvvetli ve güvenilir bir şahsiyeti, kendisinin vassali olması şartıyla Urfa’ya görevlendirmesi gerekiyordu. Bölgeyi eskiden beri çok iyi tanıyan Joscelin de Courtenay bu vazife için çok idealdi ve 1119 yılında Urfa’ya Joscelin de Courtenay hakim oldu. Kont I. Joscelin 1119 Ağustos sonunda Kudüs Kralının vassali Urfa Kontu sıfatı ile Urfa’ya gelince ilk iş olarak II. Baudouin’in 1118 Mart’ında Kudüs’e giderken Urfa’ya bırakmış olduğu karısı Morphie ile üç kızını, o sırada Antakya’da bulunan hükümdarın yanına gönderdi. Şubat 1120’de İlgazi Frankların üzerine yürürken Urfa önünde dört gün konaklayarak etrafı tahrip etmiş, ordusunun büyük bir kısmını Seruc üzerinden Fırat’a yollayarak batıya geçirmiş ve bu kuvvet Tell Başir ile Keysun arasında harekatta bulunarak esirler almıştır. Bu sırada Raban’da bulunan Joscelin, Keysun ve Behisni’den asker toplayarak Türkleri izlemiş ve onlara arkadan saldırıp bin kadar kişiyi kılıçtan geçirmiştir. Daha sonra bizzat Fırat’ı geçen İlgazi Antakya arazisine giderek Azaz önünde karargahını kurdu. Kudüs Kralı II. Baudouin’in Frank ordusunun başında Azaz’a yardıma geldiğini ve Joscelin’in de Antakya’ya giderek kuvvetleriyle kralın birliklerine katıldığını. Bundan sonra da Kudüs kralı ile İlgazi arasında bir anlaşma yapılmış ve İlgazi yeniden asker toplamak üzere Mardin’e dönmüştür. Joscelin 1121 yılının ilk yarısını bu sürekli akınlarla geçirmiş ve Halep bölgesini durmadan taciz etmiştir (Demirkent, 1990:23).

Antakya hükümdarı Roger’in kızıyla evlenip Azaz kalesini de çeyiz olarak almış olan Joscelin, karısını Urfa’ya getirirken geceyi geçirmek için Birecik’de kalmıştır. O gece Joscelin Belek’in Urfa bölgesine girdiğini ve etrafı yağmalamaya başladığını haber vermiştir. Bu haberi alan Joscelin, arazisi yağmalanan Galeran’ın da teşvikiyle geceleyin yola çıktı. Frank ordusu Belek ile karşılaştığında yorgun ve bitkin bir haldeydi ve sayıca da Belek’in kuvvetlerinden azdı. Çarpışmada birçok Frank öldürüldü. Joscelin, Galeran ve diğer birçok şövalye esir edildi. Belek, Joscelin ve Galeran’ı Harput kalesinde muhafaza etti. Urfa kontu Joscelin de Courtenay’in 13 Eylül 1122 tarihinde Belek’e esir düşmesi Franklar için büyük bir darbe olmuştu. Joscelin’in esir düştüğünü kral Baudouin Kudüs’e dönerken henüz Trablus’da bulunduğu sırada haber almıştı. Bu haber üzerine derhal Antakya’ya dönen kral vakit geçirmeden Urfa’ya giderek kontluğun idaresi için gerekli tedbirleri aldı. Baudouin’in Urfa’ya geldikten sonra Joscelin’in durumu belli oluncaya kadar, bölgenin idaresi için Maraş Senyörü Keşiş Geoffroy’u görevlendirdi. Kudüs Kralı Baudouin, Belek tarafından hapsedilmiş olan Joscelin ve Galeran’ın intikamını almak için harekete geçti. Kral bütün Frank askerleri ile birlikte Raban şehrine geldi. Oradan da Köpek Suyu denilen mevkiye gelip karargah kurdu. Ancak Belek bu bölgeye önceden pusula kurmuştu, yaptığı ani bir hücum sonucunda bütün Frank askerleri burada kılıçtan geçirildi ve 18 Nisan 1123 günü Kral II. Baudouin de, yeğeni ile birlikte esir edildi. Joscelin ve Galeran’ın bulunduğu zindana atıldı. Bu durum ile Antakya Prinkepsliği ve Urfa Kontluğundan sonra Kudüs Krallığı da başsız kalmış oluyordu. 18 Nisan 1123’de Kudüs Kralı II. Baudouin’i esir etmiş olan Belek aynı yılın Mayıs ayında Harran civarına harekete geçti. Burayı aldıktan sonra hareketini Halep yönüne çeviren Belek 27 Haziran 1123’de de bu şehri teslim aldı. Urfa Kontu Joscelin’in 1123 sonbahar aylarında ve kış başlangıcında Müslüman topraklarına

arka arkaya yaptığı yağma akınları sırasında Belek kuzeyde, muhtemelen Harput bölgesinde bulunuyordu. Belek, 1124 yılının Ocak ayında Halep'e döndü ve aylardan beri Müslüman topraklarını yağmalayan Haçlılara karşı hemen mücadeleye başladı. Dimaşk atabeyi Tuğtekin ve Musul valisi Aksungur el-Porsiki kendisine yardım için yola çıktılar. Müslüman ordu Fırat nehrini geçerek Azaz kalesini kuşattı. Kalenin etrafında lağımlar açıldı. Ancak Azaz'ın kuşatıldığını haber alan Franklar toplanarak Müslümanları kale önünden uzaklaştırmak için harekete geçtiler. Müslüman kuvvetler yapılan çatışmada yenildi. Kayıplar ve esirler veren Müslüman birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı ve dağıldı. Nisan 1124'de Belek'in kuvvetlerinden bir Türk birliği yeniden Azaz üzerine yürüdü. Azaz'daki Frank garnizonu Belek'in kuvvetlerine karşı çıktı. Burada Frank garnizonu tam bir yenilgiye uğradı ve bu mücadelede birçok kişi öldürüldü (Demirkent, 1990:70).

Belek, Azaz bölgesine yapmış olduğu başarılı akınlardan hemen sonra 17 Nisan 1124'de Menbic bölgesinin hakimi Hassan b. Gümüştekin el-Baalbeki'ye kızdı. Menbic iç kalesinin hakimi İsa, Joscelin'e bir mektup yazdı ve kendisine Belek'e karşı yardım ettiği takdirde Menbic'i kendisine vermeyi vaat etti. Belek'i uzaklaştırmak üzere Menbic yakınına geldi. Joscelin'in yaklaşması üzerine Belek onun üzerine yürüdü. İki taraf arasında yapılan savaşta Franklar mağlup edildi. Ancak bir rivayete göre Belek İsa'nın attığı bir ok ile hayatını kaybetti. Diğer bir rivayette ise Joscelin'in Belek ile yolda karşılaştığı ve onu öldürdüğünden bahsedilmektedir. Belek'in vefatı Müslümanlar için çok ağır bir darbe oldu ve Haçlıların işine yaradı. Belek'in mirasını paylaşma konusunda akrabaları arasında çıkan anlaşmazlıklar sonucu Gerger Kalesi yeniden Mikhail'in eline düştü. 16 Haziran 1124'de Halep zindanında bulunan II. Baudouin ile Timurtaş arasında Asarib, Zerdana, el-Cezr, Kefertab ve ayrıca Azaz kalelerinin Müslümanlara teslimi, yirmi bini peşin olmak üzere seksen bin dinar fidye ödenmesi ve Timurtaş'ın Dübeyb b. Sadaka'ya karşı girişeceği harekate Baudouin'in askeri yardımda bulunması karşılığında Kudüs Kralı ve Antakya sahibinin serbest bırakılması için anlaşmaya vardılar. Baudouin hapisten çıkarıldı ve Timurtaş'ın huzuruna götürüldü. Timurtaş Kral'a hükümdarlık kübbesi, altın işlemeli başlık, mesh ve tozluk giydirdi ve hatta Belek'in onu esir ettiği gün ganimet olarak aldığı atını da idare etti. Timurtaş, Frakların verdikleri sözü tutmayacaklarını haber alınca ağabeyi Şemsüddeve Süleyman'ın yardımı ile asker toplamak üzere 7 Eylül 1124'de Mardin'e gitti. Haçlılar bu sırada Halep'e saldırdılar. Burada halka büyük işkenceler yaptılar. Şehri yakıp yıktılar. Müslümanların durumu iyice kötüleşince bunlar Mardin'de bulunan Timurtaş'a haber göndererek yardımlarına koşmasını rica ettiler. Bu sırada İlgazi'nin oğlu Şemsüddeve Süleyman vefat etmişti. Timurtaş ise ağabeyinin ülkesini itaat altına almakla uğraşıyordu. Bu yüzden Halep ile meşgul olmadı. Halep halkı bu sefer Musul'da bulunan Aksungur el-Porsuki'ye müracaata karar verdi. Aksungur, heyeti hasta yatağında kabul etti. Aksungur, Halep şehrinin içinde bulunduğu korkunç durumu öğrenince sağlığına tekrar kavuştuğu takdirde Franklar üzerine harekete geçeceğine söz verdi. Üç gün sonra ateşi düşünce de Franklar üzerine harekete geçti. Aksungur ordusu ile önce Rahbe'ye gelip, Dimaşk hakimi Tuğtekin ve Hıms sahibi Samsameddin Kırhan'a mektuplar göndererek kendisine katılmalarını istedi. Aksungur ve beraberindekiler 30 Ocak 1125'de Halep önüne geldiler. Bu kuvvetli orduya karşı bir şey yapamayacaklarını anlayınca bütün Frank birlikleri dağıldılar ve kendi ülkelerine döndüler. Kral II. Baudouin ise önce Antakya'ya gitti ve kısa bir zaman sonra da Kudüs'e döndü. Aksungur ve müttelikleri daha sonra Halep'in güneyindeki Kefertab ve kuzeyindeki Azaz üzerine harekete geçtiler. Aksungur'un Azaz'ı kuşattığı duyulunca Kral II. Baudouin ve Joscelin Antakya'da birleştiler. İki taraf arasındaki savaşta

Aksungur'un ordusu yenildi. Aksungur bundan sonra Fırat'ı geçerek Musul'a döndü. Kral II. Baudouin Antakya'ya, Joscelin de Urfa'ya döndü. Ancak 1126 yılı başında Müslümanlar ile Haçlılar arasında karşılıklı düşmanca hareket yeniden başladı. Aksungur, 26 Kasım 1126 Cuma günü, Cuma namazını kılmak için gittiği Musul Ulu Camii'nde üzerine saldıran Haşhaşiler tarafından öldürüldü. İzzeddin Mesud, babasının iktidarını elde etmek üzere Haleb'den Musul'a gitmişti ve bu sırada Tuğtekin de ağır hastaydı. Yani Haçlılar için serbest bir ortam oluşmuş bulunuyordu (Runciman, 1989:118).

Antakya Haçlı devletinin kurucusu Bohemund'un oğlu II. Bohemund ve Joscelin arasında şiddetli anlaşmazlıklar çıktı. Joscelin ile II. Bohemund arasında çıkan bu anlaşmazlık Haçlıları olumsuz yönde etkilemiştir. İmadeddin Zengi, Musul ile el-Cezire ve Kuzey Suriye bölgesine vali ve sultanın iki küçük oğlunun atabeyi olarak atandı. Musul'dan harekete geçen Zengi'nin kuzey doğuya yönelerek önce Cizre, sonra da doğuya doğru Nusaybin ve Sincar'ı kuşattı ve buradan da Harran'a hareket etti. Urfa kontluğuna komşu bulunan Harran halkının frankların daimi baskısı ve yağma akınları ile çok rahatsız oldukları için Zengi'yi sevinçle karşıladı. Zengi, bölgenin dış emniyetini sağlamak üzere hemen Urfa Kontu Joscelin ile temasa geçti. Onunla kısa bir müddet için mütareke yaptı. İmadeddin Zengi'nin gayet planlı ve uzak görüşlü bir siyaset izlediğini ve kendisine emanet edilmiş olan İslam bölgesinde birlik ve beraberliği tamamen tesis etmeden Franklar'a karşı acele harekete geçmeyi düşünmüyordu. 18 Haziran 1128 tarihinde Haleb'e giren atabek Zengi, şehir halkı tarafından büyük bir sevinçle karşılandı. Kudüs Kralı II. Baudouin, Dımaşk atabeyi Tuğtekin'in 12 Şubat tarihinde vuku bulan ölümü üzerine Dımaşk'ı ele geçirmek üzere harekete geçmişti. Kendisine Trablus kontu Pons, Antakya Prinkepsi II. Baudouin ve Urfa Kontu Joscelin'in kuvvetleri ile Dımaşk önüne gelen Haçlı ordusu, etrafı yağmalamaya çıkan büyük bir grubun Dımaşk kuvvetleri tarafından baskına uğratılıp imha edilmesinden sonra fena hava şartları yüzünden kuşatmayı kaldırmak ve ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı. 21 Ağustos 1131 yılında Antakya Prinkepsi II. Bohemund öldürüldü. II. Bohemund'un varisesi, henüz 2 yaşındaki küçük kızı Constance idi. Fakat dul kalmış olan karısı, Kudüs Kralının kızı Alice, Antakya hükümdarlığında kocasına halef olmak kararındaydı. Devletin sınırları Zengi gibi kuvvetli bir düşman tarafından tehdit olunurken, idarenin bir kadının elinde kalmasını doğru bulmayan pek çok kimse de Alice'nin arzusuna karşı çıktılar. Antakya'da endişe verici bir ikilik doğdu. Alice hakimiyetini korumak gayesiyle Haleb'de bulunan Zengi'ye başvurarak yardım talebinde bulunmuştur. Haçlılar arasındaki bu anlaşmazlıktan faydalanan Zengi, Alice'ye yardım bahanesi ile Antakya bölgesine bir akın tertip etti. Ancak daha sonra Alice Kral'a başvurarak af dilemiştir. Kral, Antakyalılar'dan torunu Constance'a sadakat yemini etmelerini istemiş, prinkepsliğin idaresi ile evleninceye kadar Constance'a vesayeti Urfa Kontu Joscelin'e tevdi ettikten sonra Kudüs'e döndü. I. Joscelin'in ölümünden sonra yerine oğlu II. Joscelin geçti. II. Joscelin babası öldüğünde 18 yaşında idi. Onun idaresinin ilk yıllarında Urfa Kontluğu, İmadeddin Zengi'nin Suriye'den ayrılmak zorunda kalması sayesinde oldukça rahattı. II. Joscelin Halep bölgesine karşı harekete geçti. Buradaki Türkler kaçarak Tell Başır yöresine gitti (Runciman, 1989:134).

Genç Urfa Kontu II. Joscelin Fırat'ın batısında Keysun ve Maraş'ta bulunan Ermenilerle, düşmanca münasebetlere girişti. 1133 yılında Ermeni hükümdarlığı güneyde Mersin yakınlarından kuzeyde, Urfa kontluğuna bağlı bulunan Maraş çevresine kadar uzanmaktaydı. 1135 yılında ise I. Leon, Maraş'a bağlı Servendikar kalesini işgal etmişti. 1136 ilkbaharında Antakya hükümdarlığını eline geçirmiş olan Raymond de

Poitiers, Zengi ile mücadeleye girişmeden önce Ermenileri itaate almayı ve bu arada daha önce Bizans tarafından geri alınıp, şimdi Rubenliler tarafından yeniden zapt edilmiş olan Çukurova şehirlerini tekrar Antakya prinkepsliğinin arazisine katmayı tasarladı. Raymond'un yardımcısı eskiden kendisine ait bulunan Servendikar kalesini geri almak isteyen Maraş ve Keysun senyörü Baudouin de Mares idi. Franklarla Ermeniler arasındaki bu çatışmadan faydalananlar Danişmendli emiri Muhammed 1136 yılı sonbaharında Maraş bölgesine saldırdı. Keysun ve civarını tahrip ederek yağmaladı (Demirkent, 1990:113).

Haçlı reisleri eskiden Bizans'a ait bulunup Türkler tarafından zapt edilmiş olan yerleri geri aldıktan sonra İmparatorluğa teslim edeceklerine dair ettikleri yemini daha sonra unutmışlardı. İoannes II. Komnenos 1136 yılında Anadolu'nun güneyinde yuvalanmış olan Ermenileri ve özellikle Haçlı Frank devletçiklerini itaate zorlamayı kararlaştırılmış ve 1137 yılı başında büyük bir ordu ile Bizans sınır kalesi olan Silifke'ye saldırarak kendisini durdurmak isteyen Ermeni Leon'un kuvvetlerini geri püskürttüktan sonra süratle Tarsus, Adana ve Misis'i zapt etti. İoannes bundan sonra Bagras üzerinden tekrar Çukurova'ya döndü. İmparator kışı Çukurova'da, Tarsus yakınında geçirdi. 1138 yılı başlarında İmparator İoannes II. Komnenos, Raymond, II. Joscelin ve diğer adamlarına sefere hazır olmaları konusunda haber gönderdi. İmparator, Maraş, Ayntab ve Tell Başir yanından geçerek Buza önüne geldi. Bizaa, bir haftalık kuşatmadan sonra 8 Nisan 1138'de teslim oldu. Buza İmparator tarafından II. Joscelin'e verildi. 1138 yılının sonbaharında Buza tekrar Müslümanların eline geçti. İmparatorun hemen hemen tamamıyla başarısızlıkla sonuçlanan Anadolu seferleri Danişmendli hükümdarı melik Muhammed'in ölümüne kadar sürdü. Danişmendli hükümdarın ölümünden sonra yerini almak isteyen kardeşleri ve oğullarının taht mücadelesi başladı. İmparator Suriye meselesini tekrar ön plana çıkardı. 1142 ilkbaharında İoannes Komnenos batı Anadolu yolundan Antalya'ya indi. Danişmandliler tarafından zapt edilmiş olan kaleleri almak üzere yola çıktı. Urfa Kontluğu arazisine girdi ve Tell Başir önünde karargah kurdu. Bizans ordusu, 25 Eylül 1142 tarihinde Bagras kalesi önüne ulaştı. İmparator İoannes, Antakya Prinkepsi Riamond'a haber göndererek, eski anlaşmaları uyarınca şehri, iç kalesi ve bütün tahkimatıyla birlikte kendisine teslim etmesini istedi. Antakya Prinkepsi Raymond, Antakya'yı Bizans hükümdarına teslim etmedi. İmparator Antakya'yı güç kullanarak almayı ertesi ilkbahara erteleyen İmparator, Çukurova'nın doğusuna, Tarsus dolaylarına çekildi. 1143 Mart'ında Antakya'yı zorla itaat altına almak hazırlıkları içindeyken Toroslar içinde yaban domuzu avına çıkan İmparator İoannes Komnenos, kaza ile aldığı zehirli bir ok yarısından kurtarılamayarak öldü ve bu ikinci Suriye seferi de böylece hiçbir neticeye ulaşmadan sona ermiş oldu (8 Nisan 1143) (Demirkent, 1990:133).

Musul atabeyi İmadeddin Zengi, Urfa'yı Haçlılardan geri almak için planlar yapıyordu. Urfa'yı Joscelin'in orada bulunmadığı bir sırada kuşatmayı düşünüyordu. Joscelin, Fırat kenarında bulunan Balis'i ve Rakka'yı kuşatmaya gitti. Zengi'nin casus teşkilatı derhal harekete geçerek Urfa'nın müdafasız kaldığını Zengi'ye bildirdi. İmadeddin Zengi Urfa önüne gelince, İslami kaide ve geleneklere uygun olarak kan dökülmesini ve şehrin harab olmasını önlemek için şehre haber göndererek teslim olmalarını talep etti. Şehrin teslim olmaması üzerine Zengi 28 Kasım 1144'de Urfa'yı kuşattı. Kuşatma dört hafta kadar devam etti. 26 Aralık'da kale teslim oldu. Urfa'da yerli halkın kiliselerine dokunulmamış, ibadetlerinde serbest bırakılmışlardır. Zengi, Urfa'dan sonra bölgenin diğer şehirlerini de ele geçirdi. Önce Seruc teslim oldu, daha sonra Zengi, Frankların elinde kalan son kale olan Birecik'i kuşattı. Ancak Musul'da Selçuklu şehzadeleri onun iktidarını almak için planlar yaptığını öğrenince Birecik

kuşatmasını kaldırdı. Zengi Urfa'yı fethinden sonra Tell Başır'ı merkez edinen II. Joscelin'in elinde yine de oldukça önemli, verimli, müstahkem kale ve şehirler bulunmakta idi. Kuzeyde Maraş senyörlüğü ona tabi idi. Güneyde ise Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan'ı elinde bulundurmaktaydı. Urfa 24 Aralık 1144 de, Zengi tarafından yeniden Türk hakimiyetine katıldı. 15 Eylül 1146'da Zengi'nin ölümü üzerine Ermeni halk Urfa'nın kapılarını yeniden Josceline açtı. Zengininkendilerine gösterdiği merhameti unuttular. Zenginink yerine geçen oğlu Nureddin Mahmud Halep ve Türkmen birlikleri ile Urfa'ya geldi ve kaçmakta olan Haçlılar ve Ermeni halk kılıçtan geçirildi. Böylece Urfa Haçlı Kontluğu sona erdi. Haçlılar II. Joscelin idaresinde Tell Başır, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan civarında varlıklarını sürdürdüler (Altan, 2003:50).

1146 Ekim ayı sonlarında, vassali olan Maraş ve Keysun senyörü Baudouin ile birlikte az bir kuvvetle II. Joscelin Urfa önlerinde göründü. Ermeniler eski efendilerine Urfa'nın kapılarını yeniden açtılar. Bu durumu haber alan Nureddin, Haleb'den Savar'ın Türkmenleri ile Urfa önüne ulaşmış bulunuyordu. Bu kevvete karlı koyamayacağını anlayan Joscelin, etrafı sarılmış olan şehirden çıkarak kurtulmayı denedi. Ancak Türkler hemen hemen bütün Frankları burada öldürdüler. 3 Kasım 1146'da da Joscelin burada öldürüldü. Bu da 1144 yılında yıkılmış olan Urfa Haçlı Kontluğunun tamamen sona erdiğinin bir göstergesi idi. (Demirkent, 1990:154).

8.2. Öne Çıkan Şehirler

8.2.1. Ravendan

Yamaçları dik bir tepede bulunan bu kale surlar ile kuşatılmıştır. Sur, birbirinden farklı uzaklıkta köşeli veya yarım yuvarlak burçlarla bölünmüştür. Surun büyük kısmı yıkılmış ve toprakla örtülmüş haldedir. Kalenin giriş kapısı güneyde olup bunun zaman zaman tamir gördüğü yapı tarzından ve kullanılan malzemenin farklılığından anlaşılıyor. Kalenin içinde, doğu kısmında, ön tarafında merdivenler bulunan iki büyük su sarnıcı vardır. Sarnıçlardan gizli yolla Afrin çayına inilebildiği sanılmaktadır. Kuzey kısmında saray olması muhtemel bina kalıntısı bulunmaktadır. Bilinen en eski zamanda bölgeye Hititler sahip olmuşlardı. Ortaçağda ise İslam fethine kadar bölgeye Bizans imparatorluğu sahipti. VII. yüzyıl ortalarına doğru başlayan ve hızla yayılan İslam fütuhatı Suriye ve el-Cezire'nin fethinden sonra Anadolu'da Toros dağlarına kadar ulaşmış, bu dağlar Bizans ile İslam Devleti'nin sınırını oluşturmuştu. Bu sınırın güneyinde ve doğusunda kalan topraklar Avasım ve Sugur adı verilen askeri bölgeler olarak gelişmiş ve Bizans'a karşı taarruz ve müdafaa bakımından pek çok kale ile tahkim edilmişti. 1097 yılı sonlarında kale Haçlılar tarafından Türklerin elinden alınmıştı. Ravendan, Birinci Haçlı Seferi orduları 1097 yılı sonbaharında Antakya surları önüne geldiği ve şehri kuşattığı sırada henüz Türklerin elinde ve Haleb meliki Rıdvan b. Tutuş'a ait bulunmaktaydı (Demirkent, 1992:85).

I.Baudouin, 1097 yılının sonlarına doğru Bagrat adındaki bir Ermeninin tavsiyesi üzerine Doğu'ya yönelmiş ve Türk hakimiyetinde bulunan Ravendan'ı ele geçirmiştir. Ravendan, 1097–1151 yılları arasında 54 sene Haçlıların hakimiyeti altında kalmıştır. Kısa bir süre sonra Baudouin'in Bagrat ile arası bozuldu. Bagrat askeri idaresi kendisine verilen Ravendan'a oğlunu vekil bırakmış ve ona, buraya Haçlıları sokmamasını tembih etmişti. Bagrat'ın bu davranışı, Ravendan kalesinin çok sarp olmasına güvenerek burada kendisine bağımsız bir hakimiyet kurmak istediğini gösterir. Baudouin, Bagrat'ın bu niyetini öğrenince onu derhal tutuklatmış ve

Ravendan'a bir Haçlıbirliği sokmasını istemişti. Bagrat bu isteğe önce inatla karşı koymuş, hatta yapılan işkencelere bile dayanmıştı. Ama sonunda ölümle tehdit edilince boyun eğmiş ve oğluna Ermeni reisi Fer ile bir mektup göndererek kaleyi Haçlılara teslim etmesini bildirmişti. Sonuçta Ravendan'a bir Haçlı garnizonu yerleştiren Baudouin, kalenin hakimiyetini eline almış, Bagrat da Haçlı karargahından kovulmuştu (Ersan, 2007:53).

Ravendan kalesi Urfa kontluğunun batı bölgesindeki en uc ve en önemli savunma noktalarından biriydi. Bu tarihlerde kale, Urfa'yı Antakya'ya bağlayan yol üzerinde, önemli bir geçit yeri durumundaydı. Urfa'dan Antakya'ya giden yol Fırat nehrinin batısında Tell Başir üzerinden geçmekteydi. Burada ulaşım kolaydı. Baudouin de Boulogne, Urfa'da iki yıl hakimiyet sürmüştü. Antakya'nın 3 Haziran 1098'de Haçlılar tarafından zaptından sonra Temmuz ayında şehirde çıkan tifüs salgını pek çok kişinin ölümüne sebep olmuştu. Salgın hastalık şehre yayılınca, hemen bütün Haçlı reisleri canlarını kurtarmak maksadıyla Antakya'yı terkederek civar bölgelere kaçmışlardı. Bu sebeple Godefroi de Bouillon da, Urfa kontu olmuş bulunan kardeşi Baudouin'in geçici olarak kendisine verdiği Tell Başir ve Ravendan şehirlerine giderek bir süre bu bölgede kalmıştı (Demirkent, 1997:68).

Baudouin de Boulogne ağabeyi Godefroi de Bouillon'un 18 Temmuz 1100'de ölümünden sonra onun yerine kral olmak üzere 1100 yılı sonbaharında Kudüs'e giderken, Urfa kontluğunun idaresini kuzeni Baudouin du Bourg'a bırakmıştı. Böylece kontluğun diğer kaleleri gibi Ravendan da Baudouin du Bourg'un hakimiyetine geçmiş oldu. Baudouin du Bourg ise, 1101-1102 yılında doğuya gelen ve kahramanlığı ile tanınmış olan teyzesinin oğlu Joscelin de Courtenay'i hizmetine alarak, ona kontluğunun Fırat'ın batısında kalan bölgesini iktâ olarak verince, merkez Tell Başir olmak üzere bu bölgedeki Dülük, Ayntab, Ravendan, Kurus gibi önemli kalelerin idaresi de Joscelin'e geçti. 1104 yılına kadar Ravendan, çevredeki diğer kaleler gibi bölgenin sahibi Joscelin'e bağlı kaldı. 7 Mayıs 1104 tarihinde yapılan Harran savaşında Urfa ordusu mahvolmuş, Baudouin ve Joscelin de Türklere esir düşmüşlerdi. Urfa kontu Baudouin du Bourg'un Türk esaretinden kurtulduktan sonra Antakya'ya gitti burada Tankred ile girdiği iktidar mücadelesinde yenilince kaçarak Ravendan'a sığındı. Ravendan 1117 yılına kadar Bagrat'ın idaresinde kaldı. Fakat 1117 yılında Baudouin du Bourg, Musul valisi Mevdud'un arka arkaya yaptığı seferler sonunda kontluğunun doğu arazisinde uğradığı zararı, Fırat'ın batısında bağımsız veya yarı bağımsız şekilde Ermenilerin elinde bulunan arazi ve kaleleri zorla ele geçirmek ve bunları doğrudan kontluğa bağlamak suretiyle telafiye çalıştı. Böylece Fırat'ın batısındaki bölgede bulunan Raban, Birecik, Ravendan gibi birçok kale, mahalli ermeni hakimiyetlerine son verilerek Urfa kontluğuna ilhak olundu(Demirkent, 1992:71)..

1118 yılında Ravendan da tekrar Joscelin'in hakimiyetine geçti. Joscelin 1119'dan 1131 yılında ölümüne kadar Urfa kontluğunun arazisini önemli bir kayba uğramadan Türk taarruzlarına karşı savunabildi. Joscelin Urfa'ya geldikten hemen sonra müslümanlara karşı iki akın tertiplemiş, etrafı yağmalayarak birçok esir almıştı. Joscelin de Courtenay'in 1131 sonbaharında ölümünden sonra yerini alan oğlu II. Joscelin zamanında Musul valisi atabek İmadeddin Zengi'nin yaptığı taarruzlar sonunda, kontluğun doğu bölgesindeki birçok kale Türklerin eline geçti. Zengi'nin bir ay süren kuşatmadan sonra 24 Aralık 1144'de Urfa'yı fethi ise, Urfa kontluğuna fiilen son verdi. Bununla beraber Joscelin II. Fırat'ın batısında Tell Başir merkez olmak üzere, aralarında Ravendan'ın da bulunduğu birkaç kaleyi elinde tutabildi. Ancak onun bu bölgedeki hakimiyeti de fazla sürmedi. Nureddin Mahmud da babası gibi, Haçlılara karşı mücadeleye devam ederek II. Joscelin'in elinde kalan arazi ve kaleleri ele geçirmek için

savaşı sürdürdü. 1150 ilkbaharında II. Joscelin gittikçe zorlaşan durumunu görüşmek üzere Antakya'ya giderken, yolda bir Türkmen grubu tarafından yakalandı ve Haleb' de zindana atıldı. Tell Başır, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan kaleleri Joscelin II.'in hanımı Beatrice tarafından miktarını bilemediğimiz torbalar dolusu altın karşılığında Bizans'ın Kilikya'daki valisi Thomas'a teslim edildi. Ama bölgenin Bizans'a intikali, buraya yapılan Türk hücumlarını durdurmadı. 1151 ilkbaharında Haleb hükümdarı Nureddin Mahmud Ravendan'ı aldı. Böylece Ravendan kalesi yeniden Türk dünyasına kazanılmıştı. Ravendan, 1151 yılından sonra Haleb'e bağlı bir kale olarak Nureddin Mahmud'un hakimiyetinde kaldı (Demirkent, 1992:78).

8.2.2. Tell Başır

Şehir Til Basere adıyla Asurlular zamanında zikredilmiştir. 1097 kışı başlangıcında Baudouin Fırat'a kadar bütün bölgeyi işgal ederek Tell Başır'ı zaptetti ve 1098 Şubat'ı başında Tell Başır'den hareketle Urfa'ya gitti. I.Baudouin Urfa'ya hakim olduktan sonra ilk işi burada hakimiyetini sağlamlaştırmak ve şehrin tahkimatını kuvvetlendirmektir. Baudouin, kuzeni Joscelin'in sahip olduğu Tell Başır bölgesine hile ile sahip oldu. Joscelin'i güya yardım istemek için yanına çağırdı ancak yakalatarak hapse attırdı. Karşılıklı olarak da Tell Başır'ı istedi. Baudouin'e kazandığı Tell Başır'ın geliri yeterli gelmeyince gözünü Ermenilerin elinde bulunan Reban, Keysun, Gerger, Birecik gibi şehirlere dikti. Buraları kendi hakimiyetine aldı (Demirkent, 1997:76). I.Baudouin Tell Başır'ın buğday, arpa, üzüm ve zeytinyağı gelirini Antakya'yı kuşatmakta olan ağabeyi Gedofroi'ye tahsis etti (Ersan, 2007:56).

Haçlılar Tell Başır'e 1098 yılında Baudouin yüz atlı ile beraber gelip burayı zapt etmesi ile geldiler. Urfa'nın Valisi Thoros, Tell Başır'e haber gönderip Baudouin'e düşmanlarına karşı kendisine yardım etmesini teklif etti. Çünkü Thoros civardaki Ermenilerden çok endişe ediyordu. Baudouin 60 atlı ile beraber Urfa'ya geldi. Thoros, ona büyük dostluk gösterdi ve kıymetli hediyelerle birlikte Onunla anlaşma yaptı (Meteos, 2000:195).

Haçlılar Tell Başır'ı mücadelelerine etkin şekilde kullanmışlardır. Haçlılar 1102–1103 senesinde Tell Başır'den Halep Bölgesine yürüdüler. 1108 yılında Tell Başır'ın hükümdarı Joscelin, amcası Balduin ve Cavali ile birlikte Tell Başır'ı hareket noktası olarak Antakyalı Tankred ile savaştı. Sultan Muhammed'in yolladığı büyük bir Türk ordusu, Musul emiri Mevdud'un kumandasında 1111 yılında Tell Başır önlerine geldi ve bu kaleyi bir buçuk ay kuşattı. 1119 yılında Baudouin, Urfa'yı ve Tell Başır'ı kont Joscelin'e verdi (Meteos, 2000:266).

1120 Mayısı sonunda Keysun ve Besni arasında Joscelin tarafından mağlup edilmiş olan İlgazi, Tell Başır'ı başarısız bir şekilde birkaç gün müddetle kuşattı. Bundan sonraki yıllarda Halepliler, sık sık, Tell Başır'den yapılan hücumlarla taciz edildiler. Joscelin 1131 yılı sonunda öldü. Yerine oğlu Urfa Kontu II. Joscelin geçti. II. Joscelin babasının aksine gençliğinden beri içkiye ve sefahate kendini kaptırmıştı. Bizans İmparatoru II. İoannes Komnenos, 1142'de Kuzey Suriye'yi işgal edip Tell Başır önlerinde gözüktü. II. Joscelin rehineler vermek zorunda kaldı ve kızını II. İoannes ile evlendirmek zorunda kaldı. Urfa Haçlı Kontluğu 1146'da tamamen sona erince Haçlılar II. Joscelin idaresinde Tell Başır, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan civarında varlıklarını sürdürdüler (Altan, 2003:50).

Selçuklu Sultanı Mesud ile müttefik olup 1150 yılında Tell Başır'de Frankları mağlup eden Nureddin'in akınları Joscelin'in zayıflığını iyice ortaya koydu. 1151 ilkbaharında Haleb hükümdarı Nureddin Mahmud, Anadolu Selçuklu sultanı Mesud ve

Mardin Artuklu emîri Hüsameddin Timurtaş Bizans garnizonlarına hücum ederek bu kaleleri ele geçirip paylaşırlarken, Nureddin Mahmud Ravendan ve Tell Başir'i eline geçirdi (Demirkent, 1992:79).

II. Joscelin aynı yıl esir düşüp, Halep'de hapsedilince esasen bir yıl önce de Tell Başir'e hücum etmiş olan Mesud Keysun, Besni, Raban kalelerini aldı ancak Tell Başir'i zaptedemedi. Onun çekilmesinden sonra Kudüs Kralı Tell Başir'e geldi. II. Joscelin'in karısını ve çocuklarını Kudüs'e götürdü. Tell Başir ve diğer bölgeleri koruması için yanında getirdiği Bizans askerlerini muhafız olarak bıraktı. Ancak bu muhafızlar şehri koruyamadılar ve Tell Başir'in anahtarını Nureddin'e teslim ettiler. Nureddin Tell Başir'i Hasan adlı bir kumandana bıraktı. O da kaleyi yeniden tahkim ettirdi ve buraya birkaç yıllık erzak yığırdı. Nureddin ise Halep ve Tell Başir üzerinden Musul'a gitti. Gaziantep, Tell Başir ve diğer kuzey Suriye şehirleri 1176'da Salahaddin'in emrine girdiler (Honigman, İ.A.C.12:145-146).

Halep Selçuklu Meliki Rıdvan, Haçlılara karşı yalnız başına mücadele edecek güce sahip olmaması nedeniyle Çavlı'ya bir mektup göndermiş ve Haçlılara karşı birlikte mücadele etmeyi teklî etmiştir. Çavlı, Rıdvan'ın teklifini kabul edeceğini ancak bir şartı olduğunu söylemiştir. Buna göre Rıdvan, önce Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan tarafından işgal edilen Musul'a yeniden hakim olabilmesi için kendisine askeri yardımda bulunacaktı. Daha sonra ikisi birlikte Haçlılar üzerine yürüyeceklerdi. Bu şartları kabul eden Rıdvan, Antakya Prinkepsi Tankred ile barış yaptıktan sonra askerleriyle birlikte Halep'ten ayrılp Rahbe'yi kuşatmakta olan Çavlı'ya katıldı. Habur ırmağı kıyısında yapılan şiddetli savaş sonunda I. Kılıçarslan mağlup edildi. Bu zaferden sonra Çavlı, Rıdvan ile yaptığı anlaşmaya uymadı. Bu durum üzerine Melik Rıdvan, Emir Çavlı'nın kendisine yaptığı bu ihanetten dolayı kendisinin en yakın komşusu durumunda olan Antakya Prinkepsi Tankred'e, Çavlı'ya karşı birleşme önerisinde bulundu. Tankred, Rıdvan'ın fikir ve önerilerini olumlu karşılamış ve askeri hazırlıklarını tamamlayarak harekete geçmiştir. Kendisine karşı yapılan bu ittifakı haber alan Çavlı, Urfa Kontu Baudouin'e başvurmuştur. Çavlı'nın bu çağrısını kabul eden ve b sıralarda Membic'te bulunan Urfa Kontu, kuvvetleriyle birlikte gelip Çavlı'ya katıldı. Çavlı, Baudouin ve ona katılan Joscelin ile birlikte Tell Başir yörelerine geldi. Tankred, Melik Rıdvan'ın gönderdiği 600 atlı ile birlikte Tell Başir yönüne hareket etti. Burada her iki ittifak grupları arasında şiddetli bir savaş başladı. Tankred merkez hattında bulunan Baudouin ve Joscelin'in kuvvetleri üzerine saldırarak onları geri çekilmek zorunda kaldı. Yapılan savaşta gerek Haçlılar, gerekse Rıdvan'ın Halep askerleri ağır kayıplar vermişlerdir. Buna karşılık Tankred'in kuvvetlerinin eline çok sayıda mal ve eşya geçmiştir. Savaştan sonra Tankred, Antakya'ya dönmüş ve savaştan sağ olarak kurtulan Rıdvan'ın kuvvetlerini Halep'e geri göndermiştir. Bu savaş iki Haçlı Kontluğu'nun arasının açılmasına neden olmuştur (Sevim, 1999:35).

Joscelin'in 1159'da Halep'de ölmesiyle Tell Başir ve etrafı başsız kaldı. Nureddin'in fetihleri sebebiyle Tell Başir'in Antakya ile bağlantısı kesilmişti. Bölgenin idaresini II. Joscelinin karısı Kontes Beatrice almıştı. Sultan Mesud'ta bir süre Tell Başir'i kuşattı. Mesud'un kuşatmayı kaldırmasından sonra bu kez de Nureddin Tell Başir'e taarruz etti. Kocasının yerine idareyi eline alan Kontes Beatrice gerek Mesud'un gerekse Nureddin'in saldırılarına güçlkle karşı koymuş ve bu saldırılar dayanılmaz bir hale gelmişti. Tell Başir'in daha fazla savunulamayacağı artık belliydi. (Altan, 2003:121). Kontes, Bizans'ın teklifi ile elindeki Tell Başir'i ve diğer kalelerini Bizans'a sattı (Demirkent, 1997:118).

8.2.3. Birecik

Yüzey şekillerinin elverişliliği ve Fırat kenarında önemli bir köprübaşı olması nedeniyle eski çağlardan beri çeşitli yerleşmelere sahne oldu. M.Ö. II. binyıllarda Hititlerin elinde bulunan yörenin o sıralardaki adının Birthe olduğu ileri sürülür. M.Ö. IX. Yüzyılda Asurların eline geçen Birecik daha sonra sırasıyla Pers, Makedonya, Roma ve Bizans yönetiminde kaldı. Birecik, M.Ö. IX. Asırda Kuzey Suriye ve Mezopotamya'da mühim bir rol oynamıştır. Birecik'in önemi Kuzey Suriye'den Mezopotamya'ya ve Babil'e yapılan kervan ticaretinin geçit noktası olmasından ileri gelmektedir. Asurilerin Çivi yazılı kitabelerinde ismi geçen Til-Bursip veya Barsip bugünkü Bireciktir. Araplar Birsu tabirini al-Bira olarak almışlardır ki bu Suriyeliler tarafından sonraları Bireh şeklinde kullanılmıştır. Suriye ve Mezopotamya Türk Hakimiyeti altına geçtikten ve Türkler Bira ahali arasında sayıca artış kazandıktan sonra bu Arapça ismin yerine yavaş yavaş Türkçe Birecik adı kullanılmaya başlanmıştır. 1099'da Urfa Kontu Baudouin tarafından zapt edilen bu mevki hemen hemen yarım asır Frankların elinde kalmıştır. 1144'de Bira Kalesindeki Franklar, o zamanki Urfa Senyörünün emri altında, Musul Emiri Zengi'nin ordusuna karşı kendilerini müdafaa etmişlerdir. Fakat şehir çok geçmeden Zengi'nin korkusundan Mardin Artukoğullarına kendiliğinden teslim olmuştur (Street, İ.A. C.2:629-630).

Haçlı Seferleri sırasında Urfa Kontu II. Baudouin, Fırat kavsinin batısındaki Ermeni kale ve kasabalarla birlikte Fırat'ın Doğu kıyısında metin bir kale ve önemli bir geçit yeri olan Birecik'i kontluğunun arazisine kattı (Demirkent, 1990:14). Birecik'in zaptı ile Urfa, Tell Başır, Ravendan kaleleri arasındaki yolu açmış, iç birliği sağlamlaştırmış oluyordu (Runciman, 1989:161).

Urfa Haçlı Kontluğu için önemli bir mevki olan Birecik zaman içinde birçok mücadeleye sahne oldu ve yıkılışına kadar Urfa Haçlı Kontluğu sınırları içerisinde yer aldı. 1144 yılında Zengi'nin Urfa'yı fethi sonrasında 1146 yılında Kontluk tamamen sona erince Haçlılar II. Joscelin idaresinde Tell Başır, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan civarında varlıklarını sürdürdüler (Altan, 2003:50).

1150 ilkbaharında II. Joscelin gittikçe zorlaşan durumunu görüşmek üzere Antakya'ya giderken, yolda bir Türkmen grubu tarafından yakalandı ve bunu haber alan Nureddin'in gönderdiği bir birliğe teslim edilerek Haleb' de zindana atıldı. Böylece Urfa kontluğundan geriye kalmış bu arazi, şimdi sahipsiz duruma düşmüştü. Haçlılar için, Haleb hükümdarı Nureddin Mahmud'un ve Anadolu Selçuklu sultanı Mesud'un taarruzlarına karşı bölgeyi savunmak hemen hemen imkansız hale geldiğinden, Bizans imparatoru Manuel Komnenos'un bu araziye satın almak üzere yaptığı teklifi kabul ederek, imparatora satmaktan başka çareleri kalmamıştı. Sonuçta Tell Başır, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan kaleleri Joscelin II.'in hanımı Beatrice tarafından miktarını bilemediğimiz torbalar dolusu altın karşılığında Bizans'ın Kilikya'daki valisi Thomas'a teslim edildi. Ama bölgenin Bizans'a intikali, buraya yapılan Türk hücumlarını durdurmadı. 1151 ilkbaharında Haleb hükümdarı Nureddin Mahmud, Anadolu Selçuklu sultanı Mesud ve Mardin Artuklu emiri Hüsameddin Timurtaş Bizans garnizonlarına hücum ederek bu kaleleri ele geçirip paylaşırlarken, bölgedeki diğer küçük kaleleri de zaptettiler. Sultan Mesud Ayntab ve Dülük'e, Timurtaş Samsat ve Birecik'e sahip olurken, Nureddin Mahmud Ravendan ve Tell Başır'i eline geçirdi (Demirkent, 1992:48).

8.2.4. Suruc

Süruç olarak da bilinen bu yer Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Şanlıurfa iline bağlıdır. M.Ö. 2000'lerde Hurilerin yaşadığı topraklar arasında yer alan Suruc yöresine M.Ö. XI. yüzyıldan sonra Aramiler yerleşmeye başladı. M.Ö. X. yüzyılda Aramiler'in kurduğu Bit-Adini Krallığı'na bağlanan yöre M.Ö. IX. yüzyılda Asurlar'ın eline geçti. Pers, Makedonya ve Seleukos egemenliklerinin ardından M.Ö. II. yüzyılda Osroene Krallığı'na bağlandı. M.S. II. yüzyıl başlarında da Roma yönetimine girdi. Bizans döneminde VII. yüzyıl ortalarında Arapların eline geçtiyse de XI. yüzyılda gene Bizans'a bağlandı. XI. yüzyılda Bizans'a bağlı bir Ermeni komutan olan Philateros'un yönetimine girdi. Aynı yüzyılın sonunda Urfa Haçlı Kontluğu'nun topraklarına katıldı. XII. yüzyıl başlarında Zengilerin yönetimine girdi. Bir süre Eyyubilerin ve Harezmlerin elinde kaldıktan sonra Anadolu Selçuklularının egemenliğini tanıdı. Suruc şehrinin önemi işlek yollar üzerinde bir transit merkezi olmasından kaynaklanıyordu. el-Cezire'yi Akdeniz kıyılarına bağlayan yollardan biri buradan geçiyordu. Urfa-Birecik arasındaki yolların en güneyde olanı üzerinde yer alan Suruc, bu iki şehre eşit mesafede bulunuyordu.

Baudouin, Kürboğa'nın başarısızlıkla sonuçlanan Urfa kuşatmasından sonra Suruç şehrini ele geçirdi. Baudouin, Urfa'da hakimiyetini güçlendirdikçe buradaki Ermenilere sırt çevirdi. Ermeniler de Baudouin'e karşı suikast girişiminde bulundular ama başarılı olamadılar (Demirkent, 1997:75).

Urfa ile Fırat arasında güney batıda bulunan Suruc şehri Artukoğullarından Behramoğlu Belek'e haraç veriyordu. Fakat kısa bir müddet önce ona karşı ayaklanmıştı. Belek, Baudouin'e bir mektup yazarak, şehri itaat altına almak için ondan yarım istedi. Baudouin kabul etti. Suruc ahali Baldak'a haber gönderip, ondan şehre gelerek kendilerini kurtarmasını istediler. Baldak ve maiyeti gizlice Urfa'dan çıktılar ve Suruc şehrine alındılar. Baudouin yanında kuşatma aletleri getirmişti. Baldak ve Suruc ahalisinin cesareti kırıldı. Ahali derhal şehri Baudouin'e teslim etmek istediler. Suruc'un ve birkaç ay sonra da Birecik'in zaptı ile Urfa, Tell Başır, Ravendan kaleleri arasındaki yolu açmış, iç birliği sağlamlaştırmış oluyordu (Runciman, 1989:161).

1099'da Artuk oğlu Sökmen, büyük bir orduyla beraber Suruç üzerine yürüdü ve civar yerlere akınlar yaptı. Bunu haber alan Baudouin de Bourg ile Suruç Kontu Foucher Türklerin karşısına çıktılar fakat hazırlıksız olduklarından dolayı mağlup oldular. Bu savaşta Foucher öldü ve Baudouin de Bourg da Urfa kalesine sığındı. Şehrin ileri gelenleri O'nu Urfa kalesinden alarak şehre getirip tahta oturttular. Bourg, üç gün sonra asker toplamak üzere Antakya'ya gitti. Bu sırada Sökmen'in kuvvetleri de Suruç'a hücumlarına devam ediyordu. Bu hücumlara dayanamayan halk Türklerle ittifak yaptı. 25 gün sonra Bourg topladığı askerlerle Suruç'a geldi ve Türkleri buradan uzaklaştırdı. Fakat şehir halkı Bourg'a itaat etmeyince Franklar şehre hücum ederek bütün halkı kılıçtan geçirdiler. (Meteos, 2000:207)

8.3. Urfa Haçlı Kontluğunun Sonu ve Urfa'nın Türkler Tarafından Fethinden Sonra Batı'da Durum

Urfa 24 Aralık 1144 de Zengi tarafından yeniden Türk hakimiyetine katıldı. 15 Eylül 1146'da zengin ölümü üzerine ermeni halk Urfa'nın kapılarını yeniden Josceline açtı. Zengin kendilerine gösterdiği merhameti unuttular. Zengin yerine geçen oğlu Nureddin Mahmud Halep ve Türkmen birlikleri ile Urfa'ya geldi ve kaçmakta olan Haçlılar ve Ermeni halk kılıçtan geçirildi. Böylece Urfa Haçlı Kontluğu sona erdi.

Haçlılar II. Joscelin idaresinde Tell Başır civarında varlıklarını sürdürdüler (Demirkent, 1997:68).

Urfa'nın fethedilmesi İslam dünyasında büyük bir sevinç uyandırırken Doğu'daki Franklar ile Avrupa'da büyük bir üzüntüye sebep oldu. Urfa'nın fethinden sonra Kudüs Kraliçesi Melissende ile Antakya Prinkepsi Raymond de Poitiers, yardım istemek üzere Antakya Prinkepsliğine bağlı Cebele şehrinin Piskoposu Hugue'un başında bulunduğu bir elçilik heyetini Roma'ya göndermeye karar verdiler. Bu heyet Papa III. Eugenius'un yanına 1145 yılının sonbaharında ulaştı. Papa, bu acil yardım çağrılarını üzerine, Roma'daki siyasi problemlerle meşgul olduğu halde yeni bir Haçlı Seferi organize etmek üzere harekete geçti (Altan, 2003:12).

Papa III. Eugenius yeni bir Haçlı Seferi için evvela Fransa Kralı VII. Louis ile temasa geçmeye karar verdi. 1 Aralık 1145'de Papa, Fransa Kralına ve Fransa'da oturan bütün Hristiyanlara hitaben bir bulla²⁶ yayımladı. Papa, bullasında Doğu kilisesinin ve bütün Hristiyanlığın ne kadar büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu anlatarak, bu sefere katılacak olanların, aynen I. Haçlı Seferinde olduğu gibi günahlarının af olacağını vaat ediyor, eşlerinin, çocuklarının, mal ve mülklerinin kilisenin ve kendisinin himayesi altında olacağına söz veriyordu. Kral VII. Louis, zaten Doğu'ya bir haç yolculuğuna çıkmayı düşünüyordu. Papa'nın bu çağrısı üzerine bu yolculuğu Doğu Hristiyan alemine yardım için yapılacak bir Haçlı Seferine dönüştürmeye karar verdi. VII. Louis Doğu'ya gitme niyetini piskoposlar ve krallığın bütün asilleriyle 1145 Noel'inde Bourges şehrinde toplandığı zaman açıklamıştır. Ancak bu toplantıda istediğini elde edemeyen Louis Avrupa'da sözüne güvenilir bir kişi olan Clairvaux manastırının başrahibi Bernard²⁷ ile görüşmeye karar vermiştir. Bernard meseleyi Papa'ya bildirmenin doğru olacağını söyledi. Böylece Papa'ya bir elçi heyeti gönderildi. Papa bu elçi heyetini memnuniyetle karşıladı ve Bernard'ı 1 Mart 1146'da yeni bir Haçlı Seferini vaazetmekle görevlendirdi. Bernard, Fransa'nın birçok bölgesini dolaşarak insanları Haçlı Seferine katılmaya davet etti. Gidemediği yerlere de adamları vasıtasıyla mektuplar gönderdi. Bernard bundan sonra, Alman Kralı III. Konrad'ın Haçlı Seferine katılmasını sağlamak için kendisiyle bizzat görüşmek üzere Frankfurt'a gitmeye karar verdi. III. Konrad, 1146 yılının Kasım ayı sonunda Frankfurt'ta Aziz Bernard ile yaptığı toplantıda sefere katılmaya niyetli olmadığını belirtti. Ancak Bernard yüksek ikna kabiliyeti ile III. Konrad'ı ikna etti. Konrad, Şubat 1147'de Regensburg'da genel bir toplantı düzenledi. Orada bulunan herkesi Haçlı Seferine katılmaya davet etti. Her sınıftan pek çok insan, hatta hırsızlar ve eşkıyalardan oluşan büyük gruplar dahi sefere katılmaya karar verdiler (Altan, 2003:22).

İkinci Haçlı Seferinin kumandanları olan Fransa Kralı VII. Louis ve Alman Kralı III. Konrad, haçı kabul ettikten sonra sefer için gerekli hazırlıklara başladılar. Kendilerinin yokluğu sırasında ülkelerinin idaresi için gerekli düzenlemeleri yaptılar. VII. Louis, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'a elçiler göndererek Haçlı ordusunun topraklarından geçmesine izin verilmesini ve parası karşılığında yiyecek temin etmesini rica etti. Manuel, Fransa Kralına cevaben mektuplar yazarak meselenin önemine temas etti ve O'nun isteklerini yerine getireceğini fakat Haçlıların kendisine sadakat yemini etmeleri gerektiğini bildirdi. Haçlı ordularının Bizans topraklarından geçerken sebep oldukları zararlar Bizansla ilişkilerinin bozulmasına sebep oldu. Bizans İmparatoru

²⁶ ferman

²⁷ 1115 yılında henüz 25 yaşındayken Clairvaux manastırının başrahipliğine seçildi. Avrupa'da dini ve siyasi alanda sözü geçen en önemli şahsiyetlerden birisidir. Hemen her meselede kendisine başvurulmuş bir kişiydi. Yaşayışının temizliği ve dinleyenleri etkileyen vaazları ile ün salmıştı. Cesareti ve kararlılığı sayesinde teşebbüs ettiği her işte başarılı olan bir kişiydi. (Altan, 2002:35)

Manuel bu durum karşısında Selçuklu Sultanı Mesud ile bir anlaşma yapmak istedi. Manuel, ikinci Haçlı Seferini hem devleti için hem de Doğu'daki Haçlı devletleri, özellikle de Antakya Prinkepsliği üzerindeki yüksek hakimiyeti için bir tehlike olarak görüyordu. Çünkü Antakya Batı'dan gelecek olan bu Haçlı ordularının desteği ile Bizans'ın yüksek hakimiyetini tanımayabilirdi. Bizans İmparatoru Manuel, İstanbul önünde toplanan Haçlılarla uğraşmasını fırsat bilen Sicilya Krallığı Roger, bu durumdan istifade etmek için 1147 yılının sonbaharında Bizans'a saldırdı. Bu sırada Anadolu'da hakimiyet sahasını genişletmiş olan Sultan Mesud, Avrupa'nın güçlü krallarından VII. Louis ve III. Konrad'ın kumandasında büyük bir Haçlı ordusunun Anadolu'ya geldiği haberini alınca ülkesini savunma tedbirleri almaya karar vermişti. Fransız Haçlı ordusu Macaristan'ı geçip Bizans sınırına vardı. İmparator Manuel, Almanları Fransızlar gelmeden bir an önce şehir önünden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Alman Kralı III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis ordular arasında çıkabilecek olası bir çatışmayı önlemek, yiyecek ve diğer bütün ihtiyaçlarını daha kolay sağlayabilmek için ordularının başında ayrı ayrı ilerlemeye karar verdiler (Demirkent, 1996:106)

Alman Haçlı ordusu 7 Eylül 1147'de Çatalca Ovasına ulaştı. Meryem ananın doğum gününü kutlamak amacıyla burada ordugah kurdular. Fakat aynı gece Karsu (Melas) nehrinin suları taşı ve ordugahı sel bastı. Hem can hem de mal yönünden pek çok kayba uğrayan Almanlar ertesi gün perişan halde buradan ayrılmak zorunda kaldılar. Konrad, Bizans gemileriyle Anadolu yakasına geçip Kadıköy'de ordugah kurdu. Buradan sonra ordusunun disiplinini sağlayabilmek için her birliğe ayrı kumandanlar tayin ettikten sonra İzmit (Nikomedia) körfezi boyunca harekete geçti. 15 Ekim günü Bizans kumandanı Stephanos'un rehberliğine İznik'ten Dorylaion yönünde hareket geçti. Almanlar, Türk arazisine girer girmez açlık ve susuzlukla karşılaştıkları gibi, bölgeyi çeviren Türk okçularının hücumuna maruz kaldılar. Bir yandan açlık, diğer yandan da Türk saldırıları yüzünden kayıplara uğrayan Alman Haçlı ordusu, nihayet 26 Ekim 1147'de Eskişehir yakınındaki Sarısu Irmağına ulaştı. Burada dinlenirken birdenbire Türk ordusunun hücumuna uğradı. Kral Konrad sağ kalan askerleriyle beraber kaçarak İznik istikametinde geri kaçmaya başladı. 2-3 Kasım'da İznik'e ulaştı. Haçlı ordusu içindeki birçok kişi Haçlı yemininden vazgeçerek ülkesine geri dönmek için İstanbul'a gitti. Kral VII. Louis, İzmit Körfezini dolaşarak Kasım ayı başında İznik'e ulaştı ve İznik gölü yakınında ordugah kurdu. Alman Kralı Konrad'ın burada başına gelen felaketi duyunca çok üzüldü ve derhal Konrad'ın yanına gitti. Krala ve adamlarına para ve malzeme yardımı yapmaya söz veren VII. Louis ayrıca ordularını birleştirmeyi de teklif etti. Böylece ordularını birleştiren VII. Louis ve III. Konrad, 11 Kasım'da hareket ederek Balıkesir yakınındaki Esseron'a ulaştı. Kral Louis, Esseron'dan sonra Alaşehir-Denizli üzerinden Antakya'ya inen yoldan gitmeyi planlamıştı. Fakat bu yol, Selçuklu Türklerinin sınırlarına çok yakın olmasından dolayı güvenli değildi. Bu yüzden kıyı yolundan güneye inmeye karar verdi ve ordularıyla birlikte Edremit'e doğru ilerlemeye başladı. Haçlı orduları Bergama ve İzmir'i geçtikten sonra Efes'e ulaştılar. Anadolu'da uğramış olduğu felaketten sonra hem ruhen hem de bedenen yıpranmış olan Alman Kralı Konrad, İmparator Manuel'in daveti üzerine Efes'ten İstanbul'a geri döndü (Altan, 2003:79).

Fransızlar 1147 Noel'i arifesinde Efes yakınındaki Decervion Vadisi'nde ordugah kurdular. Burada Türklerin saldırısına maruz kaldıkları için derhal erzak temin edip buradan ayrıldılar ve Menderes Vadisi boyunca ilerleyerek Denizli'ye ulaşmak üzere yürüyüşe geçtiler. Burada 1 Ocak 1148 tarihinde bir savaş meydana geldi. Haçlılar Türk kuvvetlerini geri püskürtmeyi başardılar. Kazandıkları başarı ve ellerine geçen ganimetlerle Fransız Haçlılar Denizli'ye vardılar. Buradan da Antalya'ya gitmek

isteyen Haçlılar Toros Dağlarını aşmak zorundaydılar. Yüksek ve tenha olan bu dağlık arazide güçlkle ilerleyebiliyorlardı. Kötü hava koşullarıyla, açlıkla mücadele eden Haçlılar, bir yandan da Türk okçularının devamlı saldırılarına maruz kalıyorlardı. Zaten disiplinsiz bir şekilde ilerleyen Haçlılar yolda ikiye ayrıldılar. Bu durum Türklerin işine yaradı ve Haçlılara ani bir saldırı gerçekleştirerek, Onları imha etmeye başladılar. Haçlılardan bazıları karanlığın çökmesi ile canlarını kurtarabilmişlerdi. Fransa Kralı Louis, 19 Mart 1148'de Antakya'nın Süveydiye (Samandağ) limanında karaya çıkmıştı. Doğu'da Nureddin Mahmud karşısında en tehlikeli durumda olan ve Batı'dan yardım isteyen Antakya Prinkepsi Raymond, üç yıldır yolunu beklemekte olduğu Kral Louis'in sonunda Prinkepslik topraklarına ulaştığını duyunca çok büyük bir sevinçle deral bütün asileri ve halkın ileri gelenleriyle beraber onu karşılamaya gitti. Raymond tarafından parlak bir törenle karşılanıp Antakya'ya getirilen Kral, burada da din adamları ve halk tarafından sevinçle karşılandı. Raymond Krala karşı çok büyük bir misafirperverlik gösteren Raymond, Krala birçok hediye sundu. Louis'in gelmesi ile Raymond, Doğu'daki durumunu sağlamlaştırılmayı ümit ediyordu. Urfa Kontu II. Joscelin, Urfa'nın Zengi tarafından fethinden sonra Tell Başır'de hakimiyetini devam ettirmeye çalışıyordu. Kral Louis'in gelmesi ile O'da Urfa'da yeniden hakimiyet kurmayı planlıyordu. Antakya topraklarında faaliyetlerine devam eden Nureddin, Kasım 1148'de Antakya Prinkepsi Raymond'un baskınına uğradı. Fakat 1149 yılı İlkbaharında tekrar Antakya topraklarına girerek Bakras yakınında Raymond'u mağlubiyete uğrattıktan sonra güneye yöneldi ve Asi Irmağının doğusunda bulunan İnab kalesini kuşattı. Raymond, derhal kaleyi kurtarmak için harekete geçtiyse de Antakya ordusu İnab Kalesi ile Gab batgaklığı arasındaki bir tepe yanında Nureddin tarafından 29 Haziran 1149'da imha edildi. Maraş Senyörü Renaud, İsmaili Reisi Ali b.Vefa ve bizzat Antakya Prinkepsi Raymond bu savaşta öldürüldü. Nureddin bu zaferden sonra kolayca Antakya topraklarında ilerleyerek Asi Nehri Vadisinde birçok nehri ve Harim'i zapt etti. Sonra Batı'ya dönerek Süveydiye'ye kadar uzanan bütün bölgeyi yağmaladı (Altan, 2003:120).

Nureddin 26 Temmuz 1149'da Antakya Prinkepsliğinin Asi Nehri Vadisindeki son kalesi olan Efamiye'yi zapt etti. Böylece Antakya Prinkepsliği toprakları artık sadece Antakya Ovası ve İskenderun-Lazkiye arasındaki daracık bir kıyı bölgesi ile sınırlı kaldı. Prinkepsliğin idaresi ise Raymond'un genç yaşta dul kalan hanımı Constance'in eline geçti. Nureddin ile mütareke halinde olan II. Joscelin ise İnab Kalesi yakınında yapılan savaşta ölen damadı Renoud'un ölümünü duyunca bu fırsatı kaçırmamış ve derhal Maraş üzerine yürüyerek şehre girmiştir. Fakat Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud'un şehre yaklaştığını haber alınca hemen Tell Başır'e geri döndü. Mesud ise Maraş'ı teslim aldıktan sonra Tell Başır yakınlarına geldi ama Kral Baudouin'in Kudüs takviye kuvvetleriyle yaklaştığını duyunca geri çekilmeyi uygun buldu. 1149 yılı kışında Nureddin de Joscelin'i hedef aldı. Böylece bir taraftan Mesud, diğer taraftan da Nureddin tarafından sıkıştırılan Joscelin iki ateş arasında kalmış oldu. Yakalanarak hapse atılan Joscelin dokuz yıl esarette kaldıktan sonra zindanda öldü. Böylece İkinci Haçlı Seferinden pek kısa bir süre sonra Tell Başır ve ona bağlı olan bölge de sahipsiz kalmıştı. Nureddin, Joscelin'in esir edildiğini öğrenince bu durumu değerlendirerek Azaz'ı zapt etti. Sultan Mesud'ta bir süre Tell Başır'i kuşattı. Mesud'un kuşatmayı kaldırmasından sonra bu kez de Nureddin Tell Başır'e taarruz etti. Kocasının yerine idareyi eline alan Kontes Beatrice gerek Mesud'un gerekse Nureddin'in saldırılarına güçlkle karşı koymuş ve bu saldırılar dayanılmaz bir hale gelmişti. Tell Başır'in daha fazla savunulamayacağı artık belliydi. Kontes Beatrice'in içinde bulunduğu zor durumu iyi bilen İmparator Manuel Ona, elinde kalan bütün araziye Bizans'a satmasını teklif

etti. Kudüs Kralı III. Baudouin'in de rızasını alan Kontes bu teklifi kabul etti. Böylece Beatrice, Bizans'ın Kilikya Valisi Thomas tarafından getirilen torbalar dolusu altın karşılığında Tell Başir, Samsat, Birecik, Ayntab, Dülük ve Ravendan kalelerini Bizans askerlerine teslim etti. Kendisi ise kızı Agnes ve oğlu Joscelin ile birlikte Kudüs'e gitti. Fakat Türkler, Urfa Kontluğundan geriye kalan toprakların Bizans'ın eline geçmesinden sonra da bu bölgeye hücumlarını sürdürdü. Neticede 1151 yılında Nureddin, Ravendan ve Tell Başir'i zapt etti. Sultan Mesud, Ayntab ve Dülük'ü, Artuklu Beyi Timurtaş ise Samsat ve Birecik'i ele geçirdi. Böylece I.Haçlı Seferi sırasında Güneydoğu Anadolu'da kurulmuş ilk Haçlı Devleti olan Urfa Kontluğu 1151 yılında tamamen sona ermiştir (Altan, 2003:122).

9. SONUÇ VE TARTIŞMA

1096–1270 seneleri arasında, Müslümanlara karşı tertib edilen Haçlı seferleri sırasında Anadolu’da ve Yakındoğu’da Latin devletleri kuruldu. Bunlar; Kudüs Krallığı, Kıbrıs Krallığı, Trablus Kontluğu, Antakya Prenslığı, Urfa Kontluğu, İstanbul Latin İmparatorluğu vs. Bu Latin devletleri Türkler tarafından ortadan kaldırıldı. Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan, Musul Atabeyi İmadeddin Zengi, Zengi’den sonra yerine geçen oğlu Nureddin Mahmud Haçlıları Anadolu’dan attı. Kudüs’te ise Selahattin Eyyubi Haçlılara büyük bir darbe vurarak Yakındoğu’daki Haçlıları bertaraf etti.

Haçlı Seferleri hem Anadolu’da kendilerine hakimiyet kurmak isteyen Haçlılar için hem de Papalıktan medet umarak Türkleri Anadolu’dan çıkarmak isteyen Bizans İmparatorluğu için hüsrarla sonuçlandı. Anadolu’daki Ermeniler için de Haçlı Seferleri büyük hayal kırıklığı oldu. Çünkü Onlar, Haçlıları adeta bir kurtarıcı olarak gördüler ve işgallerinde Onlara rehberlik ettiler. Ancak daha sonra Haçlılar, Ermenilere yüz çevirdi. Haçlılar, Anadolu’da başarılar elde edip, kendilerine devlet kurunca Bizans İmparatoru Alexios Komnenos’a ettikleri vassallik yeminini de unuttular. Bu yüzden tahta geçen Bizans İmparatorları, Haçlılar üzerine sık sık sefer düzenlemek zorunda kaldı.

Haçlı seferleri sonucunda pek çok kan döküldü ve milyonlarca insan can verdi. Nice ülkeler harab oldu. Dini, siyasi, sosyal, kültürel, iktisadi birçok hadiseler meydana geldi. Avrupa’da bir çok Hıristiyan tarikatları kuruldu, papalığın ve kiliselerin otoritesi sarsıldı. Bu seferler sonunda Hıristiyanlar, Müslümanları yakından tanıdılar. Müslümanların, aslında çok merhametli, iyiliksever, misafirperver olduklarını yakından gördüler. Müslümanların, papazların bahsettikleri gibi olmaması, Avrupalı Hıristiyanların daha önceki düşüncelerini değiştirdi. Papalık, bu seferlerin masraflarını karşılamak gâyesiyle Hıristiyanların rûhânî işleri için vergi almak adetini çıkardı. Bulunduğu çevrenin kilisesine vergisini vermeyenler Hıristiyanlıktan aforoz edildi. Merkezi otoritenin hakimiyeti artıp, Avrupa’da krallık rejimi kuvvetlendi. Avrupa’da aralarında büyük eşitsizlik ve adaletsizlik uçurumu bulunan sınıflar arasındaki fark kısmen azaldı. Doğu sanat ve medeniyetini tanıyıp, İslamî eserlere hayran olan Haçlılar, Müslümanlardan sanat ve teknik alanda birçok yenilikleri ve keşifleri öğrendiler. Pekçok eseri yağmalayarak Avrupa’ya kaçırdılar. Bu ise Avrupa’da ilim ve tekniğin gelişmesine sebep oldu. Müslümanlardan kağıt ve pusulayı da öğrenen Haçlılarda gemicilik çok gelişti. Venedik, Cenova, Marsilya, Pisa gibi Akdeniz limanlarının önemi artıp, ticârî faaliyetler hız kazandı. Bu şehirler serbest bölgeler mahiyetini alıp, Batı ve Doğunun ticareti gelişti.

Haçlı seferleri neticesinde Müslümanlar, Bizanslılar ve Yahudiler çok zarar gördü. İstanbul’un zenginliğine hayran kalan Latin Katolikler, şehrin sanat eserlerini zengin olmak hırsıyla yağmaladılar. 1204 yılında düzenlenen IV. Haçlı Seferinin İstanbul’u hedef alması ile de Haçlıların esas niyeti ortaya çıktı ve Bizans İmparatorluğu Haçlı Seferlerinden büyük zarar gördü. İstanbullular şehri terk etmek zorunda kaldı. Bizanslılar 1261 senesinde tekrar İstanbul’u Haçlılardan geri aldılar.

Haçlı Seferleri, çalışmamızın konusunu teşkil eden Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi açısından da olumsuzluklarla sonuçlandı. Bu coğrafyayı bir bütün olarak ele alıp Haçlı Seferlerinin sonuçlarını inceleyelim. Haçlılar zaten esas itibariyle başıbozuk ve düzensiz birliklerdi. Her biri ayrı bir milletten gelmişti ve ortak amaçları ele geçirecekleri yerleri yakıp yıkmak ve yağmalamaktı. Haçlılar bu coğrafyada yıkım ve yağma hareketlerinde bulunarak şehirlere büyük zarar verdiler. Bu şehirlerde çok sayıda insan hayatını kaybetti. Anadolu’da Ortaçağ’ın önemli merkezlerinden olan Çukurova, Maraş, Antakya, Adıyaman ve Urfa, Haçlı Seferleri döneminde de önemini korumaya devam etti. Bu yerlerde Haçlılar kontluk, prinkepslik ve senyörlük şeklinde teşkilatlanarak kendi hakimiyetlerini kurmaya çalıştılar. Haçlılar, yukarıda saydığımız merkezleri ele geçirincede hem –sözde kurtarmaya

geldikleri- yerli Hristiyanlara hem de buralarda yaşayan Ermenilere kötü muamelelerde bulundular ve çoğu zaman bunların ileri gelenlerini öldürdüler. Bu süre içerisinde de Anadolu'nun hakimi olan Türklerle büyük savaşlar yaptılar. Bu savaşlar kimi zaman ittifaklar şeklindeydi ve büyük kalabalıklarla gerçekleşiyordu. Bu yüzden her mücadele sonunda yağma, yıkım ve hatta katliam kaçınılmaz olabiliyordu.

Sonuç olarak Ortaçağ tarihinin önemli olaylarından birisi olan Haçlı Seferleri başta sefere katılanlar olmak üzere; Bizans İmparatorluğu, Katolik Kilise, Anadolu'da yaşayan Ortodoks Hristiyanlar, Ermeniler ve de Türkler için olumsuzluklarla sonuçlandı.

KAYNAKLAR

- ALTAN, E., 2002. İkinci Haçlı Seferi ve Selçuklular, T. A., C. VI, s.681-686
- _____, 2002. Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar, Belleten, C. LXV, Ağustos 2001, No:243, s.571-582
- _____, 2003. İkinci Haçlı Seferi (1147–1148), TTK Basımevi, Ankara, ss.148
- ANZERLİOĞLU, Y., 2002. Bizans İmparatorluğu'nda Türk Varlığı, T. A., C. VI, s.218–232
- AYÖNÜ, Y., 2002. Selçuklu-Bizans İlişkileri, T. A., C. VI, s.598-617
- BAŞTAV, Ş., 1999. Bizans ve Haçlı Seferleri, Uluslar Arası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23–25 Haziran 1997, İstanbul), TTK Basımevi, Ankara, s.57–65
- BAYKARA, T., 1998. II. Haçlı Seferinin Türkiye Güzergahı Üzerinde Bazı Düşünceler, Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri (26–27 Mayıs 1997), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s.15–23
- BAYRAK, M.O., 2006. Türk İmparatorlukları Tarihi, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, ss.621
- DARKOT, Besim., "Adana", İ.A., C. I, s.127
- _____, "Ayas", İ.A., C. II, s.42-43
- _____, "Belen", İ.A., C. II, s.473-475
- _____, "Göksun", İ.A., C. IV, s. 813
- _____, "İskenderun", İ.A., C. 5/2, s.1090-1093
- _____, "Süveydiye", İ.A., C. XI, s. 253-255
- _____, "Tarsus", İ.A., C. XII, s.18-20
- DEMİRKENT, I., 1984. Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı: Savar, Belleten, C. XLVIII, Sayı:191–192, s.454–479
- _____, 1989. Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış (1098–1146), Belleten, C. LIII, Sayı: 206, s. 167–173
- _____, 1990. Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098–1118), C. I, TTK Basımevi, Ankara, ss.176
- _____, 1990. Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118–1146), C. II, TTK Basımevi, Ankara, ss.155
- _____, 1992. Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Ravendan, Belleten, C. LVI, Sayı: 216, s.371-389
- _____, 1996. Komnenos Hanedanının Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı Ioannes Aksukhos, Belleten, C. LX, Sayı: 227, s.60–71
- _____, 1997. Haçlı Seferleri, Dünya Yayıncılık, İstanbul, ss.306
- _____, 1998. Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması, Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri (26–27 Mayıs 1997), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s.1–15
- _____, 1999. 1101 Yılı Haçlı Ordularının Anadolu'da Takip Ettiği Yollar Hakkında, Uluslar Arası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23–25 Haziran 1997, İstanbul), TTK Basımevi, Ankara, s.115–123
- _____, 2001. Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118–1176), TTK Basımevi, Ankara, ss.181
- _____, 2002. Haçlı Seferleri ve Türkler, T.A., C. VI, s.651-668
- DÜZGÜN, Ş. A., 2002. İki Dünyanın Karşılaştırılması, Müslüman Ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Döneminde İlişkiler, T.A., C. VI, s. 669–680
- ERSAN, M., 1998. I.Haçlı Seferi Sırasında Kilikya (Çukurova)'nın Haçlıların Eline Geçmesi, Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri (26–27 Mayıs 1997), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s.65–73
- _____, Wilbrand Von Oldenburg Seyahatnamesine Göre XIII. Yüzyılın Başlangıcında Çukurova ,
- _____, 2002. Selçuklu-Ermeni İlişkileri, T.A. , C. VI, s.635–644

- _____, 2007. Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIX. Dizi, Sayı:21, Ankara, ss.310
- GÖKHAN, İ., 2008. Maraş Haçlı Senyörlüğü, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi, Ocak-Şubat 2008, Sayı:172, s.71-103
- _____, 2008. İslam Fethinden Selçuklular Zamanına Kadar Maraş, Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlük Yayınları, Yayın No:132, Kahramanmaraş, s.36-70
- _____, 2008. İlkçağ'da Maraş, Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine, KSÜ Rektörlük Yayınları, Yayın No:132, Kahramanmaraş, s.1-36
- HALAÇOĞLU, Y., "Adıyaman", İ.A., C. I, s.377-379
- HARTMANN, R., "Dülük", İ.A., C. III, s. 663-664
- HEYET, "Ayıntab", İ.A., C. II, s.64-67
- HOLT, P.M., 1999. Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğu, Çev: Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, ss.243
- _____, 2007. Haçlı Devletleri ve Komşuları, Çev: M.Tanju Aked, Kitap Yayınevi, İstanbul, s.s.128
- HONİGMANN, E., 1970. Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, Grekçe, Arapca, Süryanice, Ermenice Kaynaklara Göre 363'den 1071'e Kadar, Çev: Fikret İşıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:1528, İstanbul, s.222
- _____, "Maraş", İ.A., C.. XII/1, s.145-147
- _____, "Misis", İ.A., C. VII, s.364
- _____, "Tell Başir", İ.A., C. XII, s.145-147
- _____, "Urfa", İ.A., C. XIII, s.50-55
- KAŞGARLI, M. A., 1990. Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi, Kök Yayınları, Ankara, ss.180
- _____, 1990. Bizans Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış, Kök Yayınları, Ankara
- _____, 1990. Kilikya Ermeni Baronluğunun Tarihinin Belgelerle İsbatlanması, XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990, Ankara), Kongreye Sunulan Bildiriler, C. V, s.1861-1873
- KESİK, M., 2002. Sultan Melikşah (Şahinşah) ve Sultan I. Mesud Dönemleri, T.A., C. VI, s.547-565
- _____, 2002. Türkiye Selçukluları ile Danişmendliler Arasındaki İlişkiler, T.A., C. VI, s.537-546
- KOCA, S., 1997. Sultan I.İzzettin Keykavus (1211-1220), TTK Yayınları, Ankara, ss.150
- _____, 2003. Türkiye Selçukluları Tarihi Malazgirtten Miryokefalon'a (1071-1176), C. II, Çorum, ss.244
- KOMNENA, A., 1996. Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt Sonrası, Çev: Bilge UMAR, İnkılap Kitabevi
- KÜÇÜKSİPAHİOĞLU, B., 2002. Haçlı Devletleri, T.A., C. VI, s.687-694
- MERÇİL, E., 1999. Haçlı Seferleri Sırasında Büyük Selçuklu Devleti'nin Durumu, Uluslar Arası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23-25 Haziran 1997, İstanbul), TTK Basımevi, Ankara, s.83-91
- _____, 1988. Selçukluların Anadolu'ya Gelişlerinden Haçlı Seferlerinin Başlangıcına Kadar Urfa'nın Durumu, Belleten, C. LII, Sayı 203, s.461-474
- OSTROGORSKY, G., 1991. Bizans Devleti Tarihi, Çev: Fikret İŞILTAN, TTK Basımevi, Ankara, ss.588
- ÖZAYDIN, A., 1990. Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105- 1118), TTK Yayınları, Ankara, ss.140

- RUNCİMAN, S., 1989. Haçlı Seferleri Tarihi, C. I, Çev: Fikret Işıltan, TTK Basımevi, Ankara, ss.253
- _____, 1989. Haçlı Seferleri Tarihi, C. II, Çev: Fikret Işıltan, TTK Basımevi, Ankara, ss.396
- _____, 1989. Haçlı Seferleri Tarihi, C. III, Çev: Fikret Işıltan, TTK Basımevi, Ankara, ss.405
- SEVİM, A., 1999. Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri, Uluslar Arası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23–25 Haziran 1997, İstanbul), TTK Basımevi, Ankara, s.91–115
- SOLMAZ, S., 2002. Danışmendliler, T.A., C. VI, s.430-451
- STRECH, "Antakya", İ.A., C. I, s.456
- _____, "Birecik", İ.A., C. II, s.629
- SÜRYANİ MİKHAİL VAKAYİNAMESİ, Çev: Hrant D. Andriasyan, TTK Tercümeleer Kısmı Basılmamış Notlar
- ŞEŞEN, R., 1999. Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Siyasi Ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı, Uluslar Arası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23–25 Haziran 1997, İstanbul), TTK Basımevi, Ankara, s.33–45
- T.H, "Ayıntab" İ.A., C. II, s.64-67
- TEXIER, C., 2002. Küçük Asya (Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi) C. 3, Çev: Ali Suat, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara,
- TURAN, O., Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan, T.A., C. VI, s.566-579
- _____, 2005. Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken Neşriyat, İstanbul, ss.761
- _____, 2005. Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, Ötüken Neşriyat, İstanbul, ss.542
- URFALI METEOS VEKAYİNAMESİ, 2000. (952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Çev: Hrant D.Andriasyan, TTK, Ankara, ss.411
- YİNANÇ, M.Halil, "Belek" , İ.A., C.II, s. 468-463
- _____, "Besni", İ.A., C. II, s. 570
- _____, "Elbistan", İ.A., C. IV, s.223-230

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı

Zeynep GÜNGÖRMEZ

Doğum Yeri ve Tarihi

KAHRAMANMARAŞ 1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM
ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT
FAKÜLTESİ TARİH BÖLÜMÜ

Yüksek Lisans Öğrenimi

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM
ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ TARİH ANA BİLİM DALI

Bildiği Yabancı Diller

İNGİLİZCE

İş Deneyimi

Stajlar

Projeler

Çalıştığı Kurumlar

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM
ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ TARİH ANA BİLİM DALI
ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ

İletişim

E-Posta Adresi

ezgungormez@hotmail.com

Tel.

530 4069250

Tarih

16.08.2010

EKLER

Ek 1: Gaziantep Kalesi

Ek 2: Ayas (Yumurtalık)

Ek 3: Bakras Kalesi

Ek 4: Maraş Kalesi

Ek 5: Misis Köprüsü

Ek 6: Tell Haamdun (Toprakkale)

Ek 7: Toprakkale Surları

Ek 8: Urfa Kalesi

